

**GULLOS
SÁMEGIELLA!**

Ulla Aikio-Puoskari
Sámediggi/
Sámegeiela doaimmahat
2016

Sámegeielaid
ealáskahttima buoremus
vuogit ja našuvnnalaš
politihka linjât
Suomas, Ruotas ja
Norggas

© Ulla Aikio-Puoskari & Sámediggi/ Sámegeiela doimmahat

Davvisámegillii jorgalan: Mari Guttorm

Bearbmagovva: Tania-Maria Moilanen

Gárta: Sámedikki Skuvlen- ja oahppamateriáladoaimmahat 2015.

Gráfalaš ollašuhttin Studio Borga/ Minna Saastamoinen.

Hábmen ja bordin: Gáijon Issáha Ánne/ Anni Näkkäljärvi

Isbn: 978-952-441-343-5

Prenten: Waasa Graphics Oy 2016

Álgosánit

Dán raportta čállin vulggii jurdagis, ahte livččii buorre čohkket ovttaid bearpmaid sisa ovdamearkkaid das, man láhkái sámegielaide geavaheapmi ovddiduvvo ja sámegielat ealáskahttojuvvojit miehtá Suoma, Norgga ja Ruota sámeguovlluid. Sámegielaide seailuma ja ovddideami buorrin bargojuvvo odne eanet go goassige ovdal.

Sámegielaide ealáskahttima buorrin leat bargagoahtán mánggat báikkálaš servošat, riikkaid Sámedikkit, mánggat dutkit ja universitehtat, olbmot, geat leat massán gielaset, álgogielaset čeahpimus hállit ja ođđa sámasteaddjit. Sámegielaide ealáskahttin lea loktanan maiddái riikkaid ráđđehusaid áššelisttuide. Sámi media raportere sámegielaide diliin, sámi giellabarggus ja ealáskahttindoaimmain measta beaivválaččat. Mángasat sámi musihkkariin ja girječállin háliidit doarjut ja ovddidit sámegielaide geavaheami. Dás fuolatkeahhtá sámegielat eai leat dorvvus gievrramus giellaguovlluinge. Giela suodjaleapmái lea dárbu juohke guovllus. Giela suodjaleami dárbbasit sihke eatnigiellagat, nuppi giela hállit ja ođđa giela oahpahallit¹.

Raportta ulbmilin lea figgat hábmet gova das, makkár vugiiguin sámi servodat bargá sámegielaide ovdii otnábeaivve. Prošeavttaid, metodaidda, geavadagaid ja ođđa ráhkadusaid vuodđun lea okta ja oktasaš ulbmil: sihkkarastit sámegielaide boahhteáiggi ja gielaide sirdašuvvama ođđa sohka buolvvaide. Dás ovdanbuktojuvvon govvádusat leat oanehaš oktiigeasut muhtin sámegielaide ealáskahttima várás ollašuohttojuvvon prošeavttain, ovddiduvvon metodaidda ja huksejuvvon ráhkadusain. Stuorámuš oassi dain lea dokumenterejuvvon bures. Dain gávdno valjis lassediehtu ee. neahttalijkkain, mat leat govvádušaid loahpas ja maiddái gáldo- ja girjjálašvuodalisttus, mii lea raportta loahpas. Dás ovdanbuktojuvvon govvádusat laktásit stuorit ollisvuodaide ja leat ná oasážat viidasut giellaealáskahttinbarggus. Ovdamearkkat sámegielaide ealáskahttimis ja sámi giellabarggus livčče dasto leamašan olu eanet go maid dán raportii lei vejolaš čáhkadit!

¹ Gč. Gaski 2015 ja Aikio 2016.

Gielat eai ealás iehčanassii muhto baicce gáibidit bistevaž barggu ja nana čatnaseami. Sámi servodagas čadahuovon proševttain ja iešguđet guovlluid giellabarggus leat olu oktasaš iešvuogit. Okta dakkár lea mánggain sajiin árrabajásgeassimis álggahuovon gielaide máhcaheapmi nuoramus sohkaulvii ja guovttegielatvuoda ovddideami joatkin skuvllas. Okta čielga fuomášupmi, mii bođii ovdan dán raportta čáledettiin lea, ahte giela ealáskahttima álggahit dávjá unnamánáid vanhemat, geat seammás čatnasit áššái nannosit. Oktasaš sárggus lea maiddái ođđa sáme gielat nuoraid sohkaulvva riegádeapmi ja báikkálaš sámi servoša sihke áhkuid ja ádjáid mearkkašahtti sajádat giela ja kultuvrra sirdima resursan.

Okta máinnašan veara fuomášupmi lea maiddái dat, man láhkái sámi giellabargu duođašta sámi servoša aktiivlaš oktavuodain eará eamiálbmogiidda ja gielalaš vehádagaide birra máilmmi. Goittot vihtta giellaealáskahttinvuogi, mat leat geavahusas sámi servošis, leat buktojuvvon ja heivehuvvon sámi servošii measta máilmmi nuppe bealde. Okta dain lea giela máhcaheami mále, man *Aotearoa* (Ođđa-Zealánda) eamiálbmot maorit lea ovddidan ja man mii dovdat sámi giellabeassin. Nubbi vuohki lea Amerihkás Californias ovddiduvvon giellameaštirmetoda, man ulbmilin leamaš ealáskahttit unna eamiálbmotgielaid. Goalmmát eará máilmmis buktojuvvon bargovuohkin sáhtta atnit Walesa cymrigiela giellaguovddážiid, mat leat vuodduvvon aiddo giela ealáskahttima váibmun. Sámi allaskuvla lágidii 1990-logu álggus skuvlejumi, man áigge oahpásmuvve cymrigiela ealáskahttinvuogiide². Walesis dahkkon giellabargu váikkuhii njuolga sámi giellaguovddážiid ásaheapmai ja maiddái sáme gielat mánáidgárddiid vuoddeapmái dakkár mánáid várás, geaid ruovttugiellan ii lean sáme giella. Oktan ovdamearkan ferte máinnašit vel Loabága giellaguovddážiis (*Ástavauna giellagoahtie*) ovddiduvvon rávesolbmuide dárkkuhuvvon ja sáme giellii heivehuvvon oahpásmuvvuogi, man máttut leat Israelis ja hebreagiela ealáskahttimis. Manjimužžan máinnašuvvon vuohkái ii lean vel vejolaš oahpásmuvvat dán raportta oktavuodas.

2 Gč. ee. Todal & Pope 1996.

Sámegielaide oahppama ja ealáskahttima vejolašvuodaid ovddidit garra leavttuin maiddái giellateknologiiija suorggis. Digitála oahppamateriálat, interaktiiva pedagogalaš prográmmat, sámegielaide riektáčállinprográmmat, digitála sátnegirjijt ja mátketelefovonnaide ráhkaduvvon applikašuvnnat álkidahttet sámegielaide geavaheami ja oahppama ja movttiidahttet dasa. Sámegielaide giellateknologiiija ovddida aktiivvalaččat Romssa universitehta Sámi giellateknologiiija guovddáš. Guovddáša doaimmas leat mielde davvi-, lulli-, julev- ja gielddasámegiella.³ sihke anáraš- ja nuortalašgiella. Giellatekno ovttastahtta sámegielaide gielladietalaš ja giellateknologalaš dutkamuš geavtlaš programmerii ja dahká ná applikašuvnnaid sierra giellaservošiid várás. *“Grammatihkkavuđot giellateknologalaš reaidut teakstaanalyseremii ja giellaoahpahussii, ja digitálalaš sátnegirjijt ja teaksta-jietnan-prográmmat leat buot gielaide eaktun dasa ahte sáhttet ceavzit geavahangiellan ođđaáigásaš servodagas. Giellatekno bargá dahkat dákkár prográmmaid olámuddui sámegielaide, ja maiddái dahkat álkibun eará vehádatgielaide ráhkadit dákkár prográmmaid.”*⁴ Manjimustá ođđa applikašuvnnat čájehit, ahte sámegielat eai gula museaide ja daid jietnaarkiivvaide, baicce ellet nannosit dán áiggis.

Giittán Sámedikki giellaráđi buriid kommeanttaid ovddas, vejolašvuodas čállit dán raportta ja seammás maid oahppat ođđa áššiid.

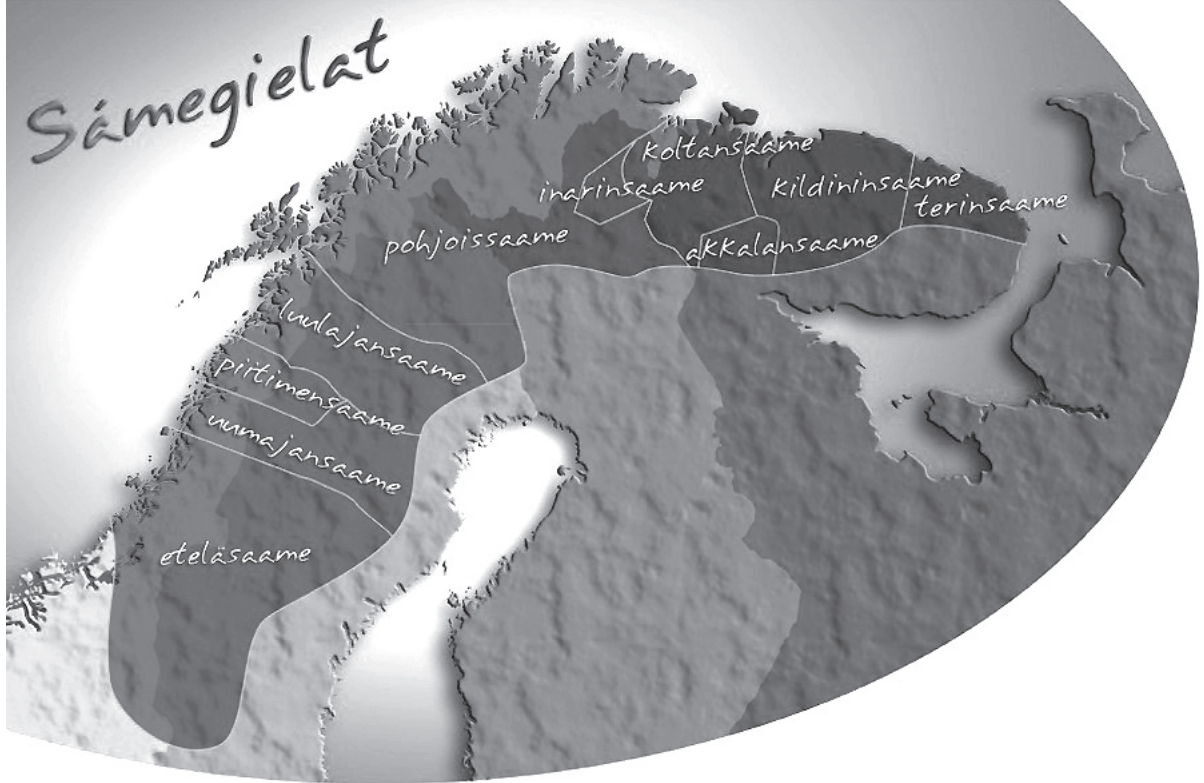
Gáppe Piera Jovvna Ulla/ Ulla Aikio-Puoskari

³ Gielddasámegiella gullá nuortasápmelaš gielaide ja dan hállet Guoládatnjárggas Ruoššas.

⁴ < <http://giellatekno.uit.no/> >

SISDOALLU

1. Láidehus	7
2. Geahččanguovllut sámegielaid ealáskahttimii	10
3. Sámegielaid ealáskahttima buoremus vuogit	15
3.1. Válddán giellan ruovttoluotta/ Mov gielem bäästede vaaltam – luovos giela hállama eastagiin	15
3.2. Vuonak sámemáná – ođđa álgu julevsámegillii	18
3.3. Sámiid giella- ja kultursiidat servodatlaš ealáskahttima guovddážin	22
3.4. Kielâpiervâl/ kïöllpie´ss/ giellabeassi – sámi giellabeasit Suomas	25
3.5. Elgâ/ Svahken Sijte - lullisámegiela hálliid ođđa sohka buolva	33
3.6. Saemesth Dle! Lullisámegiella giellalávgunleairras	37
3.7. Anárašgiela dievasmahttinskuvlejupmi – ođđa bargoahkásaččaid giellasohka buolva rie gáda	40
3.8. Giellameaštárat giela ja kulturdieđu sirdin	46
3.9. Giellačeahpit sámi servoša ja bargoeallima dárbbuide	52
3.10. Sámi giellaguovddážat doalaheamen ja jođálmahttimin giellabarggu	56
3.11. Sámegiela oahppan ássanbáikkis beroškeahtá	67
3.12. OVTTAS! Skuvla- ja mánáidgárdeovttasbargu rájaid rastá	74
3.13. Sámás muinna! Saemesth munnjien! Sámásta mujna! Snakk samisk te´mæ!	80
3.14. Yle Sápmi – giela ealáskahttin rádiobarggus, ovttaveardásašvuolta studios	82
3.15. Sámi Giellagáldu sámegielaid boahhteáiggi huksemin	85
4. Sámegielaid ealáskahttima našuvnnalaš rámat	88
4.1. Sámi giellalágat	90
4.2. Sámegielat árrabajásgeassimis ja skuvlejumis	95
4.3. Sámegielaid ealáskahttin ráđđehusaid áššelisttus	106
5. Logi ášši, maid mii diehtit dál	116
Gáldut ja fáddái laktáseaddji girjjálašvuolta	118
Dehálaš oktavuohtheadieđut	129

1. Láidehus

Sámegeielaid ealáskahttin lea šaddan Suomas, Ruotas ja Norggas sámi giellabarggu oinnoleamos ulbmil manimus 25 jagi áigge. Giela ealáskahttin lea vuolgán johtui giellaservoša dárbbuin ja aktiivalašvuodas juo logijagiid ovdal, muhto čielgasit almmolaččat celkojuvvon temán, ulmilin ja dutkamušdieđuiguin argumenterejuvvon giellapolitihkalaš prográmma dat lea loktanan 1990-logu rájes.

Gielaidd ealáskahttima duogážin lea diehtu buot vel hállujuvvon sámegeielaid áittavulošvuodas ja giellamolsuma ovdáneamis, mii lea joatkašuvvan logijagiid. Gielaidd áittavulošvuodain oaivvildit dan, ahte gielat leat váras jáddat daningo dat eai šat sirdás ođđa sohkabuolvvaide dahje daidd sirdašuvvan ođđa sohkabuolvvaide lea mealgat hedjonan. Sámegeielain, mat leat álgovuolggalaččat leamašan oktiibuot logi, Guoládatnjárggas hállujuvvon áhkksámegeiella jáddai jagis 2003 go dat massii manimus hálliset⁵. Ubmi- ja bihtánsámegeiella dilli lea krihtalaš ja daidd hállit šat 10-20 olbmo. Dáidge gielaidd ealáskahttin lea goittotge jođus. Deháleamos dáhpáhus ubmi sámegeiella ealáskahttimis lei guhká válmmaštallojuvvon ortografiiha dohkkeheapmi jagis 2016.⁶

⁵ Rantala & Sergina 2009.

⁶ Sámediggi 2014, 8, 12 (Ruotta); < <http://www.giella.org> > 6.4.2016.

Diđolašvuotta sámegeielaid áittavulošvuođa servodatpolitihkalaš ja historjjálaš sivain lea lassánan ja sámegeielaid ealáskahttin lea loktanan Suomas, Ruotas ja Norggas maiddá našuvnnalaš politihka dahjege riik- kaid ráđđehusaid áššelisttuide. Almmolaš dásis sáhtta dadjat, ahte sá- megeielaid ealáskahttimiin figgat divvut daid vahágiid, maid Davviriikkain ollašuhthtojuvvon suddadan- dahjege assimilerenpolitihkka lea dagahan ja buhttet dan giellabarggu, mii lea báhcán manahuvvon jagiid áigge da- gakeahhtá.

Gielaid ealáskahttimiin dahjege revitaliseremiin figgat ee. buoridit gie- laid servodatlaš sajádaga (*status planning*) sihke gielaid anolašvuođa modearna servodaga sierra surggiin (*corpus planning*) ja plánet gielaid boahhteáiggi (*acquisition planning*).

8 Sámegeielaid korpusa plánen álggii juo ovdal 1900-logu beallemuttu sát- negirje- ja ortografiijabargun. Terminologiiija- ja giellagáhttenbarggu leat bargan eanemus davvisámegeielain, muhto dát bargu joatkašuvvá ain ja lea mearkašahtti oassi erenoamážit uhcit sámegeielaid ealáskahttimis. Dát giellaplánema viidodat lea áiddo dál ođđa muttus (2016). Davvi- riikkaid Sámedikkat vuodđudedje jagis 2013 sámegeielaid davviriikkalaš ámmát- ja resursaguovddáža, *Sámi Giellagáldu*, man doaibma boatka- nii geasset 2014 badjel jahkái proševtta vuosttaš muttu maŋŋá. Sámi Giellagáldu lea fas čavčča 2015 rájes joatkán doaimmas EU-prográmma doarjagiin. Fidnu joatkašuvvá jagi 2018 rádjái. Sámegeielaid terminologii- ja- ja giellagáhttenbarggu joatkašuvvamis dahje bissovažžan šaddamis ii velge leat sihkarvuotta.

Sámegeiela stáhtusa plánen laktása sámegeiela sajádaga ja geavahanvejo- lašvuodaid guoski lánkaásaheapmái ja sámegeielat almmolaš bálvalusaid ovddideapmái. Servodaga sierra osiin sámegeiela válde vuosttamuzžan vuhtii skuvlejumis ja dasa guoski lánkaásaheamis. Vuodđoskuvlla áigoda- ga álggu rájes sámegeielat leamaš oassin Davviriikkaid oahppogeatnegas- vuodaskuvllaid prográmma ja daid guoski lánkaásaheami⁷. Sámegeielat árrabajásgeassin vuolgahuvvui Davviriikkaid mánáidgárdevuogádagain 1980-logus. Vuosttaš sámi giellalágat bohte fápmui 1990-logus. Almmo- laš bálvalusain oinnoleamos ovdáneapmi lea dáhpáhuvvan sámi media šaddamis ja viidáneamis. Ovdáneapmi lea leamašan jođán ja oinnolaš

7 Ruotta sirdašuvai vuodđoskuvllii 1960-logu álggus, Norga 1960-logu áigge. Suomas sirdáseapmi vuodđoskuvllii álggii Davvi-Suomas 1970-logu álggus.

earenoamážit 2000-logus. Sámegielat rádiofálaldaga lassin maiddá sá-
megielat TV-buvttadeapmi lea álgán Davviriikkain. Sámegielat oidnojit ja
gullojit dán áigge maiddá sosiálalaš medias.

Sámegielaid ealáskahttima várás ollašuhthtojuvvon proševttat, dán várás
ovddiduvvon ráhkadusat ja earenomáš metodat ja vuogit laktásit gielaid
boahtheáiggi plánemii. Daiguin figgat ee. lasihit gielaid hálliid meari,
doalvut giellageavaheami odđa eallinsurggiide, botket giellamolsuma,
jorgalit dan nuppe guvlui⁸ ja lasihit gielalaš didolašvuoda sámi giellaser-
vošis ja giela árvvus atnima oba servodagas.

Ovdalis máinnašuvvon giellaplánema ja giellapolitihka viidodagat laktásit
čavgadit oktii. Dán raporttas ii goittotge gieđahallojuvvo buot golm-
ma giellaplánema vuogádagas dáhpáhuvvan ovdáneapmi. Sámegielaid
stáhtusa guoski raporttaid leat almmustahtán ee. sámi giellaorgánat,
Sámedikkit ja dutkanlágádusat go leat árvvoštallan ee. sámegielaid gea-
vaheami ja sajádaga sihke sámi giellalágaid čuovvuma ja beaktilvuoda⁹.
Dát raporta vuoddju muhtin báikkálaččat ollašuhthtojuvvon sámegielaid
ealáskahttingeavadagaide ja -vugiide, maida oahpásmuvvan sáhtá leat
illun ja ávkin eará guovlluid sámi giellaservošiidda. Raportta ulbmilin lea
ná juogadit dieđuid ja vásáhusaid sierra guovlluid sámi giellabarggus ja
nie ovddidit maiddá davviriikkalaš sámi giellaovttasbarggu.

Sámegiela ealáskahttinvejolašvuodát ovddiduvvojit našuvnnalaš politih-
ka sierra viidodagain, erenomážit giella-, skuvlen- ja eamiálbmot-
dahje vehádatpolitihka bokte. Raportta čalmmustahtá oanehaččat Davviriik-
kaid ráđđehusaid deháleamos sámegielaid sajádaga ja ealáskahttima
guoski linjáid ja daid ruhtadeami. Sámiid ja sámegielaid sajádat Suomas,
Ruotas ja Norggas lea juohke riikkas iešguđetlágan ja danin maiddá sá-
megielaid ealáskahttima eavttut earránit mealgat riikkas nubái.

⁸ Giellamolsuma jorggiheami doaba: Fishman 1991.

⁹ Ee. Øzerk & Eira 1996; Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš 2000; Andersen &
Strömgren 2007; Barruk 2008; Näkkäläjärvi 2008; Sámediggi (Ruotta) 2011, 2012,
2013c, 2014 ja 2015; Solstad et al. 2012.

2. Geahččanguovllut sámegielaidealáskahttimii

Sámegielaidealáskahttima vuolggasajiid dárkkodit dán raporttas golmma geahččanguovllus, indiviida, sohka buolva ja giellaservoša geahččanguovllus. Geahččanguovllut lađastallet sámegielaidealáskahttimuovllu ‘bávččassajiid’ ja daid vuodul sáhtá árvvoštallat gielaidealáskahttimuovllu ja geavadagaid ovdideami. Geahččanguovllut vástidit seammás gažaldahkii manin sámegielaidealáskahttim lea dárbbalaš.

Indiviida ja iežas giella. Mánagasat, geat leat oahppan sámegielaidealáskahttimuovllu eatnigiellan, vásihit sámasteami dán áigge váttisin, juos sii eai leat geavahan gielaidealáskahttimuovllu dahje juos sámegielaidealáskahttimuovllu lea veháziid mielde jávkan ja dan geavaheapmi lea uhccánan riikka váldogielaidealáskahttimuovllu dihte. Vuolitvuoda, heahpada ja sivalašvuoda dovdduid, maid ruohttasat leat vássán logijagiid vásáhusain, sáhtá doallat olles sohka buolvaid vásáhusain. Sámegielaidealáskahttimuovllu geavaheapmi vuosttaš oahppogeatnegasvuohhtaskuvllas, álbmotskuvllas ja skuvllaid ásodagain, adnojuvvui heivemeahttimin ja sápmelaččat vásihedje sihke rabas ja ráhkaduslaš olggusteami. Áso- datáigi, mii bisttii 1940-logus gitta 1970-lohkui, earuhii mánáid iežaset bearrašiin ja seammás sámegielaidealáskahttimuovllu ja kultuvrras guhkes áigái. Mánagasat dovde, ahte sin eatnigielaidealáskahttimuovllu ii lean miige árvvuid. Dan áigge lei dába- laš, ahte vánhemat bajásgesse mánáid suoma-, ruo- ta- dahje dárogielaidealáskahttimuovllu, dannego háliidedje dorvvastit sidjiide buoret boahhttevuoda suoma-, ruo- ta- dahje dárogielaidealáskahttimuovllu servodagas.

Otnábeaivve, go sámegielaidealáskahttimuovllu ovdána ja sámegielaidealáskahttimuovllu sáhtá gullat, oaidnit ja geavahit eanet go ovdal maiddái almmolaš eallima sierra surggiin, olbmui sáhttet leat ođđalágan vuolitvuoda dovdamušat. Gielaidealáskahttimuovllu terminologija viidána johtilit ja dat dahká sámegielaidealáskahttimuovllu geavaheapmi ja ovdáneami vejolažžan dálá servodagas, ee. skuvlejumis, medias ja hálddahasas. Servodat sihke sámi searvvuš ja dan ealáhusráhkadus rivdet johtilit. Dan mielde maiddái gielaidealáskahttimuovllu rievda ja árbevirolaš eallinvuohkáid laktášan giellageavaheapmi uhccána. Dán dilis mánagasat dovdet, ahte sin eatnigielaidealáskahttimuovllu dáidu ii leat doarvái buorre. Dávja gullojit dajamin, ahte dán áigge sámegielaidealáskahttimuovllu leat olu amas sámit ja dajaldagat. Eandalitge boarásut olbmot sáhttet amašit gielaidealáskahttimuovllu moderniserema. Dan lassin ferte mui- tit, ahte álbmotskuvlla vážžán, eaige vel buot vuodđoskuvllage vážžán

olbmot ožžon oahpahusa iežaset eatnigielain. Lohkan- ja čállinmáhttu, man ohppe, lei suoma-, ruoŋa- dahje dárogieala lohkan- ja čállinmáhttu. Mánegasat moraštit ja sáhttet dovdat juoba sivalašvuoda das, ahte eai leat bastán sirdit giela mánáidasaset.

Olbmot, geain lea rikkis ja árbevirolaš eatnigiela dáidu, leat giela ealáskahttima geahččanguovllus divrras resursa. Sámegeielaid ealáskahttinprošeavttain leat ovddidan metodaidd, maid vehkiin movttiiduvvon eatnigiela čehpiid lea vejolaš oažžut fas geavahišgoahtit giela, sirdit giela aktiivvalaččat nuorabuidda ja jorgalit giellamolsuma ovdáneami.

Giellamolsuma dihte sámi servošis leat maddái olu olbmot, geain sámegeiela geavaheapmi ja sin iežaset giela ovdáneapmi lea boatkanan jo mánávuodas ja olbmot, geat eai leat oahppan sogaset álgogiela ollen-ge. Mánegasat dáin olbmui leat duššastuvvan ja sáhttet dovdat juoba sivalašvuoda das, ahte eai máhte iežaset giela. Mánegasat sis háliidivčče oahppat giela, ja unnimustá, ahte sin mánát ožžoedje sogaset álgogiela ruovttoluotta. Eandalitge mánáid árrabajásgeassima ja skuvlaoahpahusa hárrái leat stuorra vuordámušat. Mánegasat leat seailluhan sámi identiteahtaset ja dovdet oktiigullevašvuoda sámi servošiin, muhto goittotge vásihit, ahte sin iežaset sámi identiteahtta ja oktavuotta sámi kultuvrii lea áitojuvvon. Dange dáhpáhusas, ahte sii leat váldán ruovttoluotta eatnigielaset, sáhttá giela geavaheapmi leat šielmmáid duohken. Sámasteapmi dakkár olbmui, geainna lea hárvánan hállat riikka váldogiela, sáhttá orrut váttis ja eahpelunddolaš, vaikko goabbáge oassebealli máhtášii giela bures.

11

Gielaset muhtin eallinmutter massán sápmelaččat leat stuorra potentiála joavku boahtteáiggi sámasteaddjin ja joavkun, mii sáhttá sirdit giela ođđa sohkaolvvaide. Sámegeielaid ealáskahttima várás leat ovddiduvvon rávesolbmuid heivvolaš vuogit, maid ulbmilin lea oahppat manhuvvon giela ruovttoluotta ja vuogádagaid, maiguin sámegeiela nubbin giellan hálliid movttiidahttit geavahit giela aktiivvalaččat, sirdit dan ovddos guvlui ja jorgalit giellamolsuma ovdáneami.

Fárfut, mat váilot sohkaolvvaid láchkis. Servoši, mii eallá guovdu giellamolsuma, lea mihtilmas, ahte giela hálliid gaskkas leat sohkaolvvaid govdomaš ráiggit. Sámegeiela eatnigiela hállit sáhttet leat muhtin guovllus dahje ovttaskas giela buohta buohkat badjel 50-ah-

kásažžat, go fas nuorra eatnigielaŋat váilot ollásit. Mánát eai šat oahpa sámeŋiela vuosttaš giellan ruovttus, dannego vanhemat eai sámás mánáidasaset eaige gaskaneaset. Áhkut sihke ádját ja boarrásut sohka- buolvvat sáhttet dán dilis sámástit gaskaneaset, muhto sii leat geavahišgoahtán riikka váldogiela go hállet nuorat sohka- buolvvaide. Unesco klas- sifiserema mielde dás govviduvvon dilli mearkkaša, ahte giella lea juogo čielgasit dahje duođas áitatvuloš dahjege v́aras jáddat.

Sámeŋielaid ealáskahttin lea mánggáin sajiin, ee. anárašŋielas, vuolŋán johtui nuoramus sohka- buolvvain, dahjege vuollel skuvlaahkásaš mánáin. Juos giella ii šat sáhte sirdašuvvat mánáide ruovttus, muhto giela háliidit máhcahit, giela oahppan dahkko vejolažžan ruovttuid olggobealde mánáid árgabeaivvis. Buot dovdoseamos málle dákkár doaimmas leat sámi giellabeasit, main ožžojuvvon bohtosat roahkasmahttet.

Dilis, mas vuollel skuvlaahkásaččaid sohka- buolvvas bajásgeassit ođđa giellageava- hansohka- buolvva, báhcá boarráseamos ja nuoramus giellageava- hansohka- buolvvaid gaskii goittotge vel stuorra ráigi, mánáid vanhemiid, nuoraid ja bargoa- hkásaččaid ahkebuolva. Giellabeasit mearkkašit sámeŋielaid sirdima nuoramus sohka- buolvvaide, mii ii goittotge vel sihkaraste giela boah- teáiggi servošis. Giellabeassemánát dár- bbašit gielalaš doarjaga iežaset vanhemiin ja eará lagaš olbmuin, eandalitge dalle, go sii sirdašuvvet sámeŋielat skuvla- oahpahussii. Vai skuvla- oahpa- hus livččii vejolaš, dár- bbašuvvojit eandalitge oahpa- headdjit ja oahppa- materiálabargit. Giellageavaheami galggašii viiddidit ođđa surggiide ser- vodagas, vai giella šattašii lunddolaš oassin maiddái almmolaš eallima iešguđet viidodagain.

Stuorámuš oassi sámeŋielat institušuvnnain, bargoservošiin ja -sajiin leat sámiid guovddášbáikkiin ja mánggat bargoservošat dár- bbašivčče eanet sámeŋielmáhtolaš bargiid ja ođđa giellageava- heddjiid. Eanemus bargofálaldagat leat leamašan davvisámeŋielagiidda, muhto dađi mielde go sámeŋielat oahpa- hus, media ja eará almmolaš bálvalusat viidánit, lea buot sámeŋielaide dár- bu.

Sámeŋielaid ealáskahttima v́aras leat ovddidan vuogádaga- id, mat dahket vejolažžan eatnigiela- dássásaš gielladáiddu sirdima vuollel skuvla- ahkásaččaide ja giela oahppama ja ovdáneami jotkašuvvama maiddái ár- rabajásgeassima maŋŋá. Manahuvvon bargoa- hkásaš giella- sohka- buolvva

máhcaheami várás leat maiddái ovddiduvvon metodat. Buot dáid vuogádagaid ulbmilin lea bajásgeassit ođđa gielageavaheddjiid, lasihit sámegeielat rávesolbmuid meari ja ná lasihit maiddái sámegeiela geavaheami bargoservošiin, bálvalusain ja almmolaš oktavuodain.

Sámegeiella iežas servošis. Sámegeiella lea vehádatgiela sajádagas measta juohke báikkis, earret davvisámegeiela guovddášguovlluin, Guovdageainnus ja Kárášjogas, gos eatnásat hállet sámegeiela. Suoma bealde Ohcejohka lea áidna giela, gos sápmelaččat leat eanetlogus. Jagis 2012 almmustahhton čielggadeami¹⁰ mielde Ohcejoga sápmelaččaid eanetlohku hállá sámegeiela, muhto das fuolatkeahttá čielggadusas árvalit, ahte Ohcejohka ii leat šat nu gievrass sámegeielat biras go ovdal. Čielggadeami mielde sámegeiela geavaheapmi lea uhccánan maiddái Ohcejogas. Eará sámeaguovlluin leat vel uhcit sámegeiela geavaheaddjit, giellaguommit ja gielageavahandilálašvuodát. Mađi eanet servošis leat ollásit ovttagiela-lážžan bissu olbmot, dađi uhcit geavahanvejolašvuodát sámegeielas leat ja nuppe gežiid. Giela hálliid meari bajideapmi lea ná oassi sámegeielaid ealáskahttimis.

13

Váldogiela deaddagis maiddái sámegeielagat sáhttet geavahit gaskaneaset eanet riikka váldogiela go sámegeiela. Mánegasat leat hárjánan geavahit ee. suomagiela go dikšot áššiideaset eiseválddiin, daningo dat orru lunddolaš ja daningo sii leat vásihan, ahte sámegeielat bálvalusat eai leat fidnemis. Ohcejogas leat dahkan dutkamušaid¹¹ sámegeielat nuorain ja gávnnahan, ahte stuorámuš oassi sis geavaha eanet suoma- go sámegeiela juohkebeaivválaš eallimis dasge fuolatkeahttá, ahte sámegeiela dilli gielddas lea buorránan mánnga láhkai. Sámegeielat mánáid lohkomearri lea sturron, gielddas doibmet guokte sámegeielat mánáidgárddi ja sámegeielat oahpahus lea lassánan gieldda skuvllain.

Ohcejogas dahkkon čielggadusat goittotge čájehit, ahte jurddašanduogit sámegeiela ektui leat rievdan buoret guvlui ja mánngat boares jurddašanduogit leat jávkan. Okta ovddit logijagiid áigge váikkuhan ovdagáddu lei, ahte mánna ii sáhte oahppat mánnga giela oktanaga ja, ahte eanet go ovttá giela oahppan sáhtta leat juoba vahátlaš. Mánegasat muitalit, ahte sin leat ain olgguštan sámegeiela geavaheami dihte, vaikko diđolašvuotta guovtte- ja mánngagielatvuoda lunddolašvuodas ja anolašvuodas lea dán áigge dábálaš. Sámegeiela hállan dakkáraš oktavuodas, gos buohkat

¹⁰ Länsman & Tervaniemi 2013.

¹¹ Taipale 2012; Rasmussen 2014.

eai máhte sámegiela, ii oro leamen heivvolaš. Maiddáí Ohcejoga čielg-gadeami mielde, nuoramus informánttaid vásáhusat vealaheamis laktásit skuvlaáigái. Dan lassin olbmo leat sáhttán olgguštit, juos son ii leat hál-lan sámegiela doarvái bures.

Sámi servošis lea maiddáí siskkaldas, gillii laktáseaddji sierraárvosaš-vuohta. Uhcit sámegielaide hállit dovdet dávjá, ahte sii leat sierraárvosaš sajádagas go veardida stuorámus sámegiela, davvisámegiela, hálliide. Dan lassin árbevirolaš sámeguovlluid olggobealde ássi sápmelaččaid gielaide geavahan- ja ealáskahttinvejolašvuođat leat čielgasit uhcibut go dain, geat ássat sámi váimmusguovlluin. Guovddášguovlluid olggobealde ássi mánáid ja nuoraid giela oahppan- ja ealáskahttinvejolašvuođat maiddáí skuvllas leat heajubut go dakkár mánáid ja nuoraid, geat vázzet skuvlla Sámis.

Sámegiela hálliid gulahallama gaskaneaset sáhttá hehttet maiddáí suo-ma-, ruoŋa- ja dárogiela váikkuhus sámegiela sátnerádjui ja dajaldagaide. Riikkaid váldogielat váikkuhit garrasit sámegielaide geavaheapmái ja dat sáhttet dagahit gielaide sierraneami Suoma, Ruoŋa ja Norgga sámegielai-de ja biđget sierra riikkain ássi, álgovuolggalaččat seammá giela hállán sápmelaččaid oktilašvuođa. Davvisámegiella hállojuvvo golmma Davvi-riikkas, julev-, lulli- ja ubmisámegiella Norggas ja Ruoŋas, nuortalašgiella Suomas ja Ruoššas.

Sámi giellabarggu ja eandalitge sámegielaide ealáskahttinprošeavttaid oktan ulbmilin lea lasihit sámegielaide árvvus atnima ja sámi giellaser-voša diđolašvuođa iežas sámegielaide diliid ja gielageavahandábiid birra. Rádjovttasbargun leat ovddiduvvon doaibmamáallet, maiguin sáhttit nannet sámegielaide lunddolaš geavaheami ja ovdáneami erenomážit mánáid ja nuoraid gaskkas. Maiddáí sámegielat medias leat ovddidan doaibmamáliid, mat lasihit sámegielaide gaskasaš ovtaveardásašvuođa ja kránnjágielaide áddema. Iešguđetlágán virtuála oahppanvejolašvuođaid ja -birrasiid huksemiin leat ovddidan sámegielaide oahppama vejolašvuođaid, mat eai leat čadnon báikái. Ovttasbargu, man ulbmilin lea oažžut áigái davviriikkalaš sámi giellaguovddáža ja sihkkarastit bistevaš vuođu giella-ovttasbargui, lea maiddáí jođus.

3. Sámegielaid ealáskahttima buoremus vuogit

3.1. Válddán giellan ruovttoluotta/ Mov gielem bäästede vaaltam – luovos giela hállama eastagiin¹²

Sámi servošis leat olu olbmot, geat máhttet sámegiela, muhto eai šat geavat dan dahje hállet sámegiela dušše lagašbirrasis, dušše lagaš dahje boarrásut olbmuid ja ovdamearkka dihte árbevirolaš bargguin dego boazodoalus. Giela ealáskahttimis leat mánggalágan eastagat ja daid sivat sáhttet leat čiekŋalis soga dahje guovllu historjjás ja servodagas, mas vehádatgielat eai leat leamašan dohkkehuvon. Norggas almmolažžan celkojuvvon dáruiduhttinpolitihkka bisttii sullii čuođi jagi álo gitta 1960-logu rádjai. Ruotta čađahii logiid jagiid suodjaleaddji sirrenpolitihka ee. skuvllain. Suomas sápmelaččaid assimileren ja suomaiduhttin ii leat leamašan nu oinnolaš go kránnjáriikkain, muhto das leat leamašan seammá čuovvumušat. Assimilerenpolitihkka oaččui Davviriikkain iešguđetlágan hámiid ja dan dihte sámi servosiš leat olu olbmot, geaid álgogiella lea rievdan *‘jaskes giellamáhttu’*. Leat maddái olu dakkár olbmot, geat leat ealáskahttan álgogielaset easka rávesolmmožin. Sidjiide giela aktiiva geavaheapmi lea goittot šielmmáid duohkin. Jaskes giellamáhtu boktin lea okta oassi sámegiela ealáskahttima.

15

Norgga Unjárgga (Nesseby) sámi giellaguovddážis (Isak Saba guovddáš) guhká bargan Jane Juuso lea ovddidan oahpahanvuogi, mii vuodduduvvá kognitiiva teoriijai. Dáinna vugiin sáhttit giedahallat, burgit ja juoba luomusnuvvat dakkár jurdagiin ja dovdduin, mat estet sámegiela geavaheami. Oahpahanvuohki lea oaivilduvvon dakkár olbmuid, geaidda ii leat heiven vel oktage eará sámegiela oahpahanvuohki iige jaskes giellamáhttu leat beassan aktiiva geavahussii. Vuohki ovdanbuktojuvvo girjjis, mii lea almmustahttojuvvon davvisáme-, norgga- ja ruotagielain. Girji lea geavatláš ja dat govvida oahpahanvuohkái vuodduduvvi gursahárjehusaid ja sisdoaluid. Juuso muitala, ahte son lea doallan mánggaid gursaid ovdal girjji čállima ja fuomášan, ahte mángasat leat ávkkáiduvvan dán oahpahanvuogis.

¹² Juuso 2009 ja 2013.

Kognitiiva teorijjat deattuhit dovdduid ja jurddašeami váikkuhusa oahppamii ja láhttemii. Kognitiiva strategijaid ulbmilin lea oahpistit oaidnit áššiid ođđa láchkai nu, ahte oahppá ođđa vugiid fuomášit, dulkot ja vásihit áššiid. Mánngasat rahčet sámegeiela hállamiin ja danin dárbbasuvvo jurddašanmálle, mii veahkeha beassat luovos sámegeieladuostanhállanlásain.

Juuso čalmmustahtá, ahte sámegeiela ealáskahttin lea dárbbaslaš maiddái sámegeiela gievrramus guovlluin dego Unjárggas. Sámegeiella lei ruovttugiellan eanaš unjárgalaš bearrašiin vel 1950-logus. Dáruiduhttin vearránii 1960-logus, vaikko virggálaččat dat lei jo loahpahuuvon. Dan čuovvumuššan mánngasat dálá rávesolbmuin áddejit sámegeiela, muhto eai hála dan. Gielladilli nuppástuvvagođii 1970-logu rájes ja sámegeiela dáiddu atnigohte fas árvvus. Mánnggat bearrašat, maid ruovttugiellan lei šaddan dárogiella, máhcahedje sámegeiela árgagiellan. Assimilerenpolitihka čuovvumušat oidnojit goittot ain gielladilis. Jagis 2000 dahkkon sámegeiela geavahandutkamuš čájehii, ahte unjárgalaččain 75 % ledje sámegeielagat/guovttegielagat. Stuorámus oassi guovttegielagiin gulle badjel 40- ja vuollel 20-ahkásažžaid ahkeluohkkái. Gievrramus sámegeielat joavku ledje badjel 50-ahkásažžat. Norgga Sámedikki giellaráđi jagis 1996 dahkan dutkamuš čájehii, ahte gieldda 114 bargis 72 % máhte sámegeiela juoga ládje, muhto 11 %:s sis lei jaskes giellamáhttu. Jagis 2004 dahkkon dutkamušas čielggai, ahte jaskes giellamáhtu bargiid mearri lea lassánan.¹³

Juuso oahpahanvuohkái lea mihtilmas giedahallat ee. gáibádusaid, maid olmmoš lea ásahan iežas giela hállamii, ieš hutkojuvvon strategijaid, mainna garvit giela hállama, ovttaskas hállanvásáhusaid ja daid čuovvumušaid sihke iežas fuotnuma sámasteami ovdal ja maŋŋá. Iežas hállamii sáhttit ásahit menddo stuorra gáibádusaid; juos in hála dievaslaččat, dat mearkaša, ahte in máhte giela ollenge. Mánngasat vásihit, ahte sin sátneráđju lea geffon dahje, ahte sii eai leat goassige oahppan njuovžilis sámegeiela olggosbuktima ja rikkis sátneráju. Giela geavaheapmi sáhtta orrut balahahtti ja gelddolaš, man dihte sáhtta geavvat nu, ahte hállandilálašvuodas ii gávna ovttaga sámegeielat sáni ja dilálašvuolta sáhtta orrut unohas juoba fysalaččat. Vai sáhtášii eastit giela hállama ja sealluhit dorvvolašvuoda dovddu lea vejolaš ráhkadit mánnggalágan strategijaid, ee. joatkit váldogillii hállama vaikko háliidivččii sámástit, jaskkodit

¹³ Øzerk & Eira 1996; Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš 2000; Andersen & Strömngren 2007.

ollásit ja bargat juoidá eará. Ovttaskas dáhpáhusain sáhtta duohkinis juogo diđolaččat dahje eahpediđolaččat dahkat njuolggadusaid: go dadjen dalle boastut, boadán álo dahkat nie. Iežas fuotnun sáhtta mearkašit ee. negatiiva vuordámušaid: juos dál sámástan, hálán sihkkarit boastut. Hállama maŋŋá fuotnun sáhtta joatkašuvvat go hálli smiehtta beare iežas feaillaid ja dovdá, ahte son šaddá bogostahkan earáid ovddas.

Molssaevttolaš jurddašeapmi oaivvilda dan, ahte olmmoš fuobmá, mii eastá ja mii ovddida su sáme giela geavaheami. Gurssaide oassálastit sáhttet guorahallat iežaset vásáhusaid odđa geahččanguovlluin. Leatgo eará vejolašvuodát áddet dáhpáhusaid? Oaidnágo soames dili eará láhkai? Leango vajálduhttan dehálaš áššiid, mat dáhpáhuvve? Mii lea buot vearrámuš, mii sáhtášii dáhpáhuvvat? Manin jurddašan, ahte lean čurbošan? Leango čurbi go in máhte laktit sátnái rivttes gehčosa? Jna.

Daningo giella lea čiekŋaliimanni oassi olmmošvuoda ja olbmo identiteahta ja gurssas gieđahallat hearkkes áššiid, lea Juuso mielas lea mávsolaš, ahte gurssa oassálastiid gaskkas ráđde rabasvuolta ja, ahte dasa laktása maiddái gurssa oahpaheaddji ja oassálastiid gaskasaš guovttebealat jávohisvuoda geatnegasvuolta. Gurssain gieđahallat maiddái balu hállat sáme giela muhtin olbmuiguin, geain lea dáhpin vuiget, njulget ja divvut nuppiid giela. Girjjis sin gohčodit giellabolesin. Go gursa ovdána sáhtta oassálasti oažžut ruktobargun váldit oktavuoda ja sámástit juste dákkár giellabolesiin. Dávjá čielgáge, ahte katastrofalaš jurdagat sáme giela hállamis giellabolesiin eai doallange deaivása.

Gurssas lea vejolaš gieđahallat maiddái váttisvuodaid, mat laktásit giela-geavahandábiid rievdadeapmái. Lea váttis molsut gulahallangiellan sáme giela, juos lea hájánan dihto olbmui háleštit nuppi gielain – muhto dat ii leat veadjemeahtun, lohka Juuso. Lea gávnnavuvon, ahte giela molsun nuppi gielas sáme gillii lea buot váddáseamos lagaš ja muhtimin boarrásut olbmuiguin. Boarrásut olbmuid mielas sáhtta fas leat váttis sámástit sáme guovllu olggobealde ássi olbmuide dahje mánáide ja nuoraide, danne go sin leat ovdal oahpistan hállát váldogiela odđa sohkabulvii.

Ruota Sámedikki sámi giellaguovddáš (*Samiskt språkcentrum Gielejarnge*) lágidii lullisáme giela hálliide gurssa jagiid 2011-2012, mii vuodđuduvai Juuso oahpahanvuohká. Giellaguovddášis oidne resursaid skievttideapmin dili, mas mánggat giellačeahpit eai duostta hállat

iežaset giela. Giela ealáskahttima geahččanguovllus hálliid dárbbasit ain eanet. Gurssaid buot oassálastit muitaldedje máhcahusjearahallamis¹⁴, ahte sii ožžo veahki gurssain. Sii bohte didolažžan iežaset lullisámegiela geavahandábiin ja giellaválljemiid sivain ja ožžo neavvuid válljemiid rievdadeapmái. Lullisámegiela geavaheapmi lassánii jo gurssa áigge ja oassálastit dovde, ahte sii leat ožžon sihkkarvuoda giela hállamii.

Jurddašanvuogit sámegiela ektui leat nuppástuvvan ja maiddái Juuso oahpahanvuohki lea dán nuppástusa boadus. Leat ain eanet olbmot, geat háliidivčče leat oassin sámegielat servoša, geavahit giela aktiivvalaččat ja sirdit sámegiela maiddái mánáidasaset. Oahpahanvuohki heive geavahuvvot máŋggain sámi giellaguovlluin.

Loga lasi Isak Saba guovddáža ja Ruoŋa Sámedikki sámi giellaguovddáža doaimma birra:

- < <http://www.isaksaba.no/> >
- < <http://sametinget.se/> >

3.2. Vuonak sámemáná – ođđa álgu julevsámegillii¹⁵

Jagis 1989 rahppui julevsámegiela guovllus Norgga Ájluovttas (Tysfjord, Drag Divttasvuonas) priváhta sámegielat mánáidgárddi *Vuonak sámemáná*. Mánáidgárddi vuodđudedje ja jođihedje njeallje vánhembára. Mánáidgárddi doaibma joatkašuvvá ain 2010-logus. Dat sirdašuvai jagis 1994 julevsámegiela giella- ja kulturguovddáš Árranii (*Árran julevsáme guovdásj*), ja dan oamastussii (*Árran Mánnágárdde*). Mánáidgárddi vuodđudeapmi jagis 1989 lei máŋgga láhkai mearkkašahhti dáhpáhus ja okta oassi giellabarggus, man julevsámit álggahedje. Giellabarggu ulbmilin lei giellamolsuma bisseheapmi ja julevsámegiela ealáskahttin.

Vuonak sámemáná -mánáidgárddi sáhhtá atnit ovdavázzin anárašgiela giellabeassedoibmii, mii álggahuvvui Suomas gávccii jagi Vuonak sámemáná -mánáidgárddi vuodđudeami maŋŋá. Erohussan giellabeasiide, mánáidgárdái válde sihke eatnigiela hálliid ja ollásit dárogielat

¹⁴ Sámediggi (Ruotta) 2013a.

¹⁵ Kalstad Mikkelsen 1996; Nygaard et al. 2012, 30-35; < <http://www.arran.no/> >.

sámemánáid. Vuonak sámemáná -mánáidgárddi vuodđudeapmi ja mánáidgárdedoaimma joatkašuvvan, fuolatkeahtta boahttevaš váttisvuodain, lei duodáštus vuollel skuvlaahkásaš mánáid vanhemiid nana čatnaseamis iežaset giela ealáskahttimii. Mánngat álgu váttisvuodáiguin laktásedje mánáid sierradássásaš sámegiela dáidui, bearrašiid gielladiliide ja giela heajos sajádahkii servodagas ja julevsápmelaš servošis. Jagis 1992 árvaledje, ahte guovllus lei dušše soames vuollel 35-ahkásaš, gii máhtii hállat sámegiela. Boarrásut olbmui stuorámuš oassi lei hállan sámegiela iežaset váldogiellan, muhto giela geavaheapmi lei uhccánan áiggi mielde ja sirdašuvai mánáide šat hárve.

Unnamánáid vanhemiid mielas sámegiela mánáidgárddi vuodđudeapmi lei maŋimus vejolašvuhta sealluhit julevsámegiela ealli giellan. Vánhemat, geat geavahedje sámegiela ruovttugiellan, dárbbášedje mánáidgárddi veahki mánáid giela doarjumii. Vánhemat, geat fas ledje massán álgogielaset, sávve, ahte mánáidgárddis sin mánát oahpašedje sámegiela. Anne Kalstad Mikkelsen, guhte lea bargan mánáidgárddi jodiheaddjin, govvida álgováttisvuodaid: ii lean dohkálašvuhta sámegielas, mánáidgárddi jodiheamis iige máhtu gieđahallat guovttegielatvuoda. Sii besse goittotge buot váttisvuodaid badjel, daningo oba vánhenjoavku oassálasttii doaimma ovddideapmái ja iešguđetlágan skuvlemiid lágideapmai bargiide. Maiddái vánhemat oassálaste skuvlemiidda, mat guske guovttegielagin bajásšaddama. *“Nanu oktavuoha váhnemiid ja bargiid gaskkas ja oktasaš jáhkku dasa ahte sii galge lihkkostuvvat, lei vuodđu min bargui¹⁶”, čállá Kalstad Mikkelsen.*

19

Doaimma álgomuttus galggai goittotge čoavdit váttis gažaldagaid. Mánáid gielladáidu molsašuddái olu ja danin galggai guorahallat, leigo okta oktasaš mánáidgárdi buoremus čoavddus, makkár eavttuiguin mánát besse mánáidgárdái ja makkár gielalaš duogáža mánáidgárdái beassan gáibidii. Sámegiela mánáid vánhemat balle, ahte sin mánát masset gielaset, juos dárogielat mánát beasašedje mielde. Dárogielat mánáid vánhemat dihte, ahte sámegiela mánáin lei vuogatuoha sámegiela beaivedikšui. Galgego sin mánát báhcit sámegiela servoša olggobeallai, iige sis livččii vejolašvuhta oahppat giela dan dihte, ahte vánhemat ledje massán álgogielaset dáruiduhttima čuovvumuššan?

Dan lassin mánáidgárddi olggobealde gullojedje ovdagáttolaš jurdagat. Mánngasiid mielas sámegiela ii lean boahttevuoha eaige olbmot lean hárvánan gullat sámegiela almmolaš báikkiin, dušše fal priváhtaeallimis.

¹⁶ Kalstad Mikkelsen 1996, 52.

Muhtimiid mielas giela sirdin mánáide sámi mánáidgárddis orui eahpe-
lunddolaš ja sáhtášii leat vahátlaš mánáide. Muhtimat balle, ahte mánát
eai oahpa dárogiela. Livččiigo dattege buoremus, ahte vanhemat oahpa-
hivčče mánáidasaset beare buori dárogiela? Kalstad Mikkelsen govvida
mánáidgárddi álgomuttu eahpesihkarin ja duskkálažžan. Áššit, maid
galggai čoavdit, ledje hearkkit ja guske vanhemiid identitehtti. Maiddá
gielaset massán vanhemiin lei nana sápmelaš identitehta.

Mánáid vanhemat ledje goittot ovttá mielas das, ahte háliidedje bajás-
geassit mánáid sámegiella-dárogiella guovttegielagin. Vanhemaht ših-
te, ahte buot mánát galge beassat sámi mánáidgárdái. Sii čatnasedje
mánáidgárddiin ovttasbargui, man ulbmilin lei oahpahit doaimmalaš
gielladáiddu. Sii ealáskahttigohte ja geavahišgohte sámegiela eanet
maiddá ruovttuin. Mánáidgárddi sisabeassaneaktun lei ee. ahte mánáid-
gárdái sáhtta váldit mánáid sámegielat ruovttuin. Eavttu dulkojedje nu,
ahte maiddá áhkut ja ádját gulle ruovttubirrasii iige oktage mánná šad-
dan dan dihte báhcit mánáidgárddi olggobeallai.

20

Mánáidgárddi doaimma álgomuttus giellabargui geavahuvvui olu áigi ja
fámot. Buot gulahallan ja giellageavaheapmi mánáidgárddis dáhpáhuvai
sámegillii, nu maiddá diediheapmi mánáidgárddi ja ruovttuid gaskkas.
Mánáid movttiidahte hállat sámegiela ja vuordámuššan lei, ahte sii vás-
tidivčče sámegillii. Dárogiella seillui goittotge mánáid gulahallan- ja
duhkoraddangiellan erenomážit olgostohkosiin. Sámegielat mánátge
geavahišgohte álggus eanet dáro- go sámegiela iežaset stohkosiin.
Mánáid vanhemat ja bargit figge váikkuhit mánáid giellageavaheapmái
nu, ahte juhke mánáid uhcit joavkkuide ja bohte ieža maiddá aktiivva-
laččat mielde mánáid stohkosiidda. Rávesolbmot fuolahedje sámegiela
geavaheamis ja šihhte mánáiguin, ahte muhtin dilálašvuodain galggai
beare sámástit.

Kalstad Mikkelsen muitala, ahte rievdadusaiguin ledje buorit bohtosat.
Veháziid mielde mánát áddegohte eanet sámegiela ja sirdášuvvagoh-
te dárogielas sámegillii. Mánát šadde didolažžat, ahte mánáidgárddis
galggai hállat dušše sámegiela. Giellabarggu bohtosat oidnogohte viđa
mánu maŋŋá. Buohkat sámástedje, muhtimat eanet, muhtimat uhcit. Jagi
geažes doaimma álggaheamis buot mánát ledje eanet dahje uhcit sáme-
gielagat. Viđa doaimmajagi maŋŋá mánáid váldogiella lei sámegiella.

Jagis 2016 doaibmá *Árran Mánnágárdde* guovtti ossodaga priváhta sámegielaat mánáidgárdin, man oamásta Árran-vuođđudus. Mánná, gii ii mánáidgárdái boadedettiin máhte sámegiela, oazžu gielalaš doarjaga. Mánáidgárddis bargá erenomáš giellabargi. Julevsámegielaat oahpahus báikkálaš skuvllain (*Ájluokta*) álggii jagis 1992 ja lea joatkašuvvan dan rájes. Julevsámiid guovddáš Árran (*Árran julevsáme guovdásj*), mii vuođđuduvvui jagis 1994 ja man oktavuhtii maiddái mánáidgárdi lea sajáidduhtton, lea bargan ee. julevsámegiela gáiddusoahpahusa vuođđoskuvllaide ja joatkkaskuvllaide ordnen guovddážin ja ovttasbargá Norlándda ja Romssa universitehtaiguin. Norlándda universitehta ordne Árranis julevsámegiela universitehtagurssaid. Ovttas Romssa universitehtain ovddidit julevsámegiela giellateknologiija. Dan lassin Árranis doaibmá julevsámegiela giellaguovddáš, Árran Báhko-nammasaš girjehoasttádušfitnodat, julevsámi ealáhusguovddáš (*Lulesamisk næringscenter AS*) ja láigolažžan leat maiddái NRK-Sápmi ja Sámediggi. Jagi 1989 maŋŋá, goas sápmelaš vanhemat vuođđudedje priváhta sámegielaat mánáidgárdi, lea dáhpáhuvvan olu ja dálá mánáidgárdi doaibmá oassin máŋggabealat ja aktiiva julevsámi servoša.

Loga lasi julevsámegiela dilis ja giela ealáskahttimis:

- < <http://www.arran.no/> >
- < <http://sametinget.se/lulesamiska> >
- < <http://www.samer.se/1189> >
- < <http://www.ur.se/samasta/samasta1/index.html> >
- < <http://www.omniglot.com/writing/lulesami.htm> >
- < <http://www.endangeredlanguages.com/lang/smj> >
- < <https://castl.uit.no/index.php/saami/lule-saami-documentation> >

3.3. Sámiid giella- ja kultursiiddat servodatlaš ealáskahttima guovddázin¹⁷

Suoma sámeiguovllus ollašuohttojuvvui 2000-logu álggus golmmajagáš¹⁸ sámeigiela ja sámi kultuvrra ealáskahttinprošeakta, Sámiid giella- ja kultursiida, mii deattuhii servodatlašvuoda. Prošeavtta jođihii Sámediggi ja das ledje mielde buot njeallje sámiid ruovttuguovllu gieldda, Eanodat, Anár, Soađegilli ja Ohcejohka. Prošeavtta ruhtadedje Eurohpá sosiálafoanda, Lappi leanaráđdehus ja guovllu gielddat.

Prošeakta vuodđuduvai sápmelaččaid árbedihtui ja dan guovddášulbmil lei giela ja árbevieru sirdin dakkár olbmuide, geat ledje juo massán dahje váras massit álgogielaset ja kulturoktavuodaset. Prošeavtta ulbmilin lei nannet sámebearrašiid doarjjafierpmádagaid ja sáme kultuvrii mihtilmas servodatlašvuoda. Prošeavtta čuožáhtjovkui gulle ná buot sohka buolvat: sámebearrašiid mánát, nuorat, vanhemat, áhku ja ádját ja eará ráves- ja lagašolbmot.

22

Prošeavtta vuolggasadjin lei diehtu sámeigiela dáiddu ja geavaheami geahppáneamis ja das, ahte kulturárbi lei mángga sajiin vajálduvvamin. Ovdal sámeigielas lei nana sajádat bearrašiin ja mánát bajásšadde stuorra bearrašiin, main bajásgeassimii oassálaste vanhemiid lassin maiddái áhku ja ádját, fuolkkit, risvanhema ja ustibat. Prošeaktaraporttas máinnašit, ahte giella- ja kulturdillái lea váikkuhan ee. dat, ahte ovddit sohka buolvvat šadde šiitit iežaset sápmelašvuoda ja sámeigielatvuoda. Sámeigiela geavaheapmi gildojuvvui skuvlašiljuin ja ásodagain ja sámasteamis ránggáštuvvui. Mánnávuoda negatiiva vásáhusat leat váikkuhan dáid olbmuid sápmelašvuhtii ja hállui seaillohut sámeigiela árgabeaigiellan.

Prošeaktaraporta buktá ovdan maiddái dan, ahte bearašeallin lea sulastahttigoahtán suomelaš bearašáddejumi. Sámebearaš lea ain dávjjit guovttekultuvrrat náittoslihttu iige sápmelaš kulturárbi šat sirdás ođđa sohka buolvvaide nu lunddolaččat go ovdal. Lagaš fuolkegaskavuodat ja oktiigullelašvuodadovdu leat álo leamašan dehálaš gielalaš ja čearddalaš identiteahtta seailuheadjit. Prošeavttain háliidedje doarjut ja oahpistit bearrašiid ruovttoluotta iežaset giella- ja kulturduogáži dalle, go sámeigiela ja kultuvrra doarjjafierpmádat lei heittot dahje váillui ollásit. Giella- ja kultursiidda ulbmilin lei čohkket sierraahkasaš olbmui stuorra bearaša, mas sohka buolvvaid gaskasaš ovttasorrun ja buđaldeapmi livččii lunddolaš.

¹⁷ Sámediggi 2004 (Suopma).

¹⁸ 1.3.2001-28.2.2004.

Sápmelaš ahkeolbmot oassálaste prošeaktii giella- ja kulturofelažžan. Sii barge prošeavtta divrras resursan ja sirde gielaset ja kulturdáidduset nuorabuidda. Dáláservodat figgá sirret boarrásiid servoša árggas, mii lea sámiid kultuvrii amas jurdda. Ahkeolbmuid lea dehálaš beassat oassálastit iežaset bearrašiiguin árbevirolaš bargguide jagiáiggiid mielde ja váikkuhit iežaset giela ja kultuvrra ovddideapmái. Prošeaktaraporttas máinnašuvvo, ahte giella- ja kultursiida lei lunddolaš biras ee. sámasteami álggaheapmái iežaset mánáiguin, juos hállangiella lei ovdal leamašan suomagiella. Siida doaimmai maiddá lunddolaš birrasin sámástisgoahtit eará gielahálliiguin guhkes bottu maŋŋá. Dan lassin siida fálaš ahkeolbmuid odđa doarjjafierpmi. Giella- ja kultursiidii lei somá boahtit deaivadit eará sápmelaččaid ja vaikko duddjot. Siida fas veahkehii boarrásiid ruovttubargguin.

Mánáid ja nuoraid bokte prošeavtta ulbmilin lei doarjut mánáid sámegiela ja kulturdáidduid ovdáneami ja fállat maŋggabealat lunddolaš gielageavahandilálašvuodaid. Giella- ja kultursiida fikkai ovddidit sirdáseami sámegiela beaivedikšui ja sámegiela skuvlaoahpussii. Prošeavttain háliidedje doarjut mánáid ja nuoraid bajásšaddama dievasválddalaš ja čavddis sámi servoša láhttuin. *“Sámebearrašiid mánát leat šaddamin maŋggakultuvrralaš sohka buolvan, mii ii doarjaga haga bastte seailluhit gielalaš ja čearddalaš identiteahtaset nuppástuvvi dilis¹⁹”,* máinnašuvvo raporttas. *“Stuorámuš oassi mánáin bajásšaddá guovtti giela ja kultuvrra deattagis. Juos mánná ii dovdda oktavuoda sámegilli ja kultuvrii, ii sus leat motivašuvdna ovddidit iežas giella- ja kulturdovdamaš. Earenomáš mávssolaš lea giddet fuomášumi iešdovdu ja identiteahta nannemii.²⁰”*

Giella- ja kultursiidat ledje doaibmasajit, maid prošeakta láigohii siidda geavahussii sierra giliin. Siiddaide bálkáhuvvojedje bagadallit, oassái maiddá veahkebagadallit, geat ovttas plánejedje ja bagadalle doaimma ja čohkkejedje doaibmasajiide iešguđetlágán sápmelaš kultuvrii laktáseaddji materiála, girjjiid, musihka, duhkorasaid sihke duddjon- ja gohkkenbiergasiid. Doaibmasajit ledje siiddaid ruovttut, muhto iešguđetlágán doaibma lágiduvvui maiddá daid olggobealde gámasuoidneniittuin, mehciin ja bigálusáiddiin. Doaibmavugiid ovddideapmi lei kreatiiva proseassa, man boađusin ledje ovdamearkka dihte skuvlamánáid sámegiela ja oskkoldaga oahppodiimmut, niestebohcco njuovvan ja ullu skártan. Siiddat maiddá bovdejedje ahkeolbmuid skuvllaide oahpahit árbevirolaš dáidduid. Váldodoaibmavuohkin ledje iešguđetlágán musihka-, duhkoraddan-, rohkos- ja máinnasbottut, dáiddabeaivvit, jagiáiggiid čuovvu barggut (dego murjen, guolásteapmi ja gámasuinniid ráhkadeapmi), árbevirolaš duodje- ja giellagurssat, árbevirolaš sámi borramušbeaivvit, bigálusgalledeamit, luondoleairrat ja iešguđetlágán ságastallan- ja temáeahkedat. Dan lassin siiddat lágidedje

¹⁹ Sámediggi 2004 (Suopma), 5.

²⁰ Seamná, 8.

bearašleairraid, konsearttaid ja discoid nuoraide ja fálle vejolašvuodaid oassálastit eará sámeguovlluid kulturdáhpáhusaide. Siida lei rabas beaivválaččat ja dat lei juohkeahkásaččaid deaivvadanbáiki. Mánngat mánát ja nuorat bohte skuvlla maŋŋá siidii duddjot, ovdamearkka dihte riessut liinniid, gođđit fáhcaid ja juoba goarrut sámeávttiid.

Siiddaid doaibmagiellan ledje buot golbma Suomas hállojuvvon sáme-giela, anáraš-, nuortalaš- ja davvisámegiella ja doaibma vuodđuduvai juohke siiddas báikkálaš kultuvrii. Davvisámegielat siiddat doibme Ohcejogas, Eanodagas, Anára márkanis ja Soađegili Vuohčus. Nuortalašgielat siida doaimmai Čeavetjávrris ja anárašgielat Avvilis. Prošeavtta bagadallamis ja čuovvumis vástidii Sámedikkis bargan prošeaktahoavda, gii doalai divttis oktavuoda siiddaiguin. Prošeaktahoavda finai juohke siiddas mánnosaččat. Siiddaid bagadallit ožžo universitehtadási skuvlema mánnggagielat-, giellalávgun- ja didáktalaš gažaldagain. Dan lassin siiddat lágidedje guovttegielatvuodasemináraid ja ságastallandilálašvuodaid, mat adde mánáid vanhemiidda ja ahkeolbmuide dieđuid das, manin iežas giela ja árbevieru seailluheapmi ja sirdin lea dehálaš ja mo alladását guovttegielatvuoda lea vejolaš juksat. Eanodaga ja Ohcejoga siiddain doibme giellalávgunjoavkkut. Giellameašttir-oahpahalli-metoda, mas ahkeolbmot barge áitatvuloš giela ofelažžan, geahččaluvvui Vuohčus (vrd. raportta lohku 3.8.).

24

Giella- ja kultursiiddaid doibmii oassálaste vuosttaš jagi oktiibuot 331 olbmo, 76 bearraša, 105 máná ja 74 ahkeolbmo. Nuppi doaibmajagi áigge doaimmas ledje mielde 307 olbmo, 73 bearraša, 93 máná ja 68 ahkeolbmo. Doaimma maŋimuš jagi dasa oassálaste 360 olbmo, 75 bearraša, 123 máná ja 87 ahkeolbmo. Prošeakta ovttasbarggai báikkálaš skuvlaiguin, mánáidgárddiiguin, gielldaid boarrásiiddoaimmain, Sámi oahpa-husguovddážiin, searvegottiiguin, ortodoksalaš girkuin, sámi servviiguin, bálgošiiguin ja báikkálaš buresveadjuprošeavttaiguin.

Doaimma loahpaheami maŋŋá gávnnavuvvui, ahte sáme-giela geavaheapmi lei lassánan eandalitge dakkár olbmuin, geat ledje fitnan siiddas jeavddalaččat. Eanodaga siida šattai nuoraide dehálaš asttuáiggebáiki ja nuoraid gaskasaš giella molsašuvai prošeavtta nuppi jagi áigge sáme-giellan. Sáme-giella šattai gulahallangiella maiddá dakkár olbmuide, geat oahpásmuvve siiddas. Vuohču nuorat, geat fitne jeavddalaččat siiddas, bajásšadde alladását guovttegielagin ja sis mánngasat jotke sáme-giela ja kultuvrra studerema universitehtas. Prošeavtta loahpparaporttas mitaluvvo, ahte siidda doaibma váikkuhii muhtin bearrašiid giellageavaheapmái juoba nu, ahte bearraša ii-sápmelaš oassebealli fidnii siiddas doarjaga giela oahppamii. Prošeaktaraportta mielde, buot siidda čuožahatjoavkkuid iežas kultuvrra ja historjjá dovdamuš čienjui ja árbevirolaš dujiid duddjondáiddut buorránedje. Dan lassin prošeakta lasihii sohka buolvvaid gaskasaš gulahallama servoša siste ja sierra báikegottiid gaskkas.

Giella- ja kultursiiddat ledje guovlluid áidna ollásit sápmelaš doaibma-birrasat sihke gielalaččat ja kultuvrralaččat ja dat movttiidahtte olbmuid viidát. Prošeakta ráhkadii áibbas ođđalágan guovlluguovdasaš doaibmamáalle, man ulbmilin lei sirdit sáme giela- ja kulturárbbi ođđa sohka-buolvaide. Gávnnahuvvui, ahte doaibmamáalle heivii bures dálá sámi servošii. Prošeavtta fuones beallin gávnnahuvvui dat, ahte dat lei mendo oanehis dan viiddis ja olu gáibideaddji ulbmiliid ektui.

3.4. Kielâpiervâl/ ĳiöllpie'ss/ giellabeassi – sámi giellabeasit Suomas²¹

Giellabeassedoaimma máttut leat *Aotearoas* (Ođđa-Zealánddas), gos riikka eamiálmot maorit álge 1980-logu álggus ealáskahttit gielaset, mii lei gártán áitatvuložin eangalasiela deaddagis. Maorigiela máhte dalle šat dušše boarrásat. Riikii vuodđuduvvojedje maorigielat beavedikšobáikkid, giela beasit (*Kōhanga Reo*), gos boarrásut ja giellačeahpit maorinissonat dikšo mánáid ja sirde sidjiide maorigiela ja -kultuvrra. Doibmii ožžo oassálastit maiddái giela máhte-keahtes vánhemat, geat ohppe giela ovtas mánáideasetguin. Go mánát jukse skuvlaagi, gáibidedje vánhemat sidjiide maorigielat skuvlaoahpaha. Maorigielat skuvla álggahuvvui, riikii vuodđuduvvojedje guovttegielat ja maorigielat skuvlaluohkát ja ollásit maorigielat skuvllat. Doaibma viidánii johtilit ja muhtin jagi geažes giellabeasit ledje čuđiid mielde ja giellabeassemánát ja maorigielat skuvlavázzit duháhat. Giellabeasit mearkašedje álggu maorigiela ealáskeapmái. Giellageavaheapmi viidánii johtilit maiddái mediai, hálldahussii ja eará servodaga viidodagaide. Maorigiela hálliid árvalit leat dál sullii 100 000 ja giella lea juksan maiddái akademalaš máilmmi ja universitehta. Jagis 2014 Aotearoas ledje oktiibuot 460 maorigielat giellabeasi.

Aotearoas ovddiduvvon giellabeassevuogádat lea gávnnahuvvon beaktilis eamiálmogiid ja vehádatgielaid ealáskahttinvuohkin. Doaibma lea viidon ee. Havaijii, gos havaijigielat giellabeassedoaimma (*Pūnana Leo*) álggahuvvui moadde jagi maoriid maŋŋá, jagis 1984. Sáme guovllu lassin giellabeassedoaimma lea viidon ee. Estlándii (võru giella) ja 2000-logu maiddái Ruoššas hállojuvvon suomaugralaš gielaide. Giellabeasse-

²¹ King 2001; Olthuis 2003, 2008 ja 2009; Pasanen 2005, 2010, 2014 ja 2015; Sanila-Aikio 2013.

doaimma dutki Annika Pasanen lohká, ahte mánggain eamiálbmogiin ja vehádatjoavkkuin leat iežasgielat mánáidgárdejoavkkut, main ii vealtta-keahtá geavahuvvo giellabeassi-namahus vaikko doaimma prinsihppa livččiige áibbas seammálágan. Nuppe dáfus giellabeassin gohčoduvvojit máilmmis maiddái mánggalágán eará doaimmat, mat eai goittotge deavdde giellabeassedoaimma kriteraid.

Giellabeassi lea vuollel skuvlaahkásaš mánáid beaivedikšobáiki, mii doaimmá árra, dievaslaš giellalávguma (*early total immersion*) prinsihpain ja eamiálbmoga dahje vehádaga gielain. Giellabeassi addá mánáide ollesbeaivválaš divššu, mas buot doaimma dáhpáhuvvá čuozáhatgielain. Metodas atnit ávkin máná lunddolaš návccaid oahppat mánggaid gielaid oktanaga. Prinsihppan lea, ahte beaivedivššarat hállet mánáide álggu rájes dušše beare eamiálbmot- dahje vehádatgiela, vaikko mánát eai álggos ipmirdivčče giela ollenge. Giellabeassi lea erenomáš biras, mii huksejuvvo sirdin dihte áitatvuloš giela ovddos guvlui dalle, go giella ii šat sirdás ollenge dahje doarvá ruovttuin vanhemiin mánáide. *“Giellabeassi ulbmilin lea doaimmalaš guovttegielatvuodá juksan ovdal skuvlaagi. Servodaga dásis ulbmil lea áitatvuloš giela sirdašupmi sohka buolvvas nubbái dalle, go giella ii šat sirdás ruovttus vanhemiin mánáide.”*²²

26

Giellabeassedoaimma lihkostuvvama dahket vejolažžan prinsihpat, maid mielde vehádatgiella ii jorgaluvvo váldogillii, ii oba doaimma álggus, goas mánát eai vel ádde odđa giela. Giellabeassái sáhttet boahit mánát, geat hállet giela juo njuovžilit, mánát, geat máhttet muhtin veardde giellabeassegiela dahje mánát, geat eai hála vel mange giela. Sii ožžot friddja hállat váldogiela ja divššarat čájehit mánáide mángga láhkai, ahte sii ipmirdit mánáid hállama. Sii reagerejit mánáid váldogielat hállamii, kommenterejit mánáid dahkamušaid giellabeassegielain ja oassálastet stohkosiidda. Nuba divššarat galget leat hutkái. Áiggi mielde divššarat roahkasmahttigohtet mánáid vehádatgiela geavaheapmái, muhto eai mange muttus bágge sin dasa. Giellabeassebiras galgá leat nu ruovttulágán ja dorvvolaš go vejolaš ja mánáid ja divššáriid gaskkas galgá leat olu lagaš vuorrováikkus.

Giellabeassedoaimma guoská maiddái bearrašiid ja oba giellaservoša. Doaimma vuodđun galgá leat álo báikkálaš motivašuvdna ja vanhemiid friddja válljen. Giellabeassedoaimma ii sáhte leat oktonas suolu, dat baicce laktása dávjá viidásut giellaealáskahttinollisuhtii. Ná lea dáhpáhuvván

²² Pasanen 2014, 296.

juohke sajis, gos giellabeassedoaimmas leat leamašan buorit bohtosat. Dutki Marja-Liisa Olthuis, guhte lea okta anárašgiela ealáskahttima guovddášolbmui, dadjá, ahte giellabeassi mearkkašii álggu boatkanan giellaseailluheaddjiid láhki ođđasit čohkkemii.

Giela oahppama joatkašuvvan skuvllas lea mávssolaš, nugo maddái dat, ahte bearrašat geavahišgohtet vehádatgiela. Dát gáibida bearrašiin lasi dieđu guovttegielatvuodas ja máná gielalaš ovdáneamis. Bearrašat sáhttet leat fuolas ovdamearkka dihte das, ahte mánná seaguha sierra gielaide iežas hállamis dahje das, ahte mánná ii hála giela vaikko ádde dan. Vánhemat dárbbasit maddái lassedieđu ja ságastallama dalle, juos fuolkkit ja eará biras jurddaša negatiivvalaččat giellabeasis ja vehádatgiela geavaheamis. Mánngat vánhemat maddái guorahallet, gánnehago máná doalvut giellabeassái, juos son ii gula giela ruovttus dahje, juos boahttevaš skuvlaoahpamus lea váldogillii.

Giellabeasi bargiin gáibiduvvo motivašuvdna giela ealáskahttimii ja dieđusge, iežas giela ja kultuvrra árvvus atnin. Lea dehálaš, ahte bargiin lea gielalaš diđolašvuolta, vai sii fuobmájit man giela sii goasge geavahit ja bissot jearggalaččat ja vuollánkeahhtá vehádatgielas, vaikko váldogillii hállan livččii olu álkit. Bargit berresedje maddái hálddašit vuodđodieđuid guovttegielatvuodas, máná giela ealáskahttimis ja giellabeasi prinsihpain ja ulbmiliin. Dan lassin livččii buorre, ahte giellabeasi bargis livččii hutkás ja kreatiiva miella ovdamearkka dihte vehádatgillii ja -kultuvrii laktáseaddji materiálad ja duhkorasaid háhkamis ja juoba daid ráhkadeamis. Sámeielat musihkka, mánáidgirjjit ja eará kulturbuktágat leat ollu unnit go suoma-, ruoŋa- dahje dárogielain.

Mánáid passiiva gielladáiddu ovdáneapmi čuozáhatgielas álgá dalán vuosttaš giellabeassebeaivve. Mánná áddegoahtá vuosttažin sániid, mat geardduhuvvojit dávjá, dajaldagaid ja alccesis miela miel áššiid ja dinggaid namaid. Moadde vahkus mánná áddegoahtá dábáleamos gohčču-miid, ávžžuhusaid, gildosiid ja jearaldagaid. Moadde mánu maŋŋá máná ádde divššára beaivválaš hállama deháleamos sisdoalu. Anáraš- ja gárjilgielaid giellabesiid dutkán Pasanen lea fuomášan, ahte mánná sáhtta steampaluvvat divššáriid hállamii nu nannosit, ahte eará vehádatgielagiid ádden ii leat álo diehttelas.

Aktiiva gielladáiddu ovdáneapmi lea dávjá olu hihtásut go passiiva gielladáiddu ovdáneapmi. Mánáid gaskkas sáhttet leat stuorra individuála earut. Muhtin mánát seaguhit gielaide álggu rájes iežaset hállamis, nuppit fas hállagohtet olles cealkagiid, muhto olu maŋŋelis. Dávjá mánát geava-

hišgohtet oalle johtilit oahpes dajaldagaid ovdamearkka dihte dalle, go sii dearvvahit, dahket dearvvuodaid, giitet ja gildet. Muhto leat maiddái mánát, geat eai vuosttaš moadde jagi áigge daja maidige vehádatgillii. "Dan dihte sihke divššáriin ja vanhemiin gáibiduvvo olu gierdávašvuoh- ta. Mánáid bajásšaddan guovttegielagin lea guhkes proseassa, mas bohtet dávjá maiddái navdojuvvon bisáneamit ja maŋosmannamat."

Suomas lágiduvvo giellabeassedoaimma buot golmma Suomas hállujuv- von sámeielain. Vuosttamužžan giellabeassedoaimma álggii nuortalaš- gillii Čeavetjávrris jagis 1993. Giellabeassi (*kiöllpie'ss*) lei dušše jahkebeali guhkkosaš iskkadeapmi, man bohtosat ledje goittotge positiivalaččat, muitala nuortalašgiela oahpaheaddjin bargan Tiina Sanila-Aikio. Lea ár- valuvvon, ahte nuortalašgiella lea Suoma sámeielain buot vearrámusat áitatvuloš. Suomas leat sullii 600 nuortalačča, geain stuorámus oassi ássá earenomáš nuortalašguovllus²³ Anára gielddas Čeavetjávrris, Njellim ja Keväjärvi giliin. Guovlu lea meroštallojuvvon nuortalašlágas. Suoma lassin nuortalaččat ássat Ruoššas ja Norggas. Nuortalaččat ásaiduvve Suoma beallai nuppi máilmmisoađi maŋŋá. Soađit juhke smávva nuorta- lašservoša golmma stáhtii ja seammás biđgejedje árbevirolaš sohka- ja gilleservošiid, main váldogiellan lei vel nuortalašgiella.

Nuortalašgiella lea seilon buoremusat Suomas, gos goittotge eatnásiid jagi 1970 maŋŋá riegádan olbmuid vuosttaš eatnigiella lea suomagiella. 1990-logu rájes leat goittotge šaddan muhtun nuortalašgiella-suoma- giella guovttegielat mánát. "*Giela sirdašuvvama boatkaneapmi sohka- buolvvas nubbái lea dagahan dan, ahte giella ii leat ovdánan suomelaš servodaga stuorra nuppástusa olis lunddolaš, dearvvas ja ealli giellan ('natural, healthy and living language') oassin nana nuortalaš servoša²⁴*", čállá Sanila-Aikio.

Nuortalašgielat giellabeassi doaimmagođii Čeavetjávrris ođđasit jagis 1997 ja doaimma joatkašuvai jahkái 2001. Mielde ledje nuortalaš- ja suo- magiela eatnigiela nuortalašmánát ja suomelašmánát, geat hálle eatnigiellan suomagiela. Sanila-Aikio muitala, ahte sin gielladáidu lei skuvlii manadettiin olu buoret go dakkár mánáin, geat eai lean fitnan giellabeasis. Čeavetjávrris skuvllas oassi oahpahas lei nuortalašgillii. "*Oahpahas sáhtii ordnet áibbas ođđa dásis go ovdal, dasgo mánát ád-*

23 Láhka 4.2.1995/253, 2 §.

24 Sanila-Aikio 2013, 1.

*dejedje buot, mii sidjiide hálljuvvui.*²⁵ Dáin giellabeassemánáin okta čadahii skuvlahistorjjá vuosttaš nuortalašgiela eatnigiela studeantaiskosa gidđat 2012. Maŋŋá studeanttat leat leamašan eanet.

Giellabeassedoaibma boatkanii jagis 2001, dannego vuollel skuvaahkásaš mánát ledje Čeavetjávrris uhcán. Doaibma lea joatkašuvvan fas Avvilis jagis 2008 ja Čeavetjávrris jagi 2010 rájes. Sanila-Aikio muitala, ahte Avvila giellabeasi rahpan dáhpáhuvai giela dáfus maŋimuš bottus. Avvila giellabeassi lea doaisttáži áidna nuortalašgielat biras mánáide, geat ássat nuortalašguovllu olggobealde. Avvila giellabeasi dilli lea hárvanaš, dasgo dan bargiin lea suorggi skuvlejupmi ja sii leat eatnigiela. Avvilis eai leat doaisttáži bástan lágídit skuvlaoahpahusa nuortalašgillii. Oahpahuš fálljuvvo eatnigiela ja vierisgiela oahppoávnnašin vuodđoahpahušas ja logahagas. Oahpaheaddji- ja oahppamateriálavátnivuohta guoská Suoma sámegeielain vearrámušat nuortalašgiela.

Anáraš searvuš lea šaddan dovddus gielaealáskahttimis, mii lea ovdánan dego muohtauđas. Ealáskahttima beakkáneamos hápmi leš juste anárašgielat giellabeassi (*kielâpiervâl*). Mearkkašahtti rolla giellabeassi áigái oazžumis lei jagis 1986 vuodđuduvvon anárašgiela searvvis (*Anarâškielâ servt*), man ulbmilin lei ovddidit anárašgiela geavaheami ja sajádaga servodagas. Anárašgiela leat hállan dušše Suomas, Anárjávrris birrasis, mii mearkkaša dan, ahte giellasearvuš ii leat ávkašuvvan kránjáriikkaid giellabarggus seammá láhkai go davvisámegeiella.

Searvvi vuodđudeapmi mearkkašii anárašgielat giellageavahanbirrasa riegádeami, dasgo searvvi njuolggadusain mearriduvvui, ahte searvvi giella lea anárašgiella ja dan lahttun sáhtte searvat dušše anárašgielagat. Dalle anárašgiela hállit ledje árvalusaid mielde sullii 450. 1940-logus riegádan mánáin measta buohkat ohppe vel anárašgiela iežaset ruovttugiellan, 1960-logus riegádan mánáin dušše čorpma dievva. 1970-1990-loguin riegádan mánáin dušše muhtimat bajásšadde aktiiva giellageavaheaddjin. Go giellabeassedoaibma álggii jagis 1997, vuollel 30-ahkásaš aktiiva giellageavaheaddjit ledje šat njealjis dahje viđas. Vuollel skuvlaahkásaš giellageavaheaddjit eai lean ollenge. Sullii 30-50-ahkásaš hállit ledje vel mánggat logit, muhto giellageavaheapmi lei rájálaš, ja suomagiella lei šaddan mánggaid sosiála fierpmádagaid giella. *“Anárašgiella lei moatti logijagis rievdan boarrásiid giellan.*²⁶”

²⁵ Seammá

²⁶ Pasanen 2014, 294.

Anarâškielâ servi čielggadii giellabeassedoaimma vejolašvuodaid 1990-logu álggu rájes, muhto doaimma álggahuvvui easka jagis 1997, goas Suoma Kulturrehtarádju juolludii prošehtii 1,5 miljovna márkki (sullii 250.000 euro) sturrosaš doarjaga. Doarjja dáhkidi giellabeassedoaimma viđa jahká. Anára márkani vuodđuduvvui anárašgielat giellabeassi ja dasa bálkáhuvvojedje guokte ollesbeaivásaš bargi. Searvi mearridii váldit giellabeassái ovdasajis badjel golmmajahkásaš mánáid, geaid vanhemiin goittotge nuppis ledje anáraš máttut. Olthuis dadjá, ahte giellabeassi bohtosat ledje buorit juo vuosttaš viđa jagi áigge: *“Mánáid, geat ledje guhká giellabeasis, gielladáidu lea erenomáš ja dan sáhtta doallat eatnigiellaláganin.”*²⁷

Geavadagat leat maŋŋá muhtin veardde rievdan. Giellabeassemánáin stuorámus oassi álggaha dán áigge jo 1-ahkásažžan ja válljenkriterat deattuhit vanhemiid čatnaseami giela ealáskahttimii ja giellabeassi olgobealat gielalaš doarjaga. Bargit lea vásihan, ahte mađi unnibun máná bohtá giellabeassái, dađi buorebut son oahppá giela. Doaimmas leat dán áigge mielde maiddái mánát, geain ii leat anárašgielat duogáš. Giellabeassi vanhemiideahkedat ledje álggus suomagillii, muhto dán áigge daidge giellan lea anárašgiella. Mánáid vanhemat leat čatnasan čavgadit anárašgiela ealáskahttimii. Vuosttažat sis vázze ovttá lohkanbaji guhkkosaš anárašgiela gurssa Sámi oahpahušguovddážiš giđđat 1999. Stuorámus oassi lea skáhppon aktiiva gielladáiddu dan maŋŋá lágiduvvon skuvlejumiin (gč. loguid 3.7 -3.9).

Suoma Kulturrehtarádju juolludii Anarâškielâ servii 2000-logus vel guokte joatkkadoarjaga, maiguin searvi bástii huksehit iežas dálu ja joatkit giellabeassedoaimma vel jahkebeliin. Searvi oačču doarjagiid vel priváhta vuodđudusain, muhto doaimma joatkašuvvan lei gitta ruhtadeamis. Olthuis čállá das, mo giellabeasis bođii muhtinlágan bálkestat sierra ministeriijaid gaskkas; orui, ahte giellabeassi gulai sosiála- ja dearvvašvuodaministeriija hálddáhussuorgái danin, ahte dat lei vuolled skuvaahkásaččaid dikšobáiki. Nuppe dáfus orui, ahte dat gulai oahpahušministeriija hálddáhussuorgái, dasgo jearaldagas lei ovdasajis giela oahppan. *“Loahppaboađus dan maŋŋá go ášši lei suhpudivvon ministeriijaid gaskkas lei dat, ahte láhka ii dovđan giellabeassi, ja nuba stáhta oinnii dan eaktodáhtolaš doaimman, masa ii dárbbášan mieđihit stáhta doarjaga.”*²⁸ Beavedikšoláhka²⁹ geatnegahtii gielladaid lágideat beavedivššu mánáid

²⁷ Olthuis 2003, 571.

²⁸ Olthuis seammá.

²⁹ Láhka 19.1.1973/36 (Suopma), sámegeallii guoski rievdadus 11.12.1981/875, 11 § 2 mom. Lága namma lea jagi 2015 rievdadusa maŋŋá Árrabajásgeassinláhka (rievdadus 8.5.2015/580).

eatnigillii, sámegillii. Giellabeassemánát eai máhttán giela beaivedikšui boadedettiin, nuba dát geatnegasvuohta ii guoskán sin.

Avvila anárašgielat ja Čeavetjávrrri nuortalašgielat giellabeasit, mat vuodđuduvvojedje seammá jagi go Anarâškielâ servi giellabeassi, ožžo njealljejagáš ruhtadeami Sámedikki Sámiid giella- ja kultursiida -prošeavttas. Prošeakta ruhtaduvvui EU-prográmmain. Go ruhtadeapmi nogai ja dan mielde maiddái Avvila ja Čeavetjávrrri giellabeasit, Anarâškielâ servi giellabeassi Anára márkanis lei muhtin áigge áidna doaibmi giellabeassi – ja dange boahttevuohta lei gitta ruhtadeamis. *“Dat, mo gillii geavvá, čielgá stáhta bušehtas”³⁰*, čálii Olthuis jagis 2003.

Sámediggi ruhtadii jagiin 2002-2008 golmma giellabeasi doaimma stáhta bušehta mearreruđain, mii lei juolluduvvon sámegielat sosiála- ja dearvvasvuodabálvalusaid ordnemii. Oahpahus- ja kulturministeriija lea maŋŋá juolludan sámediggái ruhtadeami giellabeassedoaimma várás, man dássi lea goittotge boktán digaštallama jahkásaččat³¹. Giellabeassedoaimma gáibidivččii bissovaš ja doarvái stuorra ruhtadeami, vai doaimma joatkašuvvan livččii dáhkiduvvon³². Sámediggi lea figgan stáđasmahttit giellabeassedoaimma ja vuodđudit ođđa giellabesiid sámiid ruovttuguovllu olggobeallái gávpogiidda, gos mánáid vejolašvuođat bajásšaddat sámegielagin leat heittogat.

Jagis 2016 doaimmas leat mielde oktiibuot 11 sámi giellabeasi, main golbma leat anárašgielat, guokte nuortalašgielat ja guhtta davvisámegielat giellabeasi. Anárašgiela giellabesiin guokte leat Anára márkanis. Giellabesiin nubbi lea oaivvilduvvon vuollel golmmajahkásaččaide ja nubbi boarrásut mánáide. Okta anárašgiela giellabeassi doaibmá Avvilis.

³⁰ Olthuis 2003, 573.

³¹ Yle Sápmi ođđasiid bajilčállagat: Kansliijahoavddat geahččalit oažžut sámegielat giellabesiide bistevaš ruhtadeami (23.6.2010); Nuortalaččat váillahit bissovaš ruhtadeami giella- ja kulturdoaimmaide (6.5.2011); Giellaáŋgirdeaddji ja vanhemat fuolas giellabesiid ruhtadeamis (16.9.2013); Arhinmäki: Sámi giellabesiide ruđa tihppenváriin (23.9.2013); Sápmelaččat leat dolkan heaibut giellabeasseruđain (8.8.2014); Maiddái OKM hálida seastit giellabesiin (8.8.2014); Sámedikki ságadoalli: Mánát eai leat speallánboalut (11.8.2014); Eahpesihkkaris ruhtadilli čuohtá giellabesiid doalliide ja mánáid vanhemiidda (19.8.2014). Ohcansánit ‘giellabesiid ruhtadeapmi’ ja ‘kielipesien rahoitus’ addet lohkkamehhtun meari giellabesiide guoski ođđasiid.

³² Giellabeassedoaimma ruhtadeapmi orošii buorráneamen jagi 2017 bušehtas, mii ii leat goittotge vel dohkkehuvvon Riikabeivviin dán raportta giehtačállosa čállima áigge.

Nuortalašgiela giellabeasit doibmet Avvilis ja Čeavetjávrris. Davvisámegiela giellabeasit doibmet Ohcejogas, Gáregasnjárggas, Soađegili Vuohčus, Helssegis, Oulus ja Roavvenjárggas. Helssega giellabeassi álggahuvvui jagis 2013 ja dan bajásdoallá gávpotsápmelaččaid searvi City Sámit, mii lea ožžon doaimma várás sierra ruhtadeami oahpahus- ja kulturministerijjas. Giellabeasit doibmet dán áigge oassin gielddaid árrabajasgeassindoaimma. Gielddat ožžot oasi ruhtadeamis Sámedikki bokte. Anárašgiela giellabesiid bajásdoallá ain Anarâškielâ servi, mas gielda oastá anárašgielat beaivedivššu.

Buot Anára márkana anárašgielat giellabeassemánát leat sirdašuvvan anárašgielat ovda- ja vuodđooahpahussii, mii álggahuvvui Anára skuvllas čakčat 2000. Anárašgielat oahpahusa lea vejolaš oažžut juo vuodđooahpahusa buot jahkeluohkáin. Anárašgielat oahpahus lea álggahuvvon muhtin oahppaávdnasiin maiddá Avvila vuolleskuvllas čakčat 2014. Anárašgiela giellabesiin lea jagi 2016 rádjái leamašan oktiibuot badjel 80 máná, nuba giellabeassi lea bajásgeassán sullii 80 ođđa anárašgiela hálli.

32

Davvisámegielat giellabeassi, mii rahpasii Soađegili Vuohčus jagis 2007, lea váikkuhan ee. báikkálaš skuvlla oahpahusdillái. Vuohču skuvllas lea ovdal addon dušše sámegiela vierisgiela oahpahus. Oahpahus sámegillii álggahuvvui jagis 2007 ja dat lea joatkašuvvan das rájes.

Nubbi sámiiid ruovttuguovllu olggobeali giellabeassi rahpasii Oulus jagi 2015 álggus. Dat doaimmá seammá sajis Snellman-Mäntylä mánáidgárdi davvisámegielat mánáidgárdejoavkkuin. Roavvenjárggas davvisámegielat giellabeassi rahppui jagi 2015 čakčat. Sámediggi lea čielggadan giellabeasi vuodđudanvejolašvuodaid maiddá eará gávpogiin.

Loga lasi anáraš- ja nuortalašgielaid dilis ja ealáskahttimis, sámegiela ja sámegielat oahpahusa dilis Suomas sihke giellabeassedoaimmas ja eamiálbmotgielaid ealáskahttimis Aotearoas ja Havaijis.

- < <http://www.casle.fi/> >
- < <http://www.samimuseum.fi/anaras/> >
- < https://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=e0YcIkUoEhc >
- < <https://www.youtube.com/watch?v=cGRHblekfnk> >
- < <http://www.saaminuett.fi/> >
- < <http://www.samimuseum.fi/saamjiellem/> >

- < <http://www.oulu.fi/giellagas/> >
- < <http://www.sogsakk.fi> >
- < <http://www.kotus.fi/> >
- < <http://www.samediggi.fi> > Toiminta > Koulutus
- < <http://www.kohanga.ac.nz/> >
- < <http://www.ahapunaleo.org/> >

3.5. Elgå/ Svahken Sijte – lullisámegiela hálliid ođđa sohka buolva³³

Lullisámegiella hálluojuvvo Norggas ja Ruotas. Árvaluvvo, ahte gielas leat buohkanassii sullii 500-800 hálli, geat ássat viiddis guovllus, dávjá guhkkinn eret nubbi nuppis, mánggain eanagottiin ja guovtti stáhtas. Sámi allaskuvlla dutkiprofessor Jon Todal árvala, ahte Norggas leat sullii 300 olbmo, geain lea buorre lullisámegiela dáidu. Olbmot, geat áddejit giela, leat goittotge eambo. Dilli Ruotas lea sullii seammá. Lullisámegiella meroštallojuvvo oktan vearrámusat áitatvuloš sámegiellan. Mánát eai jur šat oahpa lullisámegiela ruovttuin ja mángasat giellačeahpit gullet juo áhkuid ja ádjáid sohka buolvi.

Elgå guovllu sápmelaš vanhemaš ja Elgå skuvla (*Elgå oppveksstenter*) dahke ovttas álgaga Sámediggái lullisámegiela ealáskahttin- ja motiveerenprošeavtta álggaheamis jagis 2000. Elgå guovlu lea lulimuš boazodoalloguovllus Norgga Hedmarkas, Engerdala gielddas. Elgå lea okta lullisápmelaččaid guovddášguovlluin. Sámediggi juolludii prošeaktii ruhtadeami viđa jahkái. Prošeakta álggii jagis 2001 ja nogai jagis 2006.

Elgå skuvla lei jo guhká fállan lullisámegiela oahpahusa nubbin giellan, muhto oahpahusa bohtosat eai duhtadan. Skuvlanguovddášis doaimmai sihke mánáidgárdi ja vuodđoskuovla, man vázze sihke sápmelaš ja dáža mánát. Sápmelaš oahppit bohte buohkat boazodoallobearrašiin. Elgå boazodoalloguovlu, *Svahken Sijte*, lea Norgga lulimuš boazodoalloguovlu ja dat lea lahka Ruota ráji Femund-jávrrin nuorttabealde. Guovllu sámebearrašat identifiserejit iežaset nannosit lullisámegilliin. Jon Todal, guhte

³³ Todal 2006 já 2007; Fjellheim 2014.

doarjjui, čuovui ja dokumenterii Elgá prošeavtta, goittotge dadjá, ahte nana buohtastuvvamis fuolatkeahtá, mánáid vanhemiid sohka buolvvas lei eanáš passiiva gielladáidu ja lullisámegiella lei bearrašiid árgabeaigiella dušše háreve. Lullisámegiella lei mánggaid mánáid áhkuid ja ádjáid vuosttaš giella, muhto sii eai lean goassige oahppan lohkat dahje čállit iežaset giela. Áhkuid ja ádjáid sohka buolva ii lean maiddái šat 1960- ja 1970-loguin sirdán giela mánáidasaset. Mánáid vanhemiin muhtimat ledje studeren giela rávesolmmožin.

Mánáid vanhemat háliidedje, ahte mánát sáhtášedje bajásšaddat lullisámegiela aktiiva geavaheaddjin ja guovttegielagin. Sihke Norgga ja Ruota bealde lei fuomášuvvon, ahte mánát eai šatta aktiiva guovttegielagin, juos lullisámegiela oahpahus lea skuvllas dušše moadde diimmu vahkus. Vanhemat háliidedje, ahte mánát sáhtášedje juksat árrabajásgeassima ja skuvlla doarjagiin doaimmalaš, dássedettolaš guovttegielatvuoda 10-jagát oahppageatnegasvuodaskuvlla áigge. Guovttegielagin bajásšaddan leige ođđa prošeavtta ulbmil. Oaivilin lei, ahte mánát sáhtášedje árrabajásgeassima maŋŋá sirdašuvvat vuodđoskuvlla sáme gielat oahpahussii.

34

Todal dadjáge, ahte guovttegielagin bajásšaddan ii leat goassige gullán norgalaš skuvlla árbevirolaš ulbmiliidda iige skuvla leat dan dihte ožžon ruhtadeami nana guovttegielat oahpahusmálliid čuovvumii. Dan dihte Sámedikki doarjja lei prošeavtta vuodđudeapmái eallineaktu. Doarjja dárbbášuvvui sihke ođđa bargiid bálkkáheapmái, lasseskuvlema ordnemii ja skuvlla olggobealat aktivitehtaid ruhtadeapmái. Sámedikki oktan ulbmilin, go dat juolludii doarjaga prošeaktii, lei iskkadit ja ovdidit oahpahusmálliid, maid sáhtáši ávkkástallat earáge mánáidgárddiin, skuvllain ja eará sáme gielain.

Sihke Elgá skuvla ja mánáid vanhemat čatnasedje nannosit prošeaktii ja prošeavtta jodiheaddjin barggai lullisámegielat Elin Fjellheim, guhte lei eret Svahken Sijte guovllus. Maiddái áhku ja ádját čatnasedje prošeaktii resursaolbmon. Sii adde doibmii mávssolaš gielalaš ja kultuvrralaš máhtu, dasgo sin álgogiella lei lullisámegiella ja sis buohkat ledje bajásšaddan boazosápmelaš kultuvrras. Sámi allaskuvla fálaš áššedovdamuša prošeaktii oba doaimma áigge. Maiddái Uppsala universitehta dutkit Ruotas ja Oslo universitehta dutkit Norggas adde prošeaktii áššedovdamušveahki ain muhtumin. Dutkit ee. konsulterejedje guovttegielatvuhtii ja giellalávgunoahpahussii laktáseaddji áššiin.

Prošeakta vulggii johtui mánáidgárddis, gos mánát ohppe sáme giela álggus guldaleami ja maŋŋá giela aktiivvalaš geavaheami bokte. Málle

vuodđuduvai kommunikatiiva gielaoahppanvuohká, mii lei geavahuvvon mánggain gielalávgunprošeavttain birra máilmmi. Todal dadjá, ahte mánáidgárddiin geavahuvvon gielaoahppanvuohki muittuha buot eanemus Aotearoa maoriid álgovuolggalaš giellabeassevuogádaga (*Kōhanga Reo*). Svahken Sijte sáhtiige atnit ávkin riikkaidgaskasaš fierpmádaga, man sámi organisašuvnnat ledje ovddidan jo guhká. Vánhemat dovde sihke *Kōhanga Reo* -lihkadusa ja Walesis lágiduvvon giellapolitihka jo guhká ovdal Elgá prošeavtta álgima.

Elgá skuvla galggai leat biras, gos mánát oahpašedje geavahit lullisámegiela nu olu go vejolaš mánáidgárddi rájes. Vuosttaš hástalus lei gávdnat lullisámegiela bargiid, geat hálašedje mánáide oba áigge sámegiela. Prošeavtta bokte lei bággu dahkat válljemiid, mat leat oahppásat mánggain eará sajiinge. Galggaigo bargui válljet formálalaččat gelbbolaš bargi vai bargi, geas lei buorre lullisámegiela dáidu, muhto ii virggálaš gelbbolašvuohta. Ovdasadjái biddjojjuvvui juohke muttus buorre giellamáhttu, ja juos eatnigielat bargi ii gávdnon, bargui válljejuvvui olmmoš, geas lei buorre nuppi giela máhttu.

Prošeavtta nubbi gáibádus lei, ahte doaimmas galggai leat čielga sápmelaš profiila. Elgá sápmelaš profiila mearkkašii boazodoallokultuvrii laktáseaddji ja jagiáiggiid čuovvu barguid čáhkadeami doibmii.

Doaimma gielalaš ulbmila, geavahit lullisámegiela buot doaimmain ja olles áigge, lei álggus váttis ollašuttit, muhto dat šattai álkibun go doaimma ovdánii. Sámegiela ii lean vejolaš geavahit juohke sajis, olles áigge iige buot skuvlaguovddáža bargiiguin. Dan dihte prošeakta meroštalai muhtin sámegiela domeanaid, gielageavahansajiid ja -dilálašvuođaid, main galggai jearggalaččat dušše sámástit. Okta skuvlalatnja nammaduvvui lullisámegiela latnjan. Lanjas oaččui hállat dušše lullisámegiela. Juohke gaskavahku mánát ja bargit vulge lagaš duoddarii, gos doarjjabáikin lei árbevirolaš lavdnjegoahti. Duoddaris sii hálle beare sámegiela. Dan lassin sámegiela dilálašvuođat ledje boradeamit ja iešguđetlágan dáhpáhusat ja gálledeamit. Prošeavttas barge maiddá olbmot, geat sámástedje olles áigge dilálašvuođas ja báikkis beroškeahtá.

Prošeavtta bokte maiddá mánáidgárddiin, skuvllain ja vánhemiin lei vejolašvuohta skáhppot lassedieđu guovttegielatvuhtii bajásšaddamis, metodalaš jearaldagain ja strategiiain, maid vehkiin lei vejolaš nannet unna vehádatgiela geavaheami. Bargit oassálaste semináraide ja oahpásmuvve

eará mánáidgárddiide ja skuvllaide, main geavahuvvui vehádatgiella. Vánhemiidda ordnejuvvojedje giellagurssat, vai sii sáhtášedje čuovvut ja doarjut mánáideaset bajásšaddama guovttegielagin. Mánnggat vánhemat ealáskahttigohte iežaset gielladáiddu aktiivvalaččat. Todal dadjá goittotge, ahte eanaš mánát hálle prošeavtta loahpas lullisámegiela buorebut go sin vánhemat.

Mánáid gielladáiddu ovdáneapmi árvvoštallojuvvui prošeavttas jearggalaččat. Árvvoštallama dagai álggos váttisin dat, ahte ii lean vejolaš diehtit makkár gielalaš dáidduid mánáin sáhtii vuordit. Lullisámegiela várás eai lean mangelágán giellaiskosat. Prošeavttas ráhkaduvvui ođđa skovvi gielalaš árvvoštallama várás ja dainna gielladáiddu čuovvun šattai systemáhtalaš. Bargit registrerejedje mearreáiggiid mánáid gielalaš dáidduid ovdáneamis. Álggus registreren vuodđuduvai dárkkodeapmái. Go mánát sturro, bargit dahke muituimerkejumiid mánáid sátnerájus sin ságastallamiid vuodul. Prošeavtta maŋimuš jagi áigge bargit báddejedje mánáid hállama guovtte earálágan dilálašvuodas. Báttit leat dasto maŋŋá burgojuvvon teavsttaide ja analyserejuvvon.

36

Prošeavtta loahparaporttas gávnnavuvvo, ahte mánáid gielladáiddu leat indiviida earut, mat bohtet sin ahkejuohkašumis. Go prošeakta nogai, mánát áddejedje dábálaš lullisámegiela hállama. Sii eai ballan vástidit sámegillii, juos giinu jerái sis juoidá sámegillii. Sii baste maiddái bajásdoallat ságastallama lullisámegillii. Mánát hálle lullisámegiela dihto rávesolbmuiquin. Mánáid gaskasaš gulahallangiellan lei goittotge dárogiella. Mánát maiddái hálddašedje lullisámegiela nomeniid ja pronomeniid geavaheami ja máhtte oalle bures sojahit vearbaid. Todal dadjá loahparaporttas, ahte mánát bastet geavahit lullisámegiela kommunikašuvvna giellan, vaikko sin giella lea ain oktageardán. Mánáid jurddašanvuohki lullisámegiela ektui lei posiitiiva eaige sii vásihan sámasteami mange láhkai váttisin.

Vuodđu guovttegielagin šaddamii lei huksejuvvon, muhto prošeakta bisttii dušše vihta jagi. Mánát, geat ledje mielde mánáidgárddi lullisámegiela prošeavttas, leat ožžon skuvllas oahpahusa lullisámegillii mánnggain oahppoávdnasiin. Sámegiela oahpahus joatkašuvvá das fuolatkeahtá, ahte Elgá skuvla heaittihuvvui čakčat 2012 ja Svahken Sijte mánát sirdašuvve Engerdala skuvlii. Maiddá ođđa skuvla bajásdoallá domeanid, mat laktásit sámegiela geavaheapmái. Ovdamearkka dihte boradeami oktavuodas Elgá mánát ja nuorat boradit ovtta ja dalle oktasá giellan lea lullisámegiella.

Guhkit áiggi ulbmilin galggašii Todala mielas leat dat, ahte mánát basttášedje oahppogeatnegasvuodaskuvlla manjá hállat seammá bures sihke lullisáme- ja dárogiela. Vejolašvuohta čuoovvut nana guovttegielat oahpahusmálle lea gitta lasseruhtadeamis ja nu maiddái politihkalaš mearrádusdahkkiin. *”Lea Norgga ráđđehusa geatnegasvuohta čadáhít politihka, mii dorvvasta lullisámegiela seailuma aktiiva giellan boahhteáig-gis.”*³⁴

Loga lasi lullisámegiela dilis ja giela ealáskahttimis:

- < <http://skuvla.info/skolehist/elga-n.htm> >
- < <http://saemiensijte.no/> >
- < <http://sametinget.se/1084> >
- < <http://www.samer.se/1189> >
- < <http://modersmal.skolverket.se/samiska/> >
- < http://www.hint.no/studietilbud/studier_i_soersamisk_spraak_og_kultur >
- < <http://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/nyheter-2014/2014-03-13-minoritetslagen-raddade-sydsamiskan.html> >
- < <http://www.valentin.uu.se/?tarContentId=302418&rssTarget=189072&rssTitle=&newsDetailSiteNodeId=61774&newsListSiteNodeId=52560&showLeadIn=true> >.

3.6. Saemesth Dle! Lullisámegiella giellalávgunleairras³⁵

Lullisámegielat oahpahus lea uhcán ja giella oahppahuvvo skuvllain eanaš vuosttaš dahje nuppi giela oahppoávnnašin moadde diimmu vahkus. Lullisámegiella lea vuosttažin ohppojuvvon eatnigiellan dušše háreve mánáin ja nuorain. Lohkanbaji 2010-2011 áigge Norgga vuodđoskuvllain 19 oahppi ožžo oahpahusa lullisámegillii. 72 oahppi ožžo lullisámegiela oahpahusa oahppoávnnašin (fágan).³⁶ Ruotas eai leat oažžumis dárkilis statistihkat, muhto oahppiid mearri lea árvvusnai sullii seammá go Norggas. Lullisámegiela guovllus leat guokte

³⁴ Todal 2006, 157.

³⁵ Labba 10.11.2010; Kuoljok 9.12.2010; SamS 2012; Fjellgren & Huss 2013; SR Sameradion 26.11.2013.

³⁶ Sámi allaskuvla 2011, 26-27.

earenomáš sámeskuvlla, nubbi Deartnás (*Tärnaby*) Ruotas ja nubbi Árborddes (*Hattfjelldal*) Norggas³⁷.

Deartná sámekuvllas guhká bargan Sigrid Stångberg lea okta dain lullisámegiela oahpaheaddjiin, geat ovddidišgohte ođđalágan oahppanvejolašvuodaid lullisápmelaš mánáide. Riikkaviidosaš njuolggadusaid mielde sámeskuvla vástida das, ahte oahppit máhttet guđa vuosttaš skuvlajagi maŋná hállat, lohkat ja čállit sámegiela. Stångberg mielas ulbmiliid lea váttis juksat dilis, mas sihke oahpaheaddjiin, oahppomateriálain ja giellageavahanvejolašvuodain lea vátnivuohta. Lunddolaš giellageavahanbirrasat eai jur leat skuvlla olggobealde ja stuorra oassi rávesolbmuid ahkeluohkás ii šat hála álgogielaset. Dárbbášuvvojedje beaktilut oahppanvuogit ja seammás vuogádagat, mat movttiidahtášedje nuoraid oahppat lullisámegiela.

Ruota sámeskuvllaid stivra, *SamS*, álggahii lohkanbaji 2008-2009 álggus golmmajagát lullisámegiela giellalávgunprošeavtta Saemest Die! (*Hála sámegiela!*). Prošeakta álggahuvvui ovttasbarggus Norgga Norlándda fylkkain (*Nordland fylke*). Prošeakta oaččui ruhtadeami EU-programma Interreg IV A Nord bokte ja dat ollašuhthuvvui nu, ahte Ruota ja Norgga 11-14-ahkásaš sámenuoraide lágiduvvojedje guhtta giellalávgunleairra, guokte juohke prošeaktajagi áigge. Leairraide oassálasti mánáin buohkat ohppe vuodđoskuvllas lullisámegiela. Leairrat lágiduvvojedje vuoruid mielde Ruota ja Norgga bealde. *SamS* lei ráhkkanan sullii 20 oahppái, muhto juo oassálastinmokta heahkastuhtii lágideaddjiid. Leairraide oassálaste oktiibuot 40 nuora, geat bohte hui viiddis guovllus.

Giellalávgunleairrat biste ain ovta vahku hávil. Leairraid prográmma vuodđun ledje sápmelaš kultuvra ja árbevierut. Temát ledje sápmelaš musihka sierra hámit, sápmelaš girjjálašvuohta, duodjeárbevierru, boazodoallu, guolásteapmi, sámiiid historjá ja luonddu dovdamuš. Leairrain mánát maiddá valáštalle ja málestedje. Prinsihppan lei, ahte buot doaimmaid giellan lei lullisámegiella, man geavahedje sihke nuorat ja gávcci oahpaheaddji, geat barge giellalávguma jodiheaddjin. Juohke leairras oahpásmuvvui maiddá báikkálaš lullisápmelaš kultuvrii ja giellačehpiide. Snáasas leairra oassálastit ožžo iežasgielat oahpistuvvon

³⁷ Árborde sámeskuvla lea doaibman guovddážin, mii lea lágidan sámegiela gáiddusoahpahusa ja giellalávgunleairraid. Gáiddusoahpahus vuodđuduvvá oahpahušláhkii, mii dahká vejolažžan molssaevttolaš oahpahušvugiid, juos lagašoahpahusa lágideapmi ii leat vejolaš. Skuvlla boahttevuohta lea goittotge eahpesihkkar daningo Norgga Stuurradiggi mearridii jagi 2015 loahpas, ahte skuvla heaitihuvvo, < <http://www.nrk.no> > (9.12.2015).

galledeami báikkálaš birrašii. Deartnás sii oahpásmuvve duojáriidda, geat muitaledje iežaset eallimis ja dujiin skuvlamánáide. Idres leairra oassálastit besse gullat báikkálaš máinnastanmeaštára máidnasiid iežaset gillii.

Patricia Fjellgren ja Leena Huss mielas riikkaid rájáid rasttildan giella-bargu mearkkašii ođđalágan ovdáneami. Sámegielat birra, ođđa giellaarena riegádeapmi lei mearkkašahtti vásáhus buohkaide, dasgo lullisámegiela geavahanvejolašvuodát leat uhcán. Oahppiide lei somás vásáhus Leahkit mielde stuorra seammáahkásaččaid lullisámegielat joavkkus. Olu dábálu lea, ahte lullisámegiela (nugo maiddái earáid sáme-gielaid) oahppi lea juogo okto dahje hui unna joavkkus ovttas iežas oahpaheaddjiin.

Sihke skuvlamánát, oahpaheaddjit ja leairraide oassálastán astoáiggebagadallit ovddidedje dáidduideaset. Oahppiin lei sáhkkiiuvuohta oahppat giela ja ođđa áššiid. Maiddái dakkár oahppit, geat eai lean ovdal sámástan geavahišgohte aktiivvalaččat giela ja jerre sániid oahpaheaddjiin ja eará oahppiin, geain lei buoret gielladáidu go sis.

39

Oahppan giellalávgunis lei kommunikatiiva, mii oaivildii dan, ahte giella ohppojuvvui ovdasajis guldaleami, hállama, ságastallama ja bargguid bokte. Giela oahppamis deaddu lei sisa beassamis gillii iige nuge lohkamis dahje giellaoahppanjuolggadusain, vaikko oahppodiiimutge ledje. Nuorat ožžo ođđa ustibiid miehtá lullisámegiela guovllu ja sin sápmelaš identitehta ja seammás motivašuvdna giela oahppamii nanosmuvai. Oahpaheaddji jurddaboađus proševtta maŋŋá: *“Giellalávgun ovttas formála oahpahusain juksá ulbmila - doaimmalaš guovttegielatvuoda. Dát lea min vásáhus, muhto gaskkaldumit ja boatkagat hehttejit mihttomearrai joavdama!*³⁸”

SamS lea mearridan lágidity giellalávgunleairraid jearggalaččat golbma jagi. Doaimma lea maiddái viiddiduvvon nu, ahte dat guoská buot skuvllas oahpahuvvon golmma sáme-giela. Jagis 2014 davvisámegiela giellalávgunleaira lágiduvvui Girona Nihkkáluovttas, julevsámegiela giellalávgunleaira Johkamohkis ja lullisámegiela giellalávgunleaira Deartnás. Leairraide oassálaste buot Ruoŋa viđa sámeskuvlla 5. luohká oahppit ja gielddalaš skuvllaid oahppit, geat ožžo integrerejuvvon sámeoahpaha. Integrerejuvvon sámeoahpaha lea oassi sámeskuvllaid doaimma.

³⁸ Sigrid Stångberg 16.6.2014: < <https://www.youtube.com/user/Sameskolstyrelsen> >.

Dat oaiuvvilda sámegiela ja sápmelaš kultuvrra integrerema gielddalaš vuodđoskuvllaid oahpahussii. SamS dahká jahkásaččat gielddaiguin soahpamuša integrerejuvvon sámeoahpahusa lágideamis. Dat oažžu doaimma várás stáhtadoarjaga.

Loga lasi giellalávgunleairrain ja Ruota sámeskuvllaid doaimmas:

- < <http://www.sameskolstyrelsen.se> >
- < <https://www.youtube.com/user/Sameskolstyrelsen> > .

3.7. Anárašgiela dievasmahttinskuvlejummi – ođđa bargoahkásaččaid giellasohkabuolva riegada³⁹

40

Anárašgiela giellabeassedoaimma álggahuvvui jagis 1997 ja skuvlaoahpahus anárašgillii čakčat 2000. Dát guktot mearkašedje olu anárašgiela geavaheapmái ja giela leahkimii, muhto dat eai vel dáhkidan giela ealáskeami joatkašuvvama eaige giela seailuma ja ovdáneami boahttevaš jagiin. Giellabeassemánáin ja anárašgielat skuvlla vázzán mánáin eai lean jur eará vejolašvuodát geavahit gielaset go giellabeasis, skuvllas ja muhtin ruovttuin. *“Mánát dárbbášedje buriid sámegielmáhtolaš oahpaheaddjiid, giellabeasseoahpaheaddjiid, oahppamateriálabargiud, mediasuorggi čehpiid, astoáiggebagadalliid jna.”*⁴⁰ Lei jáhkkimis, ahte mánáid ja nuoraid anárašgiela dáidu rievddašii passiiva gielladáidun moatti jagis, juos skuvlaoahpahus ii lágiduvvošii maiddái bajit jahkeluohkáide, juos anárašgielat mánáid mearri bážášii hui unnin dahje juos giellageavaheapmi ii juvssašii ođđa almmolaš eallima viidodagaid.

Giellabesiid meari lasiheapmi livččii lasihan anárašgielat mánáid meari. Anárašgielat oahpahusa lasiheapmi livččii sihkkarastán giela ovdáneami joatkašuvvama vuosttaš skuvlajagiid maŋŋá. Guktuid ollašuvvama esttii goittotge dat, ahte eai lean anárašgielat oahpaheaddjit eaige árrabajásgeassinbargit. Sámi oahpahusguovddáš, Lappi geasseuniversitehta ja *Anarâškielâ servi* lágidedje 1980- ja 1990-loguin rávesolbmuide oaiuvvilduvvon giela álgogurssaid sihke lohkan- ja čállingurssaid anárašgiela eatnigielaigiidda. Máŋggat gursaplánat gopmánedje váttisvuhtii gávdnat oahpaheaddji.

³⁹ Pasanen 2010 já 2014; Olthuis 2003, 2008 já 2011; Olthuis et al. 2013; Moilanen 2014.

⁴⁰ Pasanen 2014, 300.

Rávesolbmuide oaivilduvvon anárašgiela intensiiva dievasmahttinskuvlejummi vulggii johtui anárašgielat servoša oktasaš fuolas ja mielas čatnasit giela ealáskahttimii. Albma mohtorin dás bargagodii sápmelaččaid oahpahushistorjjá vuosttaš anárašgielas nákkáhallan Marja-Liisa Olthuis⁴¹. Son vuodđudii Anarâškielâ servi oktavuhtii dutkanjoavkku, mii plánegođii rávesolbmuide oaivilduvvon skuvlejumi sisdoaluid ja vuogádagaid, válmmaštit skuvlejumis dárbbášuvvon oahppomateriálaid, rekryteret skuvlejumái sihke oahppiid ja oahpaheaddjiid ja háhkat ruhtadeami. Okta dehálaš jearaldat lei, geat livčče dat rávesolbmot guđet livčče gergosat čatnasit giela ealáskahttimii ja, geaid galggašii oazžut mielde skuvlejumái?

Olthuis muitala barggu álgomuttu birra jagis 2013 almmustahtton girjis, man son lea čállán ovttas Suvi Kiveläin ja Tove Skutnabb-Kangasiin. Girjái leat dokumenterejuvvon jagiin 2009-2010 ollašuhttojuvvon skuvlenprošeavtta duogážat ja duohtan šaddan. *“Time was a crucial factor in extending the language community; the enlargement had to happen rapidly before the immersed children began to lose their language skills.”*⁴² Olthuis gávnnašii, ahte ii lean áigi vuordit anárašgielat oahpaheaddjiid válmmaštuvvama dábálaš ortnega mielde. Nappo ii lean áigi sáddet nuoraid oahpaheaddjioahpuide ja vuordit sin gárváneami. Oulu universitehtas lea jagi 2001 rájes leamašan vejolašvuohta čadahit anárašgiela vuodđo- ja ávnasoahpuid, muhto ođđa oahpaheaddjit eai leat gárvvásmán. Dannego juo guokte sohkaabuolva leat massán anárašgiela, eai 18-25-ahkásaš anárašgiela hállit jur lean. *“Further, this young generation had the whole world open to them in terms of choosing their future professions, so it was not realistic to hope that this handful of individuals would all want to become school teachers or kindergarten teachers, which was precisely what the AS language programme required.”*⁴³

Skuvlenprošeavtta álggaheapmái golai measta golbma jagi dan manjá go jurdda prošeavttas lei riegaran. Ovdal prošeavtta álgima Olthuis lágidi anárašgiela gielaealáskahttingurssa neahtas. Gursii oassálaste mánggat giela dutkit, geain muhtimat barge čakčat 2009 álggahuvvon skuvlema oahpaheaddjin. Dutkanjoavku, mii lei plánemin skuvlema ja, masa gulle Olthuisa lassin Annika Pasanen ja Irmeli Moilanen, ásašii skuvlemii beassamii garra kriteriijaid. Ulbmilin lei oazžut intensiivaskuvlema bokte ovttá lohkanbaji áigge ii-eatnigielat hálliin ođđa giela sirdiid. Skuvlen oaivilduvvui rávesolbmuide, geain lei allaskuvladási skuvlejummi ja geat sáhtášedje sirdit giela ovddosguvlui iežaset barggus. Boahttevaš stu-

41 Olthuis nákkáhalai Oulu universitehtas anárašgielat šládjanamahusain jagis 2007.

42 Olthuis et al. 2013, 8 (sitáhta Olthuisa teavsttas).

43 Seammá, 9.

deanta galggai juo ovddalgihtii máhttit vieris gielaid ja leat čatnašuvvan guvlui, millosit maiddáa anáraš servošii. Dan lassin skuvlejumi oassálasti galggai leat doarvái boares, vai son beasašii geavahišgoahtit giela iežas ámmáhis dálán, muhto nuppe dáfus doarvái nuorra, vai sus livčče vel bargojagit ovddabealde. Oahppiid válljemii oassálasttii maiddáa psykologa, gean vehkiin sihkkarastojuvvui ohcciid motivašuvdna giela oahppamii ja dan buorrin bargamii.

Skuvlejupmái válljejuvvojedje oktiibuot 17 rávesolbmo, geaid joavkkus ledje ee. oahpaheaddjit, árabajásgeassinbargit, doaimmaheaddjit, báhpapa ja eará surggiid ámmátolbmot. Sullii bealli oahppiin ledje anáraččat, bealli suomelaččat. Pasanen doallá dán ii-anárašgielagiid integrerema giellaservošii oktan anárašgiela ealáskeami earenomášvuodain ja giev-ravuodain ⁴⁴. Anáraččat leat sávvan buresboahntima juohkehažžii, gii lea háliidan oahppat anárašgiela ja oahppat dovdat anáraš kultuvrra.

42

Skuvlen bisttii ovttá lohkanjagi, dannego oahppit ožžo sihkarvuodain virgeluomu iežaset bargguin ovttá jahkái. Anarâškielâ servi dutkanjoavku vástidii prošeavtta ekonomalaš ja doaimmalaš koordineremis ja oahpaha geavtlaš ordnemiin seammás go dat rekryterii oahppiid ja oahpaheaddjiid. Oulu universitehta Giellagas-instituhtta válljii oahppiid, lágidii oahpaha ja vástidii dan sisdoaluin. Teorijaoahpahas lágiduvvui oba áigge seammá báikkis, Sámi oahpahasguovddážis (SOGSAKK) Anárjávrrii gáttis.

Prošeavtta skuvlenprográmma plánejuvvui fuolalaččat nu, ahte dasa heivehuvvojedje eará guovllus máilmmis ovddiduvvon giela ealáskahttima ja oahppama vuogit. Dákkárat ledje ee. Californias geavahuvvon giellameašttir-oahppi-prográmma (*Master-Apprentice programme*), dievaslaš giellalávgun (*total immersion*), oassálas giellalávgun ja guovttegielat oahpahas (*partial immersion and bilingual education*), prográmmat, maid vuodđun lea searvvuš (*community-based programmes*) ja mále giela dokumenteremii (*a language documentation model*). Skuvlenprográmma ulbmilin lei sierra surggiid ámmátolbmuid giela oahppan nubbin giellan nu, ahte sii basttášedje geavahit anárašgiela iežaset bargguin ja sirdit dan odđa hálliide skuvlema maŋŋá (*L2 speaking professionals as language transmitters*). Skuvlemii válljejuvvon ámmátolbmot dárbbášedje iežaset bargguin earenoamážit kommunikatiiva giellamáhtu ja dan sivas kommunikatiiva oahpahas mále lei dehálaš rollas oahpahasas.⁴⁵

⁴⁴ Pasanen 2015.

⁴⁵ Olthuis máinnaša (2013, 35–36) skuvlenprográmma huksema deháleamos gáldun čuovvovaš dujiid, mat leat máinnašuvvon dán raportta gáldolisttus: Baker 2006, Grenoble & Whaley 2006 ja Hinton 2002.

Oahpahusa viidodahkan šattai oktiibuot 64 akademalaš oahppočuoggá ja oahppit ledje virggálaččat Oulu universitehta oahppit. Oahpuin ovtastuvvojedje universitehta teorehtalaš oahput, mat ledje ávnnasoahpuid rádjai, ja doaimmalaš oasis, maid vuodđun lei sámi searvvuš. Skuvlenprogrammas hápmašuvai ná erenoamáš anárašgiela akademalaš giela oahpahusa (nugo giellaoahppa, čállin, jietnadatoahppa, jorgaleapmi, sátneráhkadeapmi, giellaplánen ja anárašgiela suopmanat), kommunikatiiva oahppama ja iehčanas oahpuid ollislašvuhta. Iehčanas oahppun šadde ee. girkolaš teavsttaid sihke sálmmaid ja árrabajásgeassinteavsttaid jorgalusat, ođđa oahppomateriálat, artihkkalat anárašgielat bláddái (Anarâš-lostâ), suopmelaš lávlagiid jorgalusat ja oanehisfilmmat. Skuvlema akademalaš oahpuid váldooahpaheaddjin barggai Petter Morottaja, guhte lea okta dan njealjásis 1980-logus riegdan anárašgiela eatnigiela-giin.

Doaimmalaš oasis sisttisdolle giellameaštirhárjehallama, (gč. čuovvovaš logu), kulturgurssaid ja giellahárjehallama anárašgielat bargosajiin. Bargohárjehallama ulbmilin lei guđege oahppi iežas suorgái laktáseaddji ámmátgiela ja sátneráju oahppan. Kulturgurssaid bokte oahppit oahpásmuvve ee. anárašgiela giellaservoša lahtuide, guolásteapmái, boazodolui, árbevirolaš borramušaide, duodjái, mediai, Anarâškielâ servi doibmii ja anáraččaid ja sin giela historjái ja dálá dillái. Árgabeaivválaš áššiid guoras (ee. guolásteapmi Anárjávrris ja duddjon) dáhpáhuvvan hárjehallanperiodat bukte studeremii albma eallima dovddu ja čieŋalvuoda ja ledje seammás duodáštussan anáraččaid servoša viiddis čatnaseamis ja doarjagis prošehtii. Kulturgurssaid lágidii Sámi oahpahusguovddáš. Studeremis heivehuvvui giellalávgunmetoda nu, ahte sullii guovtti mánu geažes skuvlema álgimis sihke luohkkálanja ja hárjehallanperiodain áidna giellan lei anárašgiella. Oahpahus lágiduvvui ollislaččat lagašoahpahussan.

Jagi bistán skuvlejumi maŋŋá anaráš searvvuš oaččui 17 ođđa aktiivvalaš giela hálli ja sirdi. Mángasat leat jearran, mo dat leamaš vejolaš. Ođđa giela oahppan ovtta jagi áigge gáibida rávesolbmoss nana motivašuvnna ja čatnaseami. Moilanen máinnaša vihtta ášši, mat čilgejit prošeavtta buriid bohtosiid⁴⁶:

- 1) Oahppiin lei doarvái áigi ráhkkanit skuvlemii. Juohkehaš gearggai smiehttat ja árvvoštallat iežas ulbmila ja oktavuoda anárašgillii ja dan, makkár giela geavaheaddji ja giela sirdi son šaddá;

⁴⁶ Moilanen 2014, 239–241 (dás ovdanbuktojuvvon oassi lea oanádus teavsttas).

- 2) Studerenáigásaš ekonomalaš dorvu dagai giela studeremii fokuserema vejolažžan. Oahppit besse diehtit, ahte sii leat válljejuvvon skuvlejupmái juo jagi ovdal skuvlema álgima, nuba sis lei doarvái áigi ordnet iežaset bargguid, ekonomii ja bearašáššiid. Skuvlema lágideaddji veahkehii ekonomalaš áššiid ordnemis ja kártii juohke oahppi vejolašvuodaid lágain meroštallojuvvon ekonomalaš doarjagiidda. Dan lassin prošeakta oáččui Suoma Kulturrutaráju veahkkeruđa, mainna áigái boađu lei vejolaš vel sihkkarastit;
- 3) Oahpaheaddjit ledje ámmátdáiddolaččat ja čeahpit, oahppoprográmma lei oktageardán. Oahpaheaddjit baste gulahallat oahppiiguin ja rievdadit oahpahusa doaibmavugiid ja metodaiddađe mielde go lei dárbu;
- 4) Oahppiin lei buorre oktavuodadovdu ja gulahallan. Dása váikkuhedje oahpuid álggus lágiduvvon joavkkuiduvvanbeaivi, man jođihii psykologa ja čađa studerenjagi lágiduvvon máhcahusságastallamat;
- 5) Studeantajoavku oidnui ja gullui jagi áigge Anáris ja anárašgiela giellaservošis ja sii dovdagohte leahkit oassin stuorát anárašgiela ealáskahttinproseassas.

Menestuvvamii váikkuhii sihkkarit maiddái dat, ahte skuvlen plánejuvvui fuolalaččat, áiggil ja plánaidda duohkin lei nana áššedovdamuš. Skuvlenplána čállit oahpásmuvve eará máilmmis ovddiduvvon giela ealáskahttinvuogiide ja heivehedje daid nu, ahte dat ledje vuohkkasat anárašservošii. Ovdamearkan buori ráhkkaneamis sáhhtá mainnašit deaivvadeami prošeaktii rekryterevuon giellameaštáriiguin ja sin válbmen giellameaštirhárjehallamii juo mánuidda ovddalgihtii. Giellameaštáriid rekryterin ja ságastallamat singuin álge juo plánenmuttus, jagi ovdal skuvlema álggaheami.

Anárašgiela dievasmahttinskuvlenprošeavtta dovdat dál CASLE⁴⁷-namain, čuovvumuššan viiddis álbmogiidgaskasaš fuomášumis. Olthuis mielde skuvlejupmi lihkestuvai nugo lei vurdojuvvon. *“Dahje rievtti mielde giellaservoša viidáneapmi lea leamašan johtilut go vurddiimet”*, son dadjá báikkálaš aviissa *Inarilainen* jearahallamis⁴⁸. Go CASLE-prográmma nogai, Anára skuvla oáččui golbma odđa anárašgielat oahpaheaddji ja badje-luohkáid matematihka ja lohkanávdnasiid oahpahusa lei vejolaš addit

⁴⁷ Complementary Aanar Saami Language Education.

⁴⁸ ”Vehádatgiela sáhhtá ealáskahttit”, *Inarilainen* 6.2.2013, 2.

anárašgillii. Anárašgiela vierisgiela oahpahuš álggii Avvilis, nu maiddá rávesolbmuide oaivvilduvvon anárašgiela ságastallanrieggát Avvilis Ja Njellimis. Jagiin 2010 ja 2011 vuodđuduvvojedje guokte ođđa anárašgiela giellabeasi, main barget CASLE-prográmmas válmmaštuvvan studeanttat.

Skuvlenprošeakta ovddidii maiddá anárašgiela studerenvejolašvuoda rahpaseami universitehtas ja álkidahtii anárašgiela fierbmegurssaid lágideami Sámi oahpahušguovddázis. Okta mearkkašahtti boadus CASLE-prošeavttas lea dat, ahte rávesolbmuide oaivvilduvvon olles skuvlajagi bisti giellaskuvlen lea joatkašuvvan Sámi oahpahušguovddázis. Anárašgiela skuvlema váldooahpaheaddjin lea bargan jagiid 2009-2010 prošeavttas gárvvásmuvvan Anna Morottaja. Dan lassin oahpahušguovddázis lea álggahuvvon seammálágán nuortalašgiela ja -kultuvrra oahppolinjá.

CASLE-prográmma lea váikkuhan maiddá evangelalaš-luteralaš girku doaimmaide. Go sámebáhppa (maŋjelis Anára girkohearrá), Tuomo Huusko, gárvvásmuvai skuvlenprošeavttas, lea anárašgiella šaddan lundolaš oassin girkolaš doaimmahusain ja searvegotti doaimmas. Skuvlema áigge vuodđuduvvui maiddá anárašgielat lávlunjoavku Koškepuško (*goikaduvvon hávga*) ja anárašgillii jorgaluvvon populáramusiikkabihtáid čoakkáldat.

Skuvlenprošeavtta okta ulbmil lei dokumenteret anáraččaid eallima ja giela. Yle Sámi doaimmaheaddji Anneli Lappalainen govvi prošeavtta áigge sullii 142 diimmu materiála, mii lea maŋŋá vurkejuvvon systemáhtalaččat ja dat lea boahhtevaš anárašgiela oahppiid geavahas.

Loga lasi anárašgiela dievasmahttinskuvlejumis 2009-2010:

- Complementary Aanaar Saami Language Education 20 Luuvâ lase anarâškielâ tievâsmittemškovliittâshaavâst 2009-2010: 09-2010 < <http://www.casle.fi/> >
- Oanehis filbma Uđđasist šoddâm/ Reborn < https://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=e0YcIkUoEhc >.

3.8. Giellameaštárat giela ja kulturdieđu sirdin⁴⁹

Jurdda giellameaštáriid geavaheamis ođđa giela oahppamis ii leat ođas. Giellameaštáriid geavahedje dolin (1800- ja 1900-loguin) ee. sámeguovllu báhpát ja gielladutkit, geat ledje bohtán máddin Sápmái dikšut iežaset virggiid. Giela oahppi ja giellameaštir, guhte lei dávjá boarrásut ja njuovžilis eatnigiela hálli, leigga olu ovttas. Giela oahppan doalvvui muhtin dáhpáhusain ovdal dokumenterekeahces giela vuosttaš girjjálaš čállosiidna ja girjegiela ovddideapmái.

Nubbi beakkán giellameaštir-oahppi-málla ovddiduvvui 1990-logu Californias, Amerihkás (*Master-Apprentice programme*) ealáskahttit guovllu unna ja áitatvuloš eamiálbmotgielaid, main ii lean girjegiella iige mángelágan virggálaš sajádat. Californialaččaid ovddidan giellameaštirvuogádat earrána CASLE-prošeavttas das, ahte giela oahppan dáhpáhuvá álggu rájes giellameaštára luhtte iige oahppi máhte giela ovddalgihtii ollenge.

46

Sámi servoša gielaealáskahttinbarggus giellameaštir-oahppi-vuohki váldojuvvui vuosttažin atnui ovddit logus govviduvvon anárašgiela rávesolbmuid skuvlenprošeavttas. Giellameaštirhárjehallan heivehuvvui anárašgillii ja anáraš giellaservošii ja lea šaddan bissovaš oassi anáraš- ja nuortalašgielaid rávesolbmuid skuvlejumis.

Anárašgiela rávesolbmuid skuvlenprošeavttas giellameaštirhárjehallan álggahuvvui sullii njeallje mánu geažes skuvlema álggus. Ovdal dan oahppit ledje čađahan njeallje mánu guhkkosaš akademalaš ja doaimmalaš ollesbeaivválaš oahpuid. Sii ledje maidái guovtti vuosttaš oahppománu maŋŋá molson oahpahusgiela dahjege sirdásan anárašgiela giellalávgunoahpussii. Buot oahppit ledje juo oahppan geavahit anárašgiela árgabeaivvi ságastallamiin. Giellameaštárat ja sin oahppit sáhtte ieža mearridit deaivvadeamiid sisdoaluid, go fas Californias ovddiduvvon málles deaivvadeamiid plánejuvvojedje ovddalgihtii meroštallojuvvon ságastallantemáid vuodul ja vuosttaš deaivvadeamiid fokuserejedje vuodđosátneráju oahppamii, láhttagillii ja juoba stohkosiidda. *“Vehá seammá láchkai go giellabeasis doaibmat.”⁵⁰*

⁴⁹ Hinton 2002; Pasanen 2010 já 2014; Kalla 2010; Olthuis et al. 2013; Sámediggi (Ruotta) 2013b.

⁵⁰ Pasanen 2010, 5.

Anárašgiela giellameaštárat ledje oktiibuot 22. Stuorámus oassi sis ledje dábálaš anárašgiela eatnigiela hállit. Sin lassin giellameaštárin barge guhitta giela ámmátolbmo, geat geavahedje anárašgiela iežaset barguin. Stuorámus oassi giellameaštáriin ja oahppit čoahkkanedje oktii ovdal go albma giellameašttirdeavvadeamit álge. *“Deavvadeapmi lei gelddolaš, go giela moadde mánu hárhjhallan oahppit muitaledje iežaset birra anárašgillii giellameaštáriidda⁵¹”*, čállá Anne-Marie Kalla giellameašttirhárjehallama gieđahalli prošektaraporttas. Juohke oahppis ledje oktiibuot 10-14 giellameašttirbeavvi. Juohkehaš lei giellameaštáriid luhtte unnimustá 70 diimmu. Dávjá oahppi deavvadii 3-5 giellameaštáriin, nappo son finai ovttá dahje guovtti meaštára luhtte moanaid gerddiid. Giellameašttirdeavvademiin leigga dávjá guovttis oktanaga, muhtimin juoba golmmas.

Giellameašttirdeavvadeamit lágiduvvojedje dábálaččat giellameaštáriid ruovttuin, šiljuin ja lagašbirrasis. Deavvademiid gaskkain lágiduvvojedje oktasaš dilálašvuodát, main ságastallojuvvui giellameašttirbeivviid birra. Dasa lassin meaštárat bovdejuvvojedje dáhpáhusaide, maid oahppit ledje lágidan. Dákkárat ledje ovdamearkka dihte anárašgielat lávluneahkedat, anárašgiela “gielaealáskahttima áhččái” Matti Morottajai ordnejuvvo ávvudoalut go son lei vihahuvvon universitehta gudnedoavttirin ja borgemánus 2010 lágiduvvon oahppiid válmmaštuvvandoalut. Giellameaštáriidda máksojuvvui unna buhtadus barggus. Giellameaštárat ledje skuvlejuvvon iežaset bargui jo olu ovdal skuvlema álggu ja sii dihte, ahte oahppiid galledemiid giellan livččii dušše anárašgiella. Giellameašttirperiodaid lágideaddji válddii oktavuoda giellameaštárii sullii vahku ovdal giellameašttirbeavvi ja oahppi ieš vel moadde beavvi ovdal deavvadeami.

Giellameašttirhárjehallamis dehálaš áššit ledje friddja ja spontána ságastallan sihke kultuvrra ja árbedieđu sirdin mitalusaid ja ovttas buđaldeami bokte. Giellameašttirhárjehallamis juohkehaš ovddidii iežaset giela hállandáidduid, viiddidii iežaset sátneráju, dadjanvugiid, oahpai olu anáraččaid historjjás, kultuvrras ja árbevieruin – ja oahpai dovdat dálá anáraš servoša ja anárašgiela guovlluguovdasaš suopman-erohusaid. Geavadagas buot dát dáhpáhuvai ee. nu, ahte meaštárat oahpahedje ja čájehedje árbevirolaš bargguid nugo ovdamearkka dihte dujiid ja duddjoma, guolásteami, boazobargguid, rievssatgielaid ráhkadeami ja oahppama, anárašgávtti gárvodeami jna. Muhtin háliidii čájehit oahppiide boares sieidebáikki dahje iežas riegdanruovttu. Okta buot dábáleamos

⁵¹ Kalla 2010, 1.

temáin lei boares čuovgagovaid geahčadeapmi, mii bovttii millii mánggalágan máidnasiid ja mitalusaid dološáiggiin. Suvi Kivelä muitala, ahte giellameaštárat ledje duhtavaččat go besse muitohallat váimmuset gillii: *“They had the urge and a strong will to keep their stories alive by telling them to us. We students, the Apprentices, were hungry to hear them.”*⁵²

Giellameašttirhárjehallamis lei erenomáš mearkkašupmi oahppiide, geaid iežaset duogáš ja máttut ledje anáraš sogain. Mángasat gávdne giellameašttirhárjehallama áigge osiid, mat ledje váilon sin persovdna-historjjás: *“Visiting AS elders was like putting together a puzzle of my past. I was constantly constructing and exploring my Saami identity through their stories.”*⁵³ Anáraš giellaservoša olggobealde bohtán oahppit fas vásihedje, ahte sin dohkkehedje anáraš servošis, mii anii árvvus sin giela oahpahallama ja figgamuša sirdit anárašgiela maiddáid ođđa sohkašulvii. Oahppiide, geain lei anáraš guoibmi ja mánát, lei dehálaš oažžut giellameaštáriin dieđu bearraša iežas sogas ja lagaš olbmui ja diená čatnasit sámi servošii.

Giellameaštárat ledje maiddáid ilus go besse hállat iežaset gillii ođđa olbmuide. Okta giellameašttir dadjá, ahte ii jurddašan jahki dassái, ahte son oba duosttašii šat sámástit: *“Dál go dinguin lean beassan hállat, lean fuomášan, ahte vuoi go dat lea somá, go beassá fas geavahit iežas eatnigiela. Ja lea gal ovdánan mu iežan sámegiela dáidu.”*⁵⁴ Okta oahppi muitala, mo su giellameašttir gaskan mitalusa molssui fáttá ja fáhkkestaga dajai, man somá ja measta dego imaš lea hállat iežas eatnigiellii nuorra nissoniin iige álo seammá boares oahppásiiguin.⁵⁵

Giellameašttirhárjehallan vásihuvvui almmolaččat skuvlenprošeavtta buot mávssoleamos ja beaktileamos oassin. Muhtin boarrásut giellameaštárat mitalledje skuvlema maŋŋá dahkkojuvvon jearahallamis, mo giellameašttirbargu lei váikkuhan sin gielladáidui, giellageavaheami aktiivvalašvuhtii ja roahkkatvuhtii hállat fas anárašgiela. Eandalitge dábálaš anáraš eatnigielagat, geat barge giellameaštárin, mitalledje, ahte sii ledje iežage oahppan sihke ođđa ja juo vajálduvvan sániid ja váldán daid fas geavahussii. Muhtimat sis geavahišgohte ođđasit giela aktiivvalaččat logijagiid maŋŋá. Muhtimat sis, geat eai lean sirdán eatnigielaset mánáidasaset, hállagohte anárašgiela áddjubiiddáseaset ja áhkubiiddáseaset, geat ledje giellabeasis dahje vázze sámegiela skuvlla. Oktiibuot logi giellameaštára mitalledje, ahte sii geavahit giela muhtin mánáiguin ja nuoraiguin, geat ledje ovdasajis sin mánáid mánát.

⁵² Olthuis et al. 2013, 87 (sitáhta Kivelä teavsttas).

⁵³ Seammá, 87 (teaksta, mas Kivelä sitere anáraš oahppi máhcahusa skuvlemis).

⁵⁴ Kalla 2010, 7.

⁵⁵ Olthuis et al. 2013 (Kivelä 83-84).

Giellameaštáriid gaskaahki lei 66 jagi ja sii ledje vásihan sámi servoša suomaiduhttima jo mánnávuodas. Buot giellameaštárat muihtaledje, ahte sii bastet lohkat anárašgiela oalle njuovžilit. Dušše muhtin máhtii goittotge čállit iežas eatnigielain, dannego skuvla lei leamašan ollásit suomagielat. *“Mánngasat muihtaledje eváhkkooíggiin suomelaš eallinbir-rasis. Eváhkkooígi, skuvlla suomaiduhtti váikkuhus ja ásodatáiggi vásáhus ovttasta dán sohka buolvva. Golmmas sis lea vásihan skuvlii álgima “gie-laheapmin”, suomagiela dáiddu haga⁵⁶”, čállá Kalla. “Stuorámus oassi (12) giellameaštáriin muitala, ahte skuvllain sáme giela geavaheapmi gildojuv-vui, das juoba ránggáštuvvui.⁵⁷”* Siige, geat eai muite sáme giela njulges-taga gieldima skuvllain, mitalit, ahte sin geavahangiella lea rievdan juste skuvllaáigge.

Giellameaštáttirhárjehallama ulbmiliidda gulai vel jearahallanvugiid ja littererema oahppan. Oahppit ožžo dárbbášlaš rusttegiid ja maiddái skuvlejumi jearahallamiid ja báddemiid dahkamis. Oahppit báddejedje giellameaštáriid hállama ja vurkejedje sihke sátneráju, hállanvuogi ja kulturhistorjjá. Giellameaštáttirvahkuid prográmmii gulle guokte beaivvi giellameaštára luhtte ja guokte iehčanas bargobeavvi. Vahku manjimuš bargobeavvi lei várrejuvvon oktasaš máhcahusdeavvadeapmái. Iehčanas bargobeavvi áigge oahppit burge deavvademiin báddejuvvon mate-riálaid, čálle muituimerkejumiid ja plánejedje čuovvovaš giellameaštáttir-deavvadeami.

Okta giellameaštáttir govvida oahppiid gielalaš ovdáneami ja ovdanbukta sávaldaga, mii lea manjá ollašuhttojuvvon: *“Álggus muhtimat hállagohte dalán. Ja nuppit eai dalán, muhto dalle čakčat dii hálaidet juohke okta, duosttaidet rádioige hállat. Dat lei áibbas imaš. Leigo vahát, ahte ná bures lihkostuvai. Giige ii leat gaskkalduhtán olles jagis. - - - Jos ná buorit bohtosat leat, iigo gánnehivččii lágidit juohke jagi dahje juohke nubbi jagi?⁵⁸”*

Ruota Sámediggi vuodđudii jagis 2010 sámi giellaguovddáža (Sa-miskt språkcentrum Gielejarnge)⁵⁹ mii dalán ovddidišgođii vugiid ealáskahttit sáme giela. Dat álggahii čakčat 2011 jagi guhkkosaš lullisá-megiela giellameaštáttirprográmma pilohtaproševtta (*Mentorprogram-met Bihkedæjja*), man lea áigumuš joatkit vuosttaš vásáhusaid manjá. Proševtta ovdagovvan máinnašit California eamiálbmogiid ovddidan giellameaštáttirvuogádaga. Proševtta ulbmilin lei lasihit lullisáme giela

⁵⁶ Kalla 2010, 2.

⁵⁷ Seammá.

⁵⁸ Seammá, 8.

⁵⁹ Sámediggi (Ruotta) 2013b.

geavaheami, gielalaš diđolašvuoda ja ráhkadit odđa giellageavahanvejolašvuodaid. Lullisámegiella lea duodaid áitatvuloš giella, dasgo dan eatnigielaigiid gaskaahki lea 75 jagi. *“Vi står nu inför den sista möjligheten att överföra den språkkunskap som äldre generationen besitter⁶⁰”,* čállá prošeavtta jodiheadjin bargan Patricia Fjellgren.

Prošeavttas barge oktiibuot 14 boarrásut olbmo, geat hálle lullisámegiella eatnigiellan. Sii barge giellameaštárin 14 Umeå universitehta lullisámegiella oahppái. Giellameaštáriid bargun lei sirdit oahppiide hállangiella, iežaset suopmana, báikkálaš historjjá ja sámi báikenamaid. *“Vi ser de äldre modersmålstalarna som enormt viktiga resurspersoner och en viktig del i arbetet med att bevara de samiska språken⁶¹”,* dadjá Fjellgren. Giellameaštárat ledje juohke oahppi iežas suopman- ja ruovttuguovllus. *“Det är viktigt för dem att få lära sig sin dialekt och höra berättelserna från sin hemmiljö.⁶²”*

Prošeavtta áigumuššan lei lágidit giellameaštáriidda dušše ovttá skuvlendilálašvuoda. Vuosttaš deaivvadeamis gávnnavuvvui goittotge, ahte deaivvadeamiide lei olu stuorát dárbu. Lullisámegiella guovlu lea hui viiddis ja giellameaštárat bohte guovllus, mii olii Johkamohkis Stockholmi. Lullisámegiella hállit ásse iešguđet guovlluin ja giellageavahanvejolašvuodát ledje uhcán. Mánngasiin lei dan lassin dárbu gieđahallat iežaset giellageavaheami historjjá, dásiid ja vásáhusaid. Giellameaštáriid ja oahppiid oktasaš deaivvadeamit lágiduvvojedje loahpa loahpas oktiibuot vihtta.

Vuosttaš deaivvadeami oktan temán ovdanbuktojuvvui Språkspärr-prošeavtta (gč. dán raportta logu 3.1.), mii álggahuvvui seammá áigge go giellameaštirprográmma. Ságastallamis badjánedje dávjá ovdan giellameaštáriid vásáhusat sin mánnávuoda nomádaskuvlaáiggiin. Mánngasat sis vásihedje, ahte juste nomádaskuvla lei botken sin gielalaš ovdáneami. Nomádaskuvllaid oahpahusgiellan lei ruođagiella. Giellameaštárat kártejedje olbmuid, geaiguin sii ledje hállan lullisámegiella iežaset mánnávuodas ja dan maŋŋá. Stuorámus oasi vásáhus lei, ahte odđa lullisámegiella hállanskihpárat ledje mánnávuoda maŋŋá boahtán dušše hárve, juos ollenge. *“Det effektivaste sättet att kränka en ung människa är att förbjuda den att tala sitt modersmål.⁶³”*

60 Fjellgren raporttas Sámediggi (Ruotta) 2013b, 8.

61 Fjellgren, < <http://sametinget.se/31157> >.

62 Seammá.

63 Sámediggi (Ruotta) 2013b, 12 (giellameaštára kommeanta).

Giellameaštárat ja oahppit, geaid gielladáidu molsašuddái olu, deaivvadedje jearggalaččat. Deaivvadeamiid giellan lei álggos ruođagiella, muhto loahpas giellameaštárat doalahedje sámegielat ságastallama go oahppit geavahedje guktuid gielaide. Oktasaš vásáhus lei, ahte prošeakta nogai juste go giellameaštárat ja oahppit gávdnagohte oktasaš bargovuogi ja ollašuhhtigohte iešguhtegii heivvolaš unna prošeavttaid. Muhtimat gorro lullisápmelaš gávtti dahje čulde vuoddagiid. Funäsdalenis doaibman giellameaštir-oahppibárat mearridedje čoaikkanit oktii vahkus moadde diibmosaš deaivvadeapmái. Guovttágaskaš deaivvadeamit vásihuvvojedje hui mávssolažžan, muhto odđa giellageavahanarena huksen viidásut deaivvadeamiin vásihuvvui maiddái ávkkálažžan.

Njealját giellameaštáriid ja oahppiid oktasaš dilálašvuoda boadusin lei giellameaštáriid oktasaš reive, mii juhkkjuvvui ee. mediai. Maiddái riikka ráđdehus giddii dasa fuomášumi. Giellameaštárat čálle:

”Då vi började skolan blev vårt språk förbjudet av den svenska staten, och nu ber samma stat oss om tala det igen. För många av oss har det tagit tid att vänja oss att saemiestidh, tala samiska, igen. Även vi, som är modersmålstalare kan vara ovana.

- - - Tack vare minoritetslagen och förvaltningskommunerna har det samiska språket fått en ny chans att överleva i framtiden och till kommande generationer. Genom lagens stöd får vi förståelse att det vi drömt om kan bli verklighet. Men ingen annan än vi själva kan rädda vårt språk. Det är vi samer som själva måste tala vårt språk.

- - - Vi antar utmaningen. Vi är beredda att göra det som krävs för att sydsamiskan ska bli ett levande språk, även bland barnd och unga igen.

- - - Med denna skrivelse uppmanar vi andra äldre att börja tala vårt språk. Det är vi som har kunskapen och kan vägleda de kommande generationerna precis på samma sätt som våra äldre vägledde oss. Vi saknar den tiden då vårt språk var starkare. Nu är det vi de som är de äldre. Vi får hjälpas åt. Genom mentorprojektet har vi lärt känna de unga. De unga längtar efter äldre som tar ansvar, som inte talar om att allt var bättre förr. Vi, båarasåbpoeh, äldre samer kan inte längre stå vid sidan om och bara se på. Vi som är mentorer axlar vårt ansvar och kommer inte längre vara tysta.⁶⁴”

Giellameaštirprográmma Bihkedæjja bisttii dušše jagi, muhto dan áigge čoggojedje mávssolaš vásáhusat boahttevaš jagiid várás. Almmolaččat

64 < <http://www.sametinget.se/44509> >.

vásihuvvui, ahte jahki lei menddo oanehis áigi. Giela geavahanvuogit eai rievdda bottožis, mitaluvvo prošeaktaraporttas. Dálá giellagurssat, universitehtaoahput ja neahttamateriálat dahket giela studerema vejolažžan, muhto giellameašttirvuogádat lea okta hárvves vejolašvuodain oahppat njálmmálaš gielladáiddu ja seammás skáhppot kulturdieđu. Vásáhusat Giellameašttirprográmma Bihkedæjjas bohciidahte beroštumi Norgga bealde, gos Davvi-Tröndelaga allaskuvla ja Snåsas doaibmi lullisámegie-la giellaguovddáš Gielem nastedh álggahedje vástideaddji giellameašttir-prográmma jagis 2013.

Loga lasi giellameašttirvuogádagas:

- < <http://www.casle.fi/> >
- < <http://www.sametinget.se/44505> >
- < <http://www.sametinget.se/31157> >
- < <http://www.sametinget.se/44509> >.

3.9. Giellačeahpit sámi servoša ja bargoeallima dárbbuide⁶⁵

Buorit vásáhusat Anárašgiela dievasmahttinskuvlenproševttas (geahča logu 3.7.) dagahedje dan, ahte anáraš- ja nuortalašgie-laid intiivaskuvlen šattai oassin Sámi oahpahasguovddáža (SOGSAKK) jahkásaš skuvlenfálaldaga. Oahpahasguovddážis lea doaibman davvisámegiela giela- ja kultuvrra 40 oahppovahku⁶⁶ viidosáš skuvleninnjá juo 1990-logu rájes. Čakčat 2011, dahjege jahki govviduv-von CASLE-proševtta nohkamis, oahpahasguovddážis álggahuvvui vuosttaš 40 oahppovahku anárašgiela ja -kultuvrra skuvlejupmi. Vásti-deaddji nuortalašgiela ja -kultuvrra skuvlejupmi álggahuvvui čakčat 2012. Guđege giela skuvlejupmái válđojuvvojit jahkásaččat eanemustá 12 oahppi.

Sámi oahpahasguovddážis lea vejolaš rávesolmmožin ealáskahttit hedjo-

⁶⁵ Olthuis 2003; Sámi oahpahasguovddáš 2013; Sanila-Aikio 2013; Olthuis et al. 2013, 94, 134–137.

⁶⁶ Okta oahppovahkku dárkkuha 28 lagašoahpahasdiimmu ja unnimustá 12 diimmu oahppi iehčanas studerema.

nan eatnigiela ruovttoluotta árgabeaivvi gulahallangiellan dahje oahppat sámegiela áibbas odđa giellan. Sámegiela ealáskahttin máinnašuvvo oahpahusguovddáža skuvlenstrategiijas eandalitge anáraš- ja nuortalašgiela bokte. Sámi oahpahusguovddáža ulbmilin lea lasihit earenoamážit sápmelaččaid ámmátlaš máhtu, lágidit skuvlema ovdasajis sámeiguovllu fitnodeallima dárbbuide, ovddidit guovllu barggolašvuoda ja seailluhit ja ovddidit sámiid kultuvrra. Sámegiela dáidu ja sámiid kultuvrra dovdamuš lea dán áigge mávssolaš ovdu barggu oažžumis earenoamážit sámiid ruovttuguovllus, muhto maiddái dan olggobealde.

Anáraš-, nuortalaš- ja davvisámegiela skuvlenlinjáid oahpahusplánain leat oktasaš váldolinját, muhto gielaide dillet dagahit linnjáide maiddái earuid. Giellaoahput leat oktiibuot 21 oahppovahku, sámiid kultuvrra oahput 10 oahppovahku ja daid lassin oktasaš ja váljaoahput. Davvisámegiela oahpuin kulturoahpuide gullet ee. siste-, silba-, muorra-, dákte-, ja čoarveduojit. Anárašgiela oahpuin kultuvrra gursat čuvvot CASLE-prošeavtta málle ja sistisdollet guolástan-, málestan- ja mediagurssaid ja giellameašttirhárjehallama. Nuortalašgiela oahpuid kulturgurssat leat muđuid seammáláganat go anárašgiela oahpuid, muhto dan lassin oahpuide gullá nuortalaš bearalduoji, gursa. Guolástan- ja málestangurssaid sisdoallu vuodđuduvvá nuortalaš kultuvrii.

53

Linjáid oktasaš iešvuohki lea sirdáseapmi sámegielat giellalávgunoahpahussii go oahput ovdánit. Oahpahus álggahuvvo álgooahpuin ja oahpahusgiellan lea álggus suomagiella. Akademalaš giellaoahpuid, kommunikatiivlaš oahppanvugiid ja geavatlaš oahppama kombinašuvdna dahká vejolažžan giellalávgunoahpahussii sirdáseami. Oktasaš sárggus buot golmma giela skuvlemis lea maiddái bargohárjehallanvahkku sámegielat bargosajiin. Anáraš- ja nuortalašgiela oahpuin čađahuvvo maiddái CASLE-prošeavttas ovddiduvvon giellameašttir-oahppihárjehallan. Dan viidodat lea anárašgielas vihtta ja nuortalašgielas njeallje oahppovahku. Giellameašttirhárjehallan lea plánejuvvon oahppoprográmmas dan mudui, goas oahppit juo máhttet sámástit.

Oahppit, geat muđuid devdet eavttuid stuđeantadutkosa čađaheamis, sáhttet SOG addin skuvlejumi maŋŋá čađahit anáraš-, nuortalaš- dahje davvisámegiela oanehis oahppomeari stuđeantaiskosa. Máŋggat davvisámegiela linjá oahppit, leat čađahan skuvlema maŋŋá maiddái almolaš gielladutkosa⁶⁷. Almmolaš gielladutkosa čađaheapmi anáraš- ja

⁶⁷ Almmolaš gielladutkosiid lágida Oahpahusráđđehus [Opetushallitus], < http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/kielitutkinnot/yleiset_kielitutkinnot >.

nuortalašgielain ii leat leamašan vel vejolaš. Davvisámegiela skuvlema čađaheapmi rahpá uvssaid maiddái Sámi allaskuvlii Guovdageidnui⁶⁸, gos oahpahusa, hálddahusa ja eará gulahallama váldogiellan lea davvisámegiella.

Sámi oahpahusguovddážiis čađahuvvon sámegeleaid giellaoahput (21 ov) vástidit buorre muddui Oulu universitehta Giellagas-instituhta sámegele vuodđooahpuid dutkkusgáibádusaid. Giellaoahpuid sáhtta ohcamušain dohkkehit oassin universitehta sámegele oahpuid.

Anárašgele skuvlema čađahedje vuosttaš golmma jagi áigodagas oktiibuot 33 oahppi. Sis 14:s leat ožžon barggu anárašgele dáiddu geažil anárašgeleat bargosajis. Oktiibuot čieža oahppi leat joatkán anárašgele oahpuid vel universitehtas. Anna Morottaja, guhte lea bargan anárašgele oahpaheaddjin Sámi oahpahusguovddážiis, atná intensiiva giellaskuvlema mávssolažžan gele boahhtevuhtii. *“Gele hálliid lassáneapmi lea lasihan positiiva oktasaš vuoiŋŋa anárašgele giellaservoši⁶⁹”. Vuosttaš njeallje jahkegurssa oahppiin badjel bealli leat leamašan anáraččat, vádjit ¼ oahppiin laktása bearraša bokte anáraš sohki ja vádjit ¼ lea boahán skuvlemii sámi servoša olggobealde. “Giellaoahput váikkuhit oahppiid identitehtii, vuogáiduvvamii dán guvlui ja barggu oažžumii. Mánegasiid-da giellaoahpuin boahá čáhejuoga, mii juohká eallima áigái ovdal ja manjá gele oahppama.⁷⁰” Morottaja muitala, ahte measta buot oahppit leat juksan buori gielladáiddu. “Leat maiddái mánegasat, geat leat juksan duođaid buori gielladáiddu ja eanet go 2/3 oahppiin leat otnábeaivve aktiiva anárašgele hállit.⁷¹”*

Morottaja muitala, mo giellameaštárat leat váikkuhan maiddái luohkáoahpussii. *“Sis lea čielga oaivil das, mii sin mielas lea anárašgillii mihtilmas ja mii dahká dán gielas anárašgele. Dan dihte gele jietnadeapmái laktáseaddji dárkilvuohhta lea lassánan oahpahusas. Golahan olu diimmuid jietnadeapmái ja anárašgillii mihtilmas ritmma oahpaheapmái ja hárhellamii. Jáhkán juoba, ahte dát bargu buktá bohtosiid jur nie, ahte anáraš giellasearvvuš ii leat vuostálastan gele ođđa hálliid ja boarásut olbmot ain álget giellameaštárin.⁷²”*

68 < <http://samas.no/> >.

69 Morottaja A., šleađgapoastaságastallan 7.1.2015.

70 Seammá.

71 Seammá.

72 Seammá.

Nuortalašgiela linjá váldooahpaheaddjin bargan Tiina Sanila-Aikio atná oahpahušguovddáža nuortalašgiela ja kultuvrra skuvlema doaisttáži áidna beaktilis nuortalašgiela ealáskahttindoaiman. *”Skuvlema čađahan oahppit leat aktiiva giela geavaheaddjit ja boahttevaš giela sirdit.”*⁷³ Sanila-Aikio muitala, ahte vuosttaš jahkegurssa čađahan oahppit ledje buohkat nuortalaččat, nuppi jahkegurssa oahppiin badjel bealis ledje nuortalaččat ja goalmmát jahkegurssa oahppiin $\frac{3}{4}$. Oahpuin lea leamašan stuorra mearkašupmi oahppiide. *”Oassi lea ealáskahttán sogaset giela, dievasmahttán ja čavden iežas, ožžon iežas eallimii áibbas ođđa bálgá ja bargovejolašvuodaid. Mánegasat bastet dál maiddá sirdit giela mánáidasaset.”*⁷⁴ Sanila-Aikio muitala, ahte stuorra oassi oahppiin lea ožžon barggu nuortalašgiela dáiddu geažil, mii oidno maiddá nuortalašgielat bargosajiid lassáneamis, giela gullomis ja oidnomis ja ođđa giellageavahanarenaid riegeameamis. *”Buot buohkanassii, nuortalašgiela renesánsa lea álgán.”*⁷⁵

Anárašgiela ealáskahttin álggahuvvui giellabesiin jagis 1997, juvssai vuodđoskuvlla jagis 2000 ja rávesolbmuid skuvlejumi jagis 2009. Mañmužžan dán skuvlageainnus lea universitehta. Anárašgiela vuodđooahpuid čađaheapmi šattai vejolažžan jagis 2001, man mañjá oahppovejolašvuodát leat viidánan ávnnasoahpuide ja čiekjudeaddji oahpuide. Vuosttaš guhtta anárašgiela váldoávnasoahppi álggahedje studerema Oulu universitehta Giellagas-instituhtas jagis 2011. Sis viđas ledje čađahan CASLE-skuvlema. Jagi 2014 rádjái ledje juo válmmaštuvvan guokte filosofijja magistara, geaid váldoávnasin lei anárašgiella. Anárašgiela universitehtaoahpahusa álggaheapmái váikkuhii earenomážit Marja-Liisa Olthuis, guhte nákkáhalai anárašgielas jagis 2007 ja gárvii vuosttaš anárašgiela gursaplánaid ja dutkkusgáibádusaid.

Nuortalašgielas šattai universitehta oahppoávnas jagi 2015 álggus. Nuortalašgiela oahpuide dohkkehuvvojedje oktiibuot 12 oahppi, gain measta buohkat ledje čađahan juogo Sámi oahpahušguovddáža 40 oahppovahku oahpuid dahje nuortalašgiela logahaga oahppomeari. Universitehtaoahpahusa álggaheapmái váikkuhii erenomážit Sámi oahpahušguovddážiis álggahuvvon nuortalašgiela ja kultuvrra intensiivaskuven. Álgomuttus nuortalašgiela oahpuid lei vejolaš čađahit vuodđooahpuid veardde (25ov). Váldoávnasoahput šadde vejolažžan jagis 2016. Oahput lágiduvvojit stuorámus oassái neahas.

⁷³ Sanila-Aikio, šleađgapoastaságastallan 12.12.2014.

⁷⁴ Seammá.

⁷⁵ Seammá.

Maiddáí anárašgiela universitehtaoahpahas lágiduvvo neahttaoahpahas-
san ja lagašoahpahussan Anára márkanis. Neahttaoahpahas ja univer-
sitehtaskuvlema buktin sámeguvlui dahká vejolažžan studerema dakkár
olbmuid, geat leat mielde bargoeallimis. *"Because of the language loss,
it is to be expected that students will be of working age, as they will not
come straight from secondary school"*⁷⁶, dadjá Olthuis.

Universitehtaoahpuid vejolažžan dahkan lea dehálaš lávki gielaid
boahttevuoda ektui, dannego akademalaččat skuvlejuvvon olbmuin
lea vátnivuolta mángggain eallinsurggiin. Dáin surggiin oktan buot
deháleamosin namuhuvvo oahpahas. Nuortalašgiela ealáskahttima
guovddášolmmoš Tiina Sanila-Aikio muitala, ahte nuortalašgiella leat
dutkojuvvon olu, muhto dutkamuš lea almmustahtton stuorámuš oassái
stuorra máilmmi dahje diehtaga váldogielain, maid nuortalaččat eai
ieža máhte. *"Dán dieđu máhcaheapmi ruovttoluotta lea mávssolaš, vai
giellasearvvuš sáhtta váldit čuovvovaš lávkki. Dán dieđu ruovttoluotta
oažžun čuohcá dalán ee. oahpahussii ja oahppomateriálabargui."*⁷⁷

56

Loga lasi Sámi oahpahasguovddáža sámegielaid intenziivaskuvlemis ja
Oulu universitehta Giellagas-instituhta sámegiela oahpuin:

- < <http://www.sogsakk.fi> > oahppofálaldat
- < <http://www oulu.fi/giellagas/> >.

3.10. Sámi giellaguovddážat doalaheamen ja jođálmahttimin giellabarggu

Norggas ja Ruoŋas doibmet oktiibuot 14 giellaguovddáža, mat
leat fokuseren sámi giellabargui ja earenomážit sámegielaid
ealáskahttimii. Giellaguovddážiid vuodđudeapmi laktása sáme-
giela almmolaš sajádaga guoski njuolggadusaid fápmuiboah-
timii ja sámegiela hálddašanguovlluid ásaheapmái 1990-logus ja viidá-
neapmái 2000-logus (gč. logu 4.1.). Sámegiela hálddašanguovllut gokče

⁷⁶ Olthuis et al. 2013 (sitáhta Olthuis, 136).

⁷⁷ Sanila-Aikio, šleađgapoastaságastallan 8.9.2014.

goabbáge riikkas álggos eanáš davvisámegiela árbevirolaš guovlluid. Hálddašanguovllut leat maŋŋá viiddiduvvon ja dat ollet Ruoŋas ja Norggas dán áigge maiddái lulli- ja julevsámegielaid árbevirolaš guovlluide.

Norgga sámi giellaguovddážat⁷⁸

Sámi giellaguovddážat leat vuodđuduvvon Norggas buot golmma sámegiela guovlluide. Giellaguovddážat eai goittotge leat davvisámegiela gievrasmus guovlluin dego Guovdageainnus ja Kárášjogas. Guovdageainnus ja Kárášjogas leaet mánggat earát dehálaš sámi lágádusat ja servošat, maid bokte leat vuodđuduvvon ee. olu ođđa sámegiela bargosajit.

Sámelága giellanjuolggadusat, mat gohčoduvvojit dávjá `sámi giellaláhkán` (gč. logu 4.1.), bohte fápmui jagis 1992. `Sámi giellalágas` meroštallojuvvojedje vuoigatvuođat, mat laktásedje sámegiela geavaheapmái ja geatnegasvuođat, mat guske eiseválddiide. Guovddáš oassi giellanjuolggadusain lei sámegiela hálddašanguovllu ásaheapmi. Lága mielde dáro- ja sámegiela leat ovttavewardásaš sajádagas dakkár gielldain, mat gullet hálddašanguvlui. Dakkár gielldat leat lága mielde virggálaččat guovttegielagat. Eiseválddit galge lága fápmuiboahit maŋŋá fuolahit das, ahte gielldain lei doarvái máhtu čuovvut `sámi giellalága`.

57

Go lánka bođii fápmui jagi 1992 álggus, hálddašanguvlui ledje laktásan vihtta gieldda Finnmárku ja okta Romssa leanas. Guovtti hálddašanguvlui laktásan gielddas, Finnmárkku Porsáŋggus ja Romssa Gáivuonas, sámegiela geavaheapmi lei dáruiduhttima⁷⁹ dihte nohkan goasii ollásit. Sámegiela hálddašanguvlui laktáseapmi bohciidahtii dán gielldain álggos vuostálastima ja ruossalasvuođaid. Almmolaš jurddašanvuođi sámegiela ja kultuvrra ektui lei goittotge rievdan ja namalassii gielldat válde aktiiva rolla sámegiela ealáskahttimis ruovttoluotta guovlluset giellan. Bargu lei hástaleaddji, dannego stuorámus oassi máinnašuvvon gielddaid sápmelaččain ledje manahan álgogielaset ja sámegiela eatnigielagat ledje juo boarrásat.

Porsáŋggu gildii bálkáhuvvon sámegiela konsuleanta buvttii jurdaga sámi giellaguovddáža vuodđudeamis gitta Walesa rájes, gosa Sámi alaskuvllas ledje oktavuodát juo 1990-logu álggus⁸⁰. Walesis cymrigiela

⁷⁸ Nygaard et al. 2012; Rasmussen 2013.

⁷⁹ Gč. dáruiduhttimis ee. Lehtola 2015 [1997], 70–74 ja Minde 2005.

⁸⁰ Gč. Todal & Pope 1996.

giellaguovddážiin lei guovddášlaš rolla álbmoga álgogiela ealáskahttimis ja máhcaheamis bearrašiid, mánáid beaivedivššu, skuvlema ja báikkálaš servoša giellan. Jurdda giellaguovddáža vuodđudeamis gildii oaččui posiitiiva vuostáiváldima ja Sámedikki sámi giellaráđđi juolludii prošehtii vuosttaš ruhtadeami. Gielda ja Porsáŋggu sámiid searvi plánegohte ovttas guovddáža. Sámi giellabarggu vuodđu lei huksejuvnon juo guhká ovdal sámegiela giellanjuolggadusaid fápmuiboahhtima. Mánnggaid earáge boahhtevaš giellaguovddážiid vuodđun ledje sámegiela gursstat ja giela ovddidanprošeavttat, maid báikkálaš sámi servošat ledje guhká ollašuhtán.

Vuosttaš sámi giellaguovddážit vuodđuduvvojedje jagis 1994 Porsáŋgui (*Porsanger*) ja Gáivutnii (*Kåfjord*). Čuovvovaš giellaguovddážit vuodđuduvvojedje jagis 1999 Evenáššái (*Evenes*) ja Divttasvutnii (*Tysfjord*). Dáid lassin Norgii leat vuodđudan sámi giellaguovddážiid vel oktiibuot ovc-ci gildii 2000-logus: Unjárgii (*Nesseby*) ja Detnui (*Tana*) 2002, Romsii (*Tromsø*) 2004, Plassjii 2005, Áltái (*Alta*) 2006, Loabágii (*Lavangen*) 2009, Snåasai (*Snåasen/Snåsa*) 2011 ja Raavrevijkii (*Røyrvik*) jagis 2013. Odđaseamos giellaguovddáš vuodđuduvvui Omasvutnii (*Storfjord*) jagis 2013 ja dat lea áidna mánnggagielat guovddáš. Sámegiela lassin Omasvuona giellaguovddáš ovddida maiddái suoma/kvenagiela sajádaga ja geavaheami iežas guovllus. Sámi giellaguovddážiin oktiibuot gávccis leat sámegiela hálddašanguovllu gielldain.

Porsáŋggu ja Gáivuona sámi giellaguovddážit vuodđuduvvojedje oassin gieldda organisašuvnna ja seammá málle čuvvo daid maŋŋá maiddái Unjárga, Loabát ja Romsa, main maŋjimuš lea sámegiela hálddašanguovllu olggobealde. Lullisámegiela giellaguovddáš Aajege Rørosis Plassjes lea maiddái sámegiela hálddašanguovllu olggobealde ja dan duohkin leat báikkálaš gieldda lassin maiddái Máttá-Trøndelága ja Hedmárkku fylkkat. Eará giellaguovddážiid oamastanvuodđu lea girjái ja dain leat eanet oamasteaddjit. Áidna guovddáš, man oamasta vuodđudus, lea julevsámegiela guovddáš Árran (*Árran julevsáme guovdásj*). Doppe sámi giellaguovddáš doaibmá oassin viidásut julevsámegiela ja kultuvrra guovddáža.

Sámi giellaguovddážit doibmet guovlluin, mat earránit nubbi nuppis guovllus hállojuvnon gielaid (davvi-, lulli- ja julevsámegiella, kvena/suomagiella) ja mánnggaid eará sivaiddat geažil. Dáruiduhttinpolitihka čuovvumušat oidnojit goittotge juohke guovllus. Dáruiduhttin váikkuhii vearrámušat sámegiela sajádahkii mearra- ja lullisámiid guovlluin. Buoremusat dáruiduhttima deaddagis cevzzii Sis-Finnmárkkus hállojuvnon davvisámegiella.

Dutkamušas⁸¹ (2012) mii árvoštallá sámi giellaguovddážiid doaimmaid, gávnnavuvvo, ahte giellaguovddážiid sajádat ja doaimbavejolašvuodát molsašuddet doaimbabbirrasa mielde. Muhtin báikegottiin giellaguovddáš lea dego oktonas sámi suolu dáža ja dárogielat birrasis, gos leat uhcán dahje eai ollenge eará sámi servošat. Dáin báikkiin sámi giellaguovddáš doaimmá sápmelaččaid čoahkkananbáikin ja sáme-gielat orrunlatnjan, gos lágiduvvojit jeavddalaččat sáme-gielat deaivvadeamit mánáide, nuoraide, mánnábearrašiidda ja eará rávesolbmojoavkkuide. Muhtin báikegottiin giellaguovddáš doaimmá dehálaš oassin stuorát sápmelaš birrasa ja institušuvvna, gos dat bastá ávkkástallat mánggaid earáid sáme-giela dáiddu ja kulturmáhtu ja sáhtttá doaimmat sáme-gielat birrasis. Muhtin báikegottiin sámi giellaguovddážat ovttasbarget báikkálaš skuvllaiguin ja mánáidgárddiiguin, doibmet viidasit olles báikkálašservoša aktiverejeddjin ja báikin, gosa olbmot čoahkkanit ja gos lágiduvvojit giellagurssat ja iešguđetlágan árbediehtodáhpáhusat.

Sámi giellaguovddážat barget earálágan vuolggasajiin fuolatkeahttá seammá ulbmiliid buorin. Dat figget lasihit sáme-gielaid geavaheami ja máhtu, sáme-giela ja kultuvrra oinnolašvuoda ja gillii ja kultuvrii laktáseaddji dieđu ja áddejumi iežas guovllus. Dat bálvalit gielddaid, maid ulbmilin lea ovdánit lágas gáibiduvvon guovttegielatvuhtii ja guovttekulturuhtii iežaset doaimmain ja bálvalusain. Giellaguovddážat lágidit ee. giella- ja kulturskuvlema gieldda bargiide ja fálet sidjiide mánggalágan áššedovdamuša gielas ja kultuvrras. Sáme-giela hálddašanguovllu gielddaid bargiin lea lágas mearriduvvon riekti studeret sáme-giela bálkáviregeluomus. Dát vejolašvuotta lea adnojuvvon ávkin eanemus dain giellaguovddážiin, mat doibmet gielddaid hálldahusa oktavuodas.

Mánggat giellaguovddážat ovttasbarget eandalitge guovlluset sámi mánáidgárddiiguin ja skuvllaiguin. Dán raportta lohku 3.12. ovdanbuktá Ohcejoga ja Sirpmá gielddaid rájáid rasttildan skuvla- ja mánáidgárde-ovttasbargoproševtta (OVTTAS!-prošeakta), man Deanu sámi giellaguovddáš, *Deanu giellagáddi*, lea hálddašan. Proševtta ulbmilin lei ee. mánáid ja nuoraid sáme-giela geavaheami nannen. Muhtin guovlluin sámi giellaguovddáža bargit doibmet sáme-giela oahpaheaddjin, juos guovllus eai leat sáme-gielat oahpaheaddjit. Muhtin giellaguovddážat leat válmmaštallan oahpahusfálaldaga, man skuvllat ja mánáidgárddit sáhttet váldit oassin iežaset bargoplánaid. Dakkárat leat ee. giellalávvgumat, musihkka-, lávlun-, ja máinnasbottut, borramušárbevierut ja sámi dujiid ráhkadeapmi. Giellaguovddážat lágidit mánáide ja nuoraide maiddái mánggalágan astoáiggedoaimmaid nugo ovdamearkka dihte leairraid

81 Nygaard et al. 2012

ja dáhpáhusaid, mat dorjot sáme giela geavaheami. Mearkkašahtti oassi giellaguovddážiid doaimmas lea sáme giela gáiddusoahpahus vuodđo-skuvlla ja logahaga oahppiide. Gáiddusoahpahusvejolašvuodát leat lágiduvvon maddái rávesolbmuide. Mánnggat giellaguovddážit almmustahttet sáme gielat oahppomateriála ja eará materiála, mii ovddida sáme giela geavaheami. Almmuhuvvon materiála lea dávjá fidnemis girjji lassinn maddái giellaguovddáža interneahhtasiidduin.

Giellaguovddážit dahket maddái oinnolažžan guovlluset sámiid historjjá ja kultuvrra, maid leahkima guovllus leat dáruiduhttima áigge ja čuovvumuššan háliidan mánnggain sajiin juogo gielidit dahje vajáldahtti. Mánngga giellaguovddáži mihtilmas doaibmavuohki lea guovllu sáme giela ja kulturdieđu dokumenteren. Dat sáhtta mearkkašit ee. guovllu sáme giela suopmana, sáme gielat báikenamaid ja mánnggaid eará báikkálaš ealáhus- ja kulturássiid, dego árbevirolaš bivdo-, duodje- dahje gákteárbevieru, dokumenterema ja ealáskahttima. Mánnggain giellaguovddážiin leat okta- vuodát universitehtaide ja daid dutkanbargguide.

60

Giellaguovddážiid doaimma vuodđun leat giellagurssat. Rávesolbmuide lágiduvvon giellagurssain oassi lea oavvilduvvon sáme gielagiidda, geat háliidit buoridit gielaset lohkan- ja čállindáiddu. Giela máhtekeahces rávesolbmuide lágiduvvojit olu álgogurssat. Mánnggat giellaguovddážit leat lágidan álgooahppogurssaid (Davvin 1-4), maid manjá lea leamašan vejolašvuolta álmuhit iežas joatkkaskuvlla C-giela dutkosii. Muhtin giellaguovddážit lágidit giellagurssaid, main giela oahppan dahje jaskes gielladáiddu aktiveren ovtastuvvet geavatlaš bargguide, ovdamearkka dihte duddjomii. Dán raportta lohku 3.1. ovdanbukta Unjárgga *Isak Saba-guovddáža* erenomáš sáme giela giellagurssa, mii lea oavvilduvvon olbmuide, geaidda matge ovddit giellagurssat eai leat heiven dahje buktán háliiduvvon bohtosiid.

Mánnggat sámi giellaguovddážit oassálaste jagi 2010 rájes viđajagát rávesolbmuide oavvilduvvon skuvlenprográmmii (SAAL-gurssat), man Sámediggi ja Sámi allaskuvlla lágidedje. Prográmma ulbmilin lei oážžut studerengelbbolašvuoda giela allaskuvlaoahpuide. Oahput ledje oavvilduvvon olbmuide, geat eai ovddežis máhttán sáme giela ja daid čađaheamis oaččui 15 oahppočuoggá ja Sámedikki stipeandda. Gurssaid čađaheaddjiide rahpasii vejolašvuolta joatkit sáme giela oahpuid Sámi allaskuvllas dahje Romssa universitehtas. Giellaguovddážiid sáme giela gurssat leat leamašan álo bivnnuhat. SAAL-gurssat ledje earenomáš

bivnnuhat, dannego dain oaččui formála giellagelbbolašvuoda allaskuvlaoahpuide. *“Giellakurssiide servet ollugat, ja dat čájeha ahte olbmui lea stuora beroštupmi oahppat giela ja šaddat čeahpes giellageavaheaddjin. Manemus áiggiid kursset, mat addet gelbbolašvuoda, leat ge lokten sámegiela árvvu, ja eatnagat hálidit oažžut giellagelbbolašvuoda, ja maiddái joatkit lohkat sámegiela allaskuvllas.⁸²”*

Buot sámi giellaguovddážat ožžot doaimma várás vuodđoruhtadeami Sámedikkis. Sámedikki doarjja lea seammásturrosaš buot giellaguovddážiidda (602.000 Nkr/giellaguovddáš, oktiibuot 10,826 milj. Nkr jagis 2013) ja dat dahká vejolažžan ovttá fástabargi bálkkáheami juohke guovddážiin. Dan lassin measta buot sámegiela hálddašanguovllu giellaguovddážat ožžot oasi jeavddalaš ruhtadeamis iežaset gielddain. Sámediggi juohká jahkásaččat sámegiela hálddašanguovllu gielddaide ja fylkkaide stáhtadoarjaga, guovttegielatvuoda doarjaga, mii vuodđuduvvá sámegiela giellanjuolggadusaide. Stuurámuš oassi gielddain ja buot njeallje hálddašanguovllu leana geavahit oasi guovttegielatvuoda doarjagis giellaguovddážiid doaimma doarjumii. Dan lassin giellaguovddážat ožžot Sámedikkis sierra ohcamušaid bokte veahkkeruđaid proševttaide.

61

Sámi giellaguovddážiin lea stuorra mearkkašupmi sámegielaide ealáskeapmái báikkálaččat. Oassi giellaguovddážiin, dego lullisámegiela guovllus doaibmi Aajege, lea ásahan iežas ulbmilin sámegiela ovddideami viiddis guovtti leana sturrosaš guovllus. Mánngat earátge giellaguovddážat leat lágidan giellagurssaid maiddái ruovttuguovlluset olggobealde, dannego daidda lea leamašan olu dárbu, eaige guovllus leat leamašan eará seammálgan doaibmit. Goittotge guokte giellaguovddáža, lullisámegiela Aajege ja julevsámegiela Árran, ovttasbarget Romssa universitehta Sámi giellateknologija guovddážiin.

Dutkamušas, mii árvvoštallá sámi giellaguovddážiid doaimma, govviduvvojit Porsáŋggu giellaguovddáža doaimma bohtosat vugiin, mii heive maiddái eará giellaguovddážiid govvideapmái: *“Informánttat oaivvildit ahte gielddas lea ollu rievdan dan rájes giellaguovddáš ásahuvvui. Ovdal lei skuvla áidna báiki gos sámegiella gullostalai, dál gullo dat giella ollu eará báikkiin; gávppis, kafeain ja ráđđeviesus. Giellakurssiid bokte leat mánngas ožžon oahpu sámegielas dahje leat beassan ealáskahttit giela maid leat massán. Guovddáža doaimmaid váikkuhussan namuhit maid ahte olbmuid lea šaddan nannosit sámi gullevašvuoha.⁸³”*

⁸² Nygaard et al. 2012, 65.

⁸³ Nygaard et al. 2012, 23.

Dutkamušas govviduvvo, mo jurddašanvuogit sámegiela ektui leat riev-
dán ee. Gáivuona gieldda hálddabus bargiid ja gielddapolitihkkariid infor-
mánttaid siteremiin: “- dan [giellaguovddáža] haga ii livčče servodat vel
joavdan dan dássái mas dál leat, ahte bures dohkkehit sámivuođa. Álggos
eai orron olbmot hálideamen searvat giellahálddašanguvlui, muhto dál
leat eanas suohkanássit dohkkehan dan ahte suohkan lea guovttegielalaš,
ja mánát ja nuorat atnet hui árvvus iežaset sámi duogáža.”⁸⁴

Unjárgga gieldda informánttat dadjet, ahte giellaguovddážiid vuodđu-
deapmi ja guovttegielatvuođa doarjumii juolluduvvon stáhtadoarjagat
leat buoremus ášši, mii sámi servošii lea dáhpáhuvvan maŋimuš 30 jagi
áigge. “Unjárgga gielddas lea ollu dáhpáhuvvan, olbmot leat oažžugoah-
tán giela fas ruovttoluotta ja mii oaidnit ahte sámegiella lea ožžon ođđa
ja buori árvvu.”⁸⁵

Romssa sámi giellaguovddáža (*Gáisi giellaguovddáš Moskavuonas*)
mearkašupmi sámegiela ja mearrasámiid kultuvrra ealáskahttinbarggus
lea dutkamuša mielde leamašan stuoris olles Moskavuona guovllus:
“Doaibma váikkuha dasa ahte sámegiella gullo ja oidno, ja deattuhuvvo
earenoamážit dat ahte mánát leat ožžon giela ruovttoluotta (1/3 oassi
ohppiin leat válljen sámegiela skuvllas).”⁸⁶

Ruota Sámedikki sámi giellaguovddáš/ Sámi giellaguovddáš Gielejarnge⁸⁷

Sámediggi oaččui vejolašvuođa sámi giellaguovddáža vuodđudeapmái
Ruota ođđa vehádatpolitihka čuovvumuššan⁸⁸. Jagis 2009 mearriduvvui
nášuvnnalaš veahádagaid ja daid gielaid guoski ođđa lágas, man válm-
maštallanbargguin giddejuvvui earenoamáš fuomášupmi lullisámegiela
áitavulosvuhtii⁸⁹. Sámegiela hálddašanguovlu viiddiduvvui ođđa lágas
nie, ahte dat ollii maiddái lullisámegiela árbevirolaš guovlluide. Sáme-
diggi vuodđudii jagis 2010 sámi giellaguovddáža Sámedikki giella-,
kultuvra- ja kommunikašuvdnaossodaga oktavuhtii. Giellaguovddáža
guokte doaibmasaji vuodđuduvvojedje lullisámegiela guovlluide Staa-
rii (*Östersund*) ja Deartnái (*Tärnaby*). Guovddáža ulbmilin lea goittotge

⁸⁴ Nygaard et al. 2012, 28.

⁸⁵ Nygaard et al. 2012, 44.

⁸⁶ Nygaard et al. 2012, 53.

⁸⁷ Sámediggi (Ruotta) 2011, 2012, 2013a-c ja 2014.

⁸⁸ Sveriges Regering, Prop. 2008/09:158.

⁸⁹ Ee. SOU 2006:19.

bargat buot Ruotas hálluojuvvon sámegielaid buorrin. Giellaguovddáža vuodđudeapmi áigái oáččui bastevasvuođa ja guhkesáigásašvuođa sámi giellabargui, mii lei ovdal leamašan eanaš prošeaktabargu.

Sámi giellaguovddáš *Gielejarnge* váldobargun šattai ovddidit sámegielaid geavaheami, gielladiđolašvuođa ja erenomážit giela ealáskahttima. Dan bargun lea fállat sámegielaide ja gielaid ealáskahttimii laktáseaddji áššedovdamuša, ovddidit giela ealáskahttinvugiid ja viiddidit dieđu sámegielain ja das, mo giela lea vejolaš máhcahit geavahussii dalle, go juo mánggat sohkabuolvvat leat vejolaččat heitán dan hállamis. Guovddáš galgá ovttasbargat eará sámi servošiiguin ja organisašuvnnaiguin, ulbmilin ovttastahttit ja beavttálmahttit sámegielaid ealáskahttinbarggu. Dan lassin giellaguovddáža bargun lea válmmaštit jahkásaš raportta sámegielaid dilis Ruotas.

Giellaguovddážiid bargu lea hástaleaddji ja sáhtášii govahallat, ahte guovddážis livččii gollan olu áigi heivvolaš bargovugiid ovddideapmái ja dili kártemii. Ná ii goittotge geavvan. Giellaguovddáža njeallje-vida vuosttaš doaibmajagi bohtosat juo čájehit, ahte bargiin lea nana áššedovdamuš ja čatnaseapmi bargui. Giellaguovddážiin barget oktiibuot njeallje olbmo, geat ovddastit lulli-, julev- ja davvisámegielaid. Giellaguovddáš giedahallá jahkásaš raporttain (*Lägesrapport – de samiska språken i Sverige*) davvi-, julev- ja lullisámegielaid lassin bihtán- ja ubmisámegiela, mat leat juo váras jáddat. Dan lassin raporttat sisttisdollet temáosiid, main giedahallojuvvo sámegielaid sajádat ja geavaheapmi mángggain eallima surggiin dego medias, árabajásgeassimis, skuvlemis, boarrásiidbarggus, musihka, filmmaid ja girjjálašvuođa almmustahttindoaimmas ja ođđa domeanain nugo sosiálalaš medias ja giellateknologiiija ođđa applikašuvnnain. Raporttain giedahallojuvvo maiddái sámegielat báikenamaid merken almolaš čujuhusaide ja geaidnogalbbaide. Giellaguovddáža raporttat leat ávkkálaš gáldut buohkaide, geat háliidit diehtit sámegielaid sajádagas ja dilis Ruotas.

Giellaguovddáš gávnnašii vuosttaš raporttas, ahte sámegielaid dilli lea hui akuhta. *“Vi står inför en språkdöd på många platser i Sápmi. På en del platser finns det endast några få modersmålstalare och dessa är över 60 år exempelvis i det sydsamiska området där kan språkanvändningen variera mycket bland de samiska befolkningen både inom ett område och inom ett län.”*⁹⁰ Vai giellaguovddáš basstášii ovddidit beaktillis giela ealáskahttinvugiid, dat lađastalai sámegiela geavaheadđjiid čuovvovaš njealjji jovkui:

⁹⁰ Sámediggi (Ruotta) 2010, 8.

1. sii, geat máhttet sámegiela vehá dahje eai ollenge, muhto háliidit oahppat giela,
2. sii, geat leat juo oahppan giela ja leat giela sihke passiiva ja aktiiva hállit,
3. sii, geat hállet giela, muhto eai máhte čállit eaige lohkat giela ja
4. sii, geain lea sihke njálmmálaš ja girjjálaš gielladáidu.

Giellaguovddáš lágidii dalán doaimma álggus guokte lullisámegiela ealáskahttinprošeavtta, mat govviduvvojit dán raportta loguin 3.1. ja 3.8. Logus 3.1. govviduvvon "Språkspärr"-prošeakta vuodđuduvai fuomášupmái, man mielde mánggat sápmelaččat čađahedje mánggaid sámegiela gurssaid, muhto eai goittotge hállagoahtán sámegiela. Seamá áigge mánggat, geat eai lean sápmelaččat, hállagohte sámegiela ovtta giellagurssa maŋŋá. *"Här såg man orsaken måste vara djupare än rent lingvistiskt och det måste ligga djupare psykologiska orsaker bakom. Man fann att för många passiva modersmålstalare fanns en så kallad språkspärr⁹¹."* "Språkspärr"-gurssa oktan temán ja oktan giela hállama eastan loktanii skuvla. *"Det saknas en utbildning i språket och en synliggöring av det samiska språket och den samiska kulturen i skolan⁹²."*

Dás máinnašuvvon lullisámegiela ealáskahttinprošeavttat ja dain ožžojuvvon máhcahat muitala positiiva vuoinŋas, mii šattai dan maŋŋá go lullisámegiela guovllut šadde oassin sámegiela hálddašanguovllu. Vejolašvuodát oahppat ja ealáskahttit lullisámegiela váldojuvvojedje movttain vuostá. Uppsala universitehta Hugo Valentin -guovddáš lea okta giellaguovddáža ovttasbargoguimmiin. Leena Huss jodihan Uppsala universitehta dutkanprošeakta *'Revitalisering mot alla odds? Sydsamiska i Sverige'* čuovui lullisámegiela dili ovdáneami 2000-logus ollašuohttojuvvon vehádatpolitiikalaš ođastusaid fápmuibohtima maŋŋá. Dutkanbohtosat nannejedje máhcahusa, man giellaguovddášdoaimma oaččui:

"Forskningsprojektet om sydsamiskan i Sverige - - - visar att det går att få kraftigt försvagade språk att återfå sitt fäste bland användare. - - - Projektresultaten tyder även på att det finns ett ökande förståelse för språkets betydelse i sydsamiska organisationers verksamhet och utbud.

⁹¹ Sámediggi (Ruotta) 2011, 10.

⁹² Sámediggi (Ruotta) 2013c, 18.

Sydsamiska talas av allt fler unga, till stor del tack vare den nya minoritetspolitiken som har börjat träda i kraft under 2000-talet. Det är särskilt lagstiftningen till skydd för nationella minoriteter och minoritetsspråk från 2009 som har haft en gynnsam effekt på sydsamiskan. Många sydsamisktalande upplever i dag att det har blivit lättare att använda sydsamiska, och minoritetspolitiken och de insatser som har genomförts i dess följd har givit nytt hopp till många sydsamer.⁹³

Lullisámegiela guovllus ollašuhthtojuvvon proševttaid lassin sámi giellaguovddáš lea lágidan ee. davvi-, lulli- ja julevsámegiela giellakonfereanssaid, mat lágiduvvojit álo áššáigullelaš gielain. Jagis 2012 lágiduvvui bargoseminára, man ulbmilin lei oažžut áigái sámezielaid statistihkkadieduid. Sámeskuvlastivrrain (SamS/Sameskolstyrelsen) leat lágiduvvon oahpahusbargiide oaivilduvvon skuvlendilálašvuodát ee. giellalávgun-oahpahasas. Giellaguovddážiis lea maiddá almmustahttindoaimma, mii doarju giellaid ealáskahttima⁹⁴.

Vuosttaš doaibmajagi áigge giellaguovddáš čohkkii sámi diehtopakeahhta (kunskaþsládan Jágloe), mii juhkkovuvvui oktiibuot 425 mánáidgárdái miehtá Ruota. Diehtopakeahhta juhkkovuvvui ovdasajis sámeziela hálddašanguovllu mánáidgárdáiide, maid ruovttugielddai lei erenomáš ovddasvástádus lágidit sámemánáiide sámezielat beaivedivššu. Pakeahhta juhkkovuvvui dárbbu mielde maiddá hálddašanguovllu olggobeallai. Dat sisttisdoalai máidnasiid, spealuid ja lávlagiid davvi-, lulli- ja julevsámegilii ja maiddá ruoþagillii. Dan ulbmilin lei movttiidahttit pedagogaid aktiiva sámi giellabargui ieþaset mánáidgárdáiin.

Ruota Sámedikki giellaguovddáþa vuosttaš doaibmajagit leat čájehan, ahte sámezielaid ealáskahttin lea hui viiddis bargogieddi. Dan dihte dat lea sávvan, ahte riikii vuodþuduvvoþedje maiddá giellaguovddáþat, mat dagaþedje baikkálaþ sámi giellabarggu.

Suomas eai vel leat sámi giellaguovddáþat, muhto Ohcejoga gieldda plánat sámi giellaguovddáþa, Áilegas giellasiidda, vuodþudeamis ovdánit. Gielda lea čaðahan sámi giellaguovddášproþevtta ovdačielggadusmuttu jagiin 2011-2014 EU-ruhtaráju doarjagiin. Proþevtta olis leat kártejuvvon sámeziela geavahanbirrasat, sámezielat bálvalusaid geavaheapmi ja sámeziela ovddidanprográmmat ja ráhkaduvvon boahhtevaþ

⁹³ Uppsala universitet 17.2.2014, < <http://www.valentin.uu.se/> >.

⁹⁴ Gč. Juuso 2013 ja Fjellgren & Huss 2013.

giellaguovddáža fitnodatdoaimaplána⁹⁵. Bargu joatkašuvvá Eurohpá sosiálaruhtaráju doarjagiin jagiin 2015-2017.⁹⁶

Jagis 2008 vuodđuduvvon Nuortalaš kulturlágádus pláne nuortalaš kulturguovddáža Anára gieldda Čeavetjávraí. Guovddáža doaimmas nuortalašgiela ovddideapmi livččii guovddáš sajis. Prošeavtta plánemis leat mielde eana- ja meahccedoalloministeriija ja oahpahas- ja kulturministeriija.

City Sámit-searvi pláne Helssegii sámi kulturguovddáža, man ulbmilin livččii doalahit ja dahkat oinnolažžan oaivegávpotguovllus ássi sápmelaččaid iežaset gielaide ja sámiid kultuvrra. Oahpahas- ja kulturministeriija lea juolludan doarjaga prošeavtta plánemii.

Loga lasi Ruotas ja Norggas doaibmi sámi giellaguovddážiid doaimmas:

- *Sámi giellaguovddáš Gielejarnge*, Ruota Sámediggi/ Samiskt språkcentrum Gielejarnge, Sametinget i Sverige, < <http://www.sametinget.se> >
- *Aajege saemien giela- jih maahtoejarnge*/ Samisk språk- og kompetansesenter, Plassje/ Røros, < <http://www.samisk.no> >
- *Álttá Sámi Giellaguovddáš*, Áltá, < <http://www.altasg.no> >
- *Árran Julevsáme guovdásj*/ Árran Lulesamisk senter, Ájluokta/ Drag, < <http://www.rran.no> >
- *Ástavuona giellagoahtie*, Loabát/ Lavangen, < <http://www.lavangen.kommune.no/sme-astavuona-giellagoahtie> >
- *Deanu giellagáddi*/ Tana samiske språksenter, Deatnu, < <http://www.seg.deatnu.no/> >
- *Gáisi Giellaguovddáš*/ Gáisi språksenter, Moskavuotna Romsa/ Tromsø, < <http://www.tromso.kommune.no> >
- *Gieleaernie Raavrevijkes*/ Det sørsamiske språk- og kultursenteret i Røyrvik, < <https://www.facebook.com/pages/G%C3%AFleaernie/470432053032627> >
- *Gielem nastedh*/ Sørsamisk språksenter, Snoase/ Snåsa, < <http://gielemnastedh.no/> >
- *Isak Saba Guovddáš*/ Isak Saba Senteret, Unjárga/ Nesseby, < <http://www.isaksaba.no> >
- *Sámi Giella- ja kulturguovddáš*/ Samisk Språk- og Kultursenter, Poršanjku/ Porsanger, < <http://www.porsanger.kommune.no> >

⁹⁵ Länsman & Tervaniemi 2012.

⁹⁶ YLE Sápmi 11.2.2015.

- *Sámi Giellaguovddáš/ Samisk Språksenter, Gáivuotna/ Kåfjord,*
< <http://www.kafjord.kommune.no> >
- *Storfjord Språksenter/ Giellaguovddáš, Stuorravuotna/ Storfjord,*
< <http://www.spraaksender.no/> >
- *Várdobáiki Sámi guovddáš/ Sámi senter, Evenášši/ Evenes,* <
<http://www.vardobaiki.no/web> >.

Loga lasi sámi giella- ja kulturguovddášproševttain Suomas:

- *Tä'lvvsijdd – kolttakulttuurikeskus Sevettijärvelle/*
Kolttakulttuurisäätio < <http://www.kolttasaamelaiset.fi/> >
- *Sápmelaččaid kulturguovddáš Helssegii, City Sámit ry* < <http://www.citysमित.net/> >
- *Sami giellaguovddáš Ohcejohkii, Ohcejoga giella* < <http://www.utsjoki.fi/fi/palvelut/elinkeinotoimi/hankkeet.php> >
- < <https://fi-fi.facebook.com/giellaguovddasohcejohkii> >
- < <http://ailegas.fi/ailegas-giellasiida/> >

3.11. Sámegeiela oahppan ássanbáikkis beroškeahtta⁹⁷

Gáiddusoahpahuš, neahttaskuvlen, virtuoalaoahpahuš – mii namahuš goasge geavahuvvo – lea šaddan mearkkašahtti oassin sámegeielaid ealáskahttima, dasgo daid geažil sámegeiela oahppanvejolašvuodát eai šat čatnas dihto báikái. Gáiddusoahpahuš addá vejolašvuoda mángasiidda, geat eai sáhte oassálastit ollesbeaivválaš skuvlemii dahje lágašoahpahušii eallindiliset dahje ássanbáikkiset dihte. *“Gáiddusoahpahuš dahká dásseárvosažžan unna gilážiin, sáme-guovllu olggobealde ja juoba olgoriikkain ássi oahppiid vejolašvuodaid oassálastit oahpuide⁹⁸”*, muitaleaba Eeva-Liisa Rasmus-Moilanen ja Ellen Pautamo, geat leaba ovddidan gáiddusoahpahuša Sámi oahpahušguovddáži Anáris. Sámegeiela gáiddusoahpahuša lágídit dán áigge mánggat universitehtat, allaskuvllat ja nuppi dási oahppolágádušat. Dan lassin suorgái leat boahtán maiddái priváhta fitnodagat.

⁹⁷ Rasmus & Pautamo 2011; Rasmus-Moilanen & Pautamo 2012; Rasmus-Moilanen 2014; Paltto K. 28.11.2014; <http://www.e-skuvla.no/> .

⁹⁸ Rasmus & Pautamo 2011, 1.

Norggas ja Ruotas lea vejolaš oažžut sámegiela gáiddusoahpahusa maiddái sámi guovddášguovlluid olggobealde ássi skuvlaahkásaš mánáide ja nuoraide (gč. logu 4.2.). Suomas oahpahus- ja kulturministeriija lea gidđat 2015 čielggadišgoahtán sámegielaideid gáiddusoahpahusa vejolašvuodaid.

Sámi oahpahusguovddáša virtuálaskuvla Anáris ja ABC-company/ e-skuvla Norgga Kárášjogas leat erenomážit vuddjon sámegiela gáiddusoahpahusa lágideapmái. Goabbáge fállá buohkaide rabas sámegiela gáiddusgursaid. Sámi oahpahusguovddáš lea stáhta oahppolágádus ja ABC-company/e-skuvla fas priváhta fitnodat.

Sámegiela gáiddusoahpahusa ovddideapmi **Sámi oahpahusguovddášis (SOGSAKK)** álggahuvvui jagis 2004. Gáiddusoahpahas lea šaddan dehálaš vuohki ollašuhttit skuvllas addojuvvon lágas mearriduvvon ulbmila. Gáiddusoahpahusa ovddideapmi lea mearkkašan maiddái vátni resurssaid beaktiilit geavahemi dannego sámegielat oahpaheaddjit eai leat doarvái riikkaviidosáčat eaige oba sámeguovllusge.

68

Sámegiela gáiddusoahpahas váldodeaddu lea leamašan sámegielain. Sámekultuvrra gursat leat maiddái lágiduvvon muhtin veardde. Giella oahppamis váldodeaddu lea praktihka gielladáiddu skáhppomis, mii oaivvilda oahpahusa plánema nu, ahte dat sisttisoallá olu hállan- ja sá-gastallanhárjehusaid. Kommunikatiiva oahppan lea dahkkon vejolažžan oahpahusvugiid ovddidemiin nu, ahte oahppandilálašvuolta lea oktasaš olles jovkui. Oahppit ja oahpaheaddji čoahkkanit viiddis guovllus oktasaš virtuálaluohkkái, mas šaddá maiddái erenomáš sosiála báiki. *“Jáhkke-meahhtun mo sáhtá dovdat gullelašvuoda jovkui, man lahtuid ii deaivva iige dovdda. Studeren fokusere sisdollui, ii joavdelas dáikin ja kemiija⁹⁹”,* govvida okta oahppi dilálašvuoda.

Gáiddusoahppodiimmuide čoahkkanit seammá láhkai go lagašoahpahasasge, sohppojuvvon áigái. Gáiddusoahpahusa oahppodiimmuid lea goittotge vejolaš guldalit maiddái oahppanvuoláži vurdjuvvon báddemiin. Juos oahppi ii sáhte oassálastit juohke diibmui, lea sus vejolašvuolta guldalit oahppodiimmu báddis ja bargat iehčanassii bargobihtáid ja ruoktobarguid. Kommunikatiiva oahppama eaktun lea, ahte oahppit oassálastet aktiivvaláčat oahppodiimmuide ja, ahte sis leat diimmuin ságastallanguoimmit. Sámegiela gursaid váldonjuolggadus lea, ahte oahppi galgá oassálastit 80 % diimmuide vai son oažžu duodaštusa. Gursalaččain lea dávjá alla motivašuvdna, dannego studeren lea eaktodáhto-

⁹⁹ Sitáhta oahppiid máhcahusas: Rasmus-Moilanen 2014, 220.

laš eaige eretorrumat leat váttisvuohta. Mánngasat vásihit, ahte gurssaide lea álki oassálastit, dannego oahppodiimmuide sáhtta oassálastit measta gos beare, ruovttus, bargosajis ja juoba reaissus. Studerenbirrasat, maid oažžu ieš válljet, leat lasihan motivašuvnna ja vuolidan čađahandeaddaga, mii laktása studeremii.

Gáiddusoahpahusa ollisvuođa huksen ja oahpahusa doaibmama sihkarastin gáibida mánngaid sierra doibmiid gaskasaš ovttasbarggu ja válmmaštallama. Skuvlema lágideaddji galgá fuolahit gáiddusoahpahusa metodalaš ovddideamis. Son ohcá buoremus pedagogalaš ja didákttalaš čovdosiid neahttaoahpahussii ja skuvle oahpaheaddjiid ođđa bargoneavvuid geavaheamis. Sámi oahpahusguovddázis dát ovddideapmi lea leamašan vejolaš iešguđetlágan ovddidanprošeavttaid ja daidda juolluduvvon ruhtadeami geažil. Oahppodiimmuid pláne oahpaheaddji, muhto dan ovdal oahpahusa lea plánemin dávjá olles virtúalabargojoavku. Plánemii gullá oahpahusvugiid, oahppanbirrasiid, bargoneavvuid, heivvolaš bargobihtáid ja bagadallandilálašvuođaid plánen. Duogášjurddan oahpahusa lágideamis lea dat, ahte oahppan galgá leat suohtas ja movttiidahti ja oahppit galget leat aktiivvalaččat.

69

Okta skuvlema eallineaktu lea teknikkalaš doarjjabálvalus, mii lea mielde álo plánenmutter gitta skuvlema lohppii. Doarjjabálvalusa haga oahpaheaddji galggašii okto ceavzit váttisvuođain, mii sáhtášii mearkašit skuvlema dási njiedjama ja juoba eahpelihkostuvvama. Sámi oahpahusguovddáš lea geavahišgohtán doaibmamálla, mas juohke oahppi oažžu persovnnalaš bagadallama teknihka ja oahpahusprográmmaid geavaheamis ja neahttabirrasis doaibmamis ovdal skuvlema álgima. Maiddái studerema várás oaivilduvvon dihtor ordnejuvvo. Oahpaheaddji ja oahppit mánnet vuosttaš oahppodiimmus čađa deháleamos teknikkalaš áššiid. Dan maŋŋá skuvlla teknikkalaš doarjjaolmmoš lea čálihan iežas sisa virtúalaluohkkái oahppodiimmu áigái ja ná bastá johtilit veahkehit juos oahpahusa áigge ilbmanit teknikkalaš váttisvuođat.

Beroštupmi sámegeielaid oahpuide lea leamašan stuoris ja gurssaide leat measta álo leamašan eanet ohccit go leat studerenbáikkít. Sámegeielaid vuođđodási skuvlemat leat leamašan beakkánepmosat ja ohccit leat leamašan sullii 30-60, go álggahanbáikkít ovtta gurssas leat dávjá 15. Ohcciid mearri muitala lágideaddjiid mielas gurssaid duođalaš dárbbus.

Motiivat ja sivat ohcat giellaskuvlemii leat mánnggaláganat. Sullii bealli sámegeiela gáiddusoahppiin lea eret sámiid ruovttuguovllus. Sámequovl-

lus ássit barget eanaš bálvalanámáhiin, dikšunsuorggis, bajásgeas-sinsuorggis, virgeolmmožin ja fitnodatdoallin. Mánegasat dárbbášit sámegiela dáiddu iežaset barggus. Nuppit fas háliidit buoridit sámegiela dáidduset iežaset sápmelašvuoda ja sápmelaš identiteahitta dihte, muhto maiddáai vai sii sáhtášedje doarjut mánáid ja bearraša giellageavaheami, gulahallat fulkkiiguin dahje šaddat oassin sámegielat birrasa. *“Oahpuide ohcama sivvan lea nana hállu ealáskahttit sámegiela ja giellabirrasa.”¹⁰⁰*

Eatnigielaigiid oahpuid ulbmilin lea leamašan čállindáiddu oahppama lassin ámmátlaš gelbbolašvuoda nannen ja virggálaš gielladuodaštusa skáhpon. Dan lassin mánegasat, geain ii leat sápmelaš duogáš, háliidit oahppat sámegiela, dannego dárbbášit dan iežaset barggus ja astoáig-gis. Muhtimiid ulbmilin lea oažžut barggu sámeguovllus. Oassi oahppiin ávkkástallá sámegiela oahpuid eará oahpuid oktavuodas. Sámi oahpahusguovddáža sámegiela gáiddusoahput vástidit Oulu universitehta sámegiela vierisgiela oahpuid ja oahppi sáhtta ohcat daid buorin lohkojuvvot iežas universitehta dutkosii.

70

Manahuvvon sámegiela ruovttoluotta oahppan lea okta buot deháleamos motiivvain studeret sámegiela. Oahppiid máhcahus, man čoaggit buot gursaid oktavuodas, muitala olu ášši mearkkašumis:

“Orun guhkkín eret mu sápmelaš fulkkiin ja ollásit suomagielat birrasis, nuba árgabeaivvis ii leat vejolašvuolta oažžut dahje doalahit sámegiela dáiddu. Mu 40-logus riegádan eadni leat dološ áiggi vuogi mielde várjalan sámegielas, ja dán dihte anán giela oahppama ja gaskavuoda seilluheami iežan sohki hui mávssolažžan. Lean studeren sámegiela iehčanassii, muhto bohtosat dieđusge molsašuddet, dannego giige ii divo mu dahje vástit mu gažaldagaide. Danne ledjenge ilus go fuomášin, ahte gáiddusoahpahusge lea vejolaš.”¹⁰¹

“Sáhtán iežan oahpahusbarggus sirdit dieđu sápmelašvuodas buorebut go basttán lohkat maiddáai sámegielat teavsttaid. Dovdduid dásis ášši lea munnje vel olu dehálut. Manahin sámegiela ásodatjagiid áigge ja orru, ahte stáhta divvu dál ášši, go sáhtán studeret giela máddinge. Goittotge omd. davvisámegiela gursaide lei hui váttis beassat, dannego ovdasajis ledje dat, geat dárbbášedje giela iežaset barggus beaivválaččat.”¹⁰²

100 Rasmus-Moilanen 2014, 216.

101 Sitáhta oahppiid máhcahusas: Rasmus-Moilanen 2014, 220.

102 Seammá, 4.

Oahppiid máhcahusas čielgá maiddá dat, ahte vejolašvuohta oažžut massojuvvon dahje veadjemeahtumin jurddašuvvon gielladáiddu ruovt-toluotta váikkuha čiekŋalit maiddá iežas eallimii. *“Dat lea mearkkašan ee. dan, ahte lean máhccan iežan máttuide, moraštan doložiid, giedáhal-lan iežan identitehta ja čavden vuoiŋŋalaččat iežan persovvna.”*¹⁰³ Muhtin gursadiimmut leat leamašan lágideaddjiid mielas dego psykiáh-ter haga lágiduvvon terapiijabottut, nu stuorra ja mearkkašahhti áššis lea jearaldat.

Sámi oahpahušguovddáža virtuálaskuvlla lohkanbaji prográmmii gullet čuovvovaš gurssat: davvisámeigiela vuodđodási 10 ov, davvisámeigiela gaskadássi 10 ov, davvisámeigiela eatnigielaigiid skuvlen 6 ov, anáraš- ja nuortalašgiela vuodđogurssat 4 ov ja jahkásaččat molsašuddi gurssat. Virtuálaskuvla lea badjel logijagát iežas doaimmahistorjjá áigge lágidan sámeigiela oahpahusa badjel 700 olbmui. Oahppodiimmut leat lágiduv-von oktiibuot eanet go 10 000. Dan lassin dat lea skuvlen oahpaheadd-jiid ja jagi 2007 rájes dorjon eará organisašuvvnaid gáiddusoahpahusa nu, ahte dat lea fuolahan doarjagis ja skuvlen bargoneavvuid geava-heamis.

71

ABC-company/ e-skuvla¹⁰⁴ lea sápmelaš goasttidanfitnodat ja neahttas-kuvla, man váldobáiki lea Norgga Kárášjogas (*Karasjok*). Neahttaskuvla vuodđuduvvui jagis 2000 ja dat álggahii neahttagurssaid davvisáme-gielas jagis 2001, julevsámeigielas jagis 2003 ja lullisámeigielas jagis 2005. E-skuvlla vuodđudeaddji ja oahpaheaddji Kirsi Paltto muitala, ahte neahttaskuvla vuodđuduvvui, dannego dasa lei stuorra dárbu. *“Sámit ássat nu viiddis guovllus, ahte buohkaid juksan ii leat eará vugiin vejolaš. Mánnggain guovlluin eai leat oahpaheaddjit eaige gursafáldagat. Neaht-taoahpahuš dahká sámeigiela oahppama buohkaide vejolažžan.”*¹⁰⁵

E-skuvla buvttada sámeigiela ja eará oahppoávdnasiid sámeigielat digi-matériálaid, oahpahušprográmmaid internehttii ja fállá sámeigiela neaht-tagurssaid ja gáiddusoahpahusa sihke rávesolbmuid ja vuodđoskuvlla ja logahaga vázzi mánáide ja nuoraide. E-skuvla lea jagi 2013 álggu rájes ožžon dohkkehuvvon neahttaskuvlla stáhtusa (*offisielt godkjent nettskole i Norge*), mii oaivvilda dan, ahte dat sáhtta fállat friija gurssaid maiddá rávesolbmuid, geat šadde ovdal máksit neahttagurssain. Vuodđos-kuvllat ja logahagat sáhttet soahpat e-skuvllain sámeigiela oahpahusa lágideamis dakkár oahppiide, geaidna skuvla ii sáhte fállat sámeigiela

¹⁰³ Rasmus & Pautamo 2011, 5.

¹⁰⁴ Paltto K. 28.11.2014; < <http://www.e-skuvla.no/> >.

¹⁰⁵ Paltto K. seammá.

lagašoahpahusa. Dákkár skuvllat leat eanemus sáme giela hálddašanguovllu olggobealde. Dát oahpahasvejolašvuohta vuodđuduvvá oahpahasláhkii.

E-skuvla fállá davvi-, lulli- ja julevsáme giela gurssaid rávesolbmuide ja logahaga (*videregående skole*) ja vuodđoskuvlla oahppiide. Skuvlagurssat leat plánejuvvon gustojeaddji oahpahasplána molssaeavttuide ja dat leat sáme giella 1 (vuosttaš giela/eatnigiela oahppoávnas), sáme giella 2 (nuppi giela oahppoávnas oahppiide, geat máhttet giela muhtin veardde), sáme giella 3 (oahppiide, geat álggahit sáme giela studerema vuodđoskuvllas) ja sáme giella 4 (oahppiide, geat álggahit sáme giela studerema logahagas).

Rávesolbmuide oaivvilduvvon gurssat leat vuodđogurssat ja mearkašit nappo nuppi dahje vieris giela oahpuid. E-skuvla fállá maiddá sierra davvisáme giela láidehusgurssa. Skuvlla gurssain lea mielde virtuoalaoahpaheaddji. Rávesolbmot fas sáhttet válljet fála dagas juogo studerema iežas áigetávvala mielde dahje neahttagurssa, mas maiddá oahpaheaddji lea mielde. Gurssain, main oahpaheaddji lea mielde, geavahuvvo neahtatelefovna dahjege Skype ja Google Hangouts-aplikašuvna, maid leat álki geavahit ja luđet juohkehačča dihtorii. Rávesolbmuide oaivvilduvvon gurssat juohkásit osiide, main juohkehaš vástida sullii 100 diimu luohkkáoahpahusa.

E-skuvlla lágidan gursafálaldaga sáhtta lađastallat njealji iešguđetlágan vejolašvuhtii: 1) iehčanas studeren neahttagurssas, 2) iehčanas neahttastuderen, man doarju maiddá oahpaheaddji, 3) joavkooahpahas neahtas ovttas oahpaheaddjiin ja 4) gurssat, main lea sihke lagašoahpahas ovttas oahpaheaddjiin ja neahttaoahpahas. Neahttagurssaid čuovvun lea vejolaš sierra gielaid vuodul, mii oaivvilda dan, ahte gurssat leat plánejuvvon sáme gielaid ja suoma-, ruođa-, dáro- ja eangalasgiela hálliide.

Paltto muitala, ahte buot gurssaid vuodđun lea kommunikatiiva giela studeren. Gurssain geavahit olu interaktiiva hárjehusaid, filmmaid, jiena ja vejolašvuođa giela hárjehallamii. Interaktiiva hárjehusat, mat leat neahtas, leat sohppojuvvon oahppi agi mielde. Mánáide ja rávesolbmuide leat ráhkaduvvon iežaset hárjehusat. Joavkooahpahas dahká vejolažžan autenttalaš kommunikašuvna eará gurssa oassálastiiguin, geaiguin *“sáhtta maiddá juohkit álgováttisvuodaid, go giela ii leat vel álki hállat.”*¹⁰⁶

Vuodđoskuvlla ja logahaga oahppiide oaivvilduvvon oahpahusas geavahuvvojit sihke digitála ja prentejuvvon oahppomateriálat. E-skuvlla oahppomateriálaid lea ruhtadan Sámediggi ja dat leat skuvllaide nuvttá. Skuvllat ostet oahpahusa e-skuvllas doarjagiin, man lea juolludan gáiddusoahpahusa ruhtadeamis vástideaddji eisseváldi. Davvisámegeiela gáiddusoahpahusa resurssaid galgá ohat Finnmark fylkkas (*Finnmark fylke*), juulev- ja maadásámikielâ resursijid Nordland läänihaldáttâsâst (*Norlándda fylka/ Nordland fylke*).

Juos skuvla háliida sámegeiela oahpahusa, dat váldá oktavuoda e-skuvlii ja soahpá dainna oahpahusa dásis, diibmomearis, iskosiid plánemis, vejolaš árvosáni addimis ja diimmuid áiggis. E-skuvla pláne juohke oahppái sierra lohkanbadjeplána ja fuolaha oahppomateriálain. Skuvla fas vástida das, ahte oahppis lea geavahusas dihtor, mainna sáhtá geavahit sámegeiela bustávid ja mas lea neahttatelefovdna. Dan lassin dárbbášuvvo headset, dahjege beljošat ja mikrofovdna.

Sámegeielaid oahpahusa lassin e-skuvla fállá skuvllaid oahppoávdnasiid-da sierra sámegeielain doaibmi digitála oahppomateriálaid, maid skuvllat sáhttet geavahit lassi- dahje doarjjamateriálan. Dátge materiálat leat skuvllaide eanáš nuvttá ja oahppit sáhttet oažžut geavahandovddaldagaid materiálaide. Muhtin dáhpáhusain skuvllat mákset digitála materiála geavaheamis dihtormávssu. Neahttamateriálaid lassin e-skuvla lea ráhkadan telefonnaide sámegeielat applikašuvnnaid nugo giellaspealuid (omd. *Oppa fávrá* ja *Giellaspeallu*). Odđaseamos mobiilaapplikašuvnnaid leat julevsámegeiella-dárogiealla ja lullisámegeiella-dárogiealla jietnasátnegirjiid. Davvisámegeiella-dárogiealla jietnasátnegirji lea gárvvásmuvvamin (2015).

Digitála oahppomateriálaid sámegeilli, digitála sátnegirjiid, jienalaš govvasátnegirjiid ja mánáide oaivvilduvvon giellaspeallosiidduid fáallet earáge sámi goastideaddjit dego Suomas doaibmi e-girji.net ja Norggas doaibmi *Davvi Girji O.S* ja *ČálliidLágádus*. Sámi allaskuvlla oahppomateriálaportálas *Ovttas-aktan-aktesne* gávdno diehtu prentejuvvon oahppomateriálain ja liŋkkat sierra buvttadeddjiid digitála oahppomateriálaide ja filmmaide (neahttaliŋkkat čuovvovaš listtus).

Loga lasi sámegeielaid gáiddus-/fierbmeskuvlemis, oahpásmuva sámegeielat digitála oahppomateriálaide, interaktiiva pedagogalaš prográmmaide ja sámegeielaid iešguđetlágan neahttasátnegirjiide:

- < <http://www.sogsakk.fi/virtuaalikoulu> >
- < <http://www.e-skuvla.no/> >

- < <http://ovttas.no/> >
- < <http://e-girji.net/> >
- < <http://modersmal.skolverket.se/samiska/> >
- < <http://giellatekno.uit.no/> >
- < <http://ordbok.sametinget.se/> >
- < <http://clu.uni.no/bildetema/> >
- < <http://www4.ur.se/gulahalan/> >
- < <http://www.sametinget.se/lulesamiska> >
- < <http://www.sametinget.se/1084> >
- < <http://www.calliidlagadus.org/> >
- < <http://sajus.davvi.no/> >
- < <http://www.giella.org> >.

3.12. OVTTAS! Skuvla- ja máináidgárdeovttasbargu rájáid rastá¹⁰⁷

Ohcejoga girkosiiida Suoma bealde ja Deanu gildii gulli Sirbmá Norgga bealde leat kránnjágilit Deanuleagis, daid gaska leat sullii 20 kilomehtera. Gilážiin ja daid ássiin leat olu oktasaš iešvuogit. Gilit gullet seammá giella- ja kulturguvlui. Fuolkevuodát, biras, Deatnu ja ealáhusat ovttahttet olbmuid, geat goittotge leat guovtti riikka stáhtaborgárat. Mánát ja nuorat vázzet skuvlla seammá davvisámegillii, muhto skuvlavázzin vuodđuduvvá guovtti sierra skuvlalahkaásaheapmái, oahpahasplánakultuvrii ja oahppoávnnašjuhkui. Sirpmá skuvlla buot oahppit vázzet skuvlla sámegillii. Ohcejotnjálmmi skuvllas, mii lea stuorat go Sirpmá skuvla, leat sihke sáme- ja suomagielat luohkát. Mánáidgárddiid doaimma stivrejit našuvnnalaš lágat, mat addet goabbáge riikkas sámegielat mánáide rievtti iežasgielat beavedikšui.

¹⁰⁷ Taipale 2012; Hirvasvuopio-Laiti & Hirvonen 2013; Guttorm 6.5.2013 ja 2015; Rasmussen 2.5.2013 a ja b.

Ohcejohkalaččaid ja sirbmálaččaid guhkesáigásaš ovttasbargu lea ožžon odđa hámiid 2000-logu álggu rájes. Dalle álgán skuvllaid oktasaš sámi dáidda- ja kulturoahpahuš lea ovdánan plánejuvvon skuvlaovttasbargun, mas *“lea hirbmat positiiva váikkuhus mánáid ja nuoraid sámegeiela geavaheapmái ja gielladáiddu nannemii¹⁰⁸”*, muitaleaba Annukka Hirvasvuopio-Laiti ja Vuokko Hirvonen ovttasbarggu guoski čielggadusas. Ovttasbarggu vuolggaheaddjin ledje skuvlamánáid vanhemat ja skuvllaid oahpaheaddjit. Ovttasbarggu ovddideapmi odđa dássái šattai vejolažžan guovtti EU-ruhtademiin ja mánggaid eará doaibmiid doarjagiin ollašuohttojuvvon prošeavtta bokte. Vuosttaš OVTTAS!-prošeakta¹⁰⁹ álggahuvvui jagis 2004 ja dat bisttii jagi 2007 loahppa rádjái¹¹⁰. Nubbi OVTTAS!-prošeakta álggahuvvui jagi 2009 loahpas ja dat joatkašuvai jagi 2013 lohppii¹¹¹.

Ovttasbarggu boadusin buot Sirpmá skuvlla vuolleluohkáid (1-7 lk) oahppit ja Ohcejotnjálmmi skuvlla vuolleskuvlla (0-6 lk) sámegeiela oahppit vázzet ain (2016) oktasaš sámegeielat skuvlla guktii vahkus. Sirpmá skuvlamánát bohte Ohcejotnjálmmi skuvlii maŋgebárgga ja Ohcejoga skuvlamánát fas vázzet gaskavahkuid skuvlla Sirpmás. Oktasaš skuvla-beaivvit álge jagis 2006 ja leat joatkašuvvan dan rájes. Oahpahuš lea oktasaš sámegeielas, matematihkas, birasoahpas/luonddudiehtagis ja historjjás. Maiddá musihka- ja valáštallandiimmut leat leamašan oktasaččat. Dan lassin ovttasbarggu dihte Suoma oahppit leat muhtin jagiid ožžon dárogeiela oahpahuš ja Norgga oahppit fas suomageiela oahpahuš.

Ovttasbargu lea addán oahpahušii vejolašvuodá atnit ávkin skuvllaid erenomáš gievravuodáid dego Ohcejotnjálmmi musihka oahpahuš, erenomáš musihkkaluohká ja skuvlaguovddáža vuojadansále. Ohcejotnjálmmi oahppit fas besset geavahit Sirpmá skuvlla buori šilju, stoahkanbáikkiid ja spábbačiekčangietti. Sirpmá skuvllas juohke oahppis lea maiddá iežas dihtor, man son geavaha skuvllas beaivválaččat. Jagis 2009 álggahuvvon prošeavtta ruđain lei vejolaš oastit iežas dihtoriid maiddá buohkaide ovttasbargui oassálastán Ohcejotnjálmmi skuvlla oahppiide.

108 Hirvasvuopio-Laiti & Hirvonen 2013, 5.

109 *Sámi kulturoahpahuš mánáide ja nuoraide.*

110 Prošeavtta ruhtadit EU-prográmma Interreg IIIA Davvin Sápmi, Norgga Sámediggi, Davvikalohttaráđdi, Ohcejoga giella ja Deanu gielladas doaibmi sámi giellaguovddáš Deanu giellagáddi.

111 Sámi giella-, skuvla- ja máináidgárdeovddideapmi Deanuleagis. Prošeavtta ruhtadit Lappi lihttu, Davvikalohttaráđdi, Interreg IVA Davvin Sápmi, Ohcejoga giella, Norgga Sámediggi, Deanu giella, Deanu gielladas doaibmi giellaguovddáš Deanu giellagáddi ja Norgga odastus-, hálddahuš- ja girkoministeriija (Fornyings-, administrasjóns- og kirkevedevartmentet).

Ovttasbargu álkidahtii oahpaheaddjidili ja dagai dan mánggabealagin, dasgo oahpaheaddjit sáhtte bargat goabbáge skuvllas. Liegga skuvlaborramuš, mii Suoma skuvllain fállujuvvo buot oahppiide, lei ođđa ášši Sirpmá oahppiide. Skuvlaovttasbarggu áigge maiddáir sirmálaččat ožžo liegga skuvlaborramuša oktasaš beivviid áigge, man Sirpmá oahpaheaddjit atne hui buorre áššin.

Jagis 2009 álggahuvvon prošeavtta ulbmilin ásahuvvui sámegeiela ja kultuvrra ja Deanuleagi sámiid servoša nannen skuvla- ja mánáidgárdeovttasbarggu ovddideami bokte. Áššedovdipedagogan bargan Sirpmá skuvlla oahpaheaddji Sonja Guttorm dagai veardádallama Suoma ja Norgga oahppoplánain, ulbmilin heivehit daid oktii ja buktit skuvllaide geavahussii buoremus beliid goappáge riikka oahpahasas. Oktasaš oahpahasas oahppoávdnasat válljejuvvojedje nu, ahte goappáge riikka oahppit sáhtte čuovvut sidjiide guoski oahppoplána ja juksat oahpahasas ulbmiliid. Oahppoplánabarggu loahpalaš ulbmilin lei Deanuleagi sámi oahpahasplána ráhkadeapmi nu, ahte heivehit oktii Suoma ja Norgga oahppoplánaid oktasaš oahpahasas, man *“váibmu ja siellu lea sámegeiella¹¹²”*.

76

Guttorm ráhkadii oahpaheaddjiid veahkkin logahallama, mas lei vejolaš dárkkistit, ahte mánat ohppet daid áššiid, maid sii galge oahppat iežaset riikka oahppoplána mielde. Erenomáš lassiarvvu oahpahasas bukte Suomas ja Norggas gárvejuvvon sámegeielat oahppomateriálat mat ledje nuvtá. Dain oahppomateriálain oktasaš oahpahasas váldui dat oassi, mii buoremusat heivii oahpahasas. Goappáge skuvlla oahpaheaddjit vásihedje, ahte sii ohppe ja ávkašuvve ovttasbarggus. Ovttasbargu lasihii pedagogalaš máhtu ee. dan bokte, ahte oahpaheaddjit sáhtte oahpasmuvvat iešguđetlágan oahpahas- ja bargovugiide ja nuppi riikka oahppomateriálaide, mat muđuid livčče geavahuvvon oahpahasas olu uhcit.

Prošeavtta loahpas, go vásáhusat oktasaš oahpahasas ledje juo olu, gárvii Torkel Rasmussen OVTTAS!-prošeavtta oasseprošeaktan Deanuleagi oahpahasplána hápmosa¹¹³. Oahpahasplánačielggadus duodašta, ahte oktasaš oahpahas lea vejolaš eanaš oahppoávdnasiin buot vuoddo-skuvlla jahkeluohkái. Vaikko oahppoávdnasiid namat ledjege earálganat, ledje oahpahasas sisdoalut seammásullasaččat. Rasmussen manai čađa buot vuoddoskuvlla oahppoávdnasiid ja evttohii goabbá riikka oahppoávdnasplána geavahuvvošii oktasaš oahpahasas vuodđun ja masa vejolaš rievdadusat dahkkojuvvošedje. Muhtin ávdnasiin Suoma oahppoávdnasplána gáibidii eanet, man dihte dan lei buorre geavahit oktasaš

112 Hirvasvuopio-Laiti & Hirvonen, 25.

113 Rasmussen 2.5.2013 a ja b.

oahpahusa vuodđun. Muhtin oahppoávdnasiin fas Norgga oahppoplána lei sápmelaččaid ja mánggakultuvrralaš oahppiid dáfus buoret ja ávdnasiid sisdoalut ledje heivehuvvon bures sámiid kultuvrii ja birrasii. Dáin oahppoávdnasiin oktasaš oahpahusa vuodđun välljejuvvui Norgga oahppoplána (fágaplána). Deanuleagi oahppoplánahápmosii laktása maiddái hámus diibmojuogus, mii deavddášii sierra oahppoávdnasiidda ja Suoma ja Norgga oahppoplánaide mearriduvvon minimadiibmomeriid. Lei hástaleaddji heivehit oktii riikkaviidosaš diibmojuohkomearrádusaid, mat earránedje nubbi nuppis. Norgga skuvla diibmojuogus oahppoávdnasa viidodat meroštallojuvvo 60 minuhta guhkkosaš diimmuin, Suomas fas minimamearit almmuhuvvojit 45 minuhta oahppodiimmuid mearrin.

Skuvlaovttasbarggu lassin jagis 2005 álggahuvvui maiddái Ohcejoga ja Deanu gielddaid gaskasaš mánáidgárdeovttasbargu. Ovttasbarggu dihte mánáide lei vejolaš oazžut beaivedikšobáikki kránnjáriikka sámegielat mánáidgárddis. Sirmá mánát sáhtte oazžut gaskaboddosaš dikšobáikki Ohcejoga mánáidgárddis, Duottaraskkis ja Njuorggáma mánát fas Deanušaldi Giellavealgu-mánáidgárddis. Mánáidgárde- ja skuvlaovttasbargu dagahii proseassa, mii doarjjui mánáid ja nuoraid sámegiela geavaheami. Sámegiela geavaheapmi šattai lunddolažžan, dannego dat lei buohkaide oktasaš giella. Deaddu geavahit suomadahje dárogiela mánáid gaskasaš stohkosiin ja gulahallamis uhcánii. Ovdagáttut kránnjáriikkalaččaid ektui uhccánedje ja mánáid ja nuoraid gaskasaš oktiigullelašvuodádovdu nanosmuvai. Suomas ja Norggas hállojuvvon sámegielaid erohusat riggedje mánáid giela muhtin sániid ja dadjanvugiid bokte. Buot dát doarjjui sápmelašvuhtii ja iežas gillii bajásšaddama, dego okta prošeaktačielggadussii oassálastán vánhen muitala: *“Lea positiivvalaš, ahte sámegiela geavaheapmi lassána, go Ohcejoga mánát leat ovttas Sirmá mánáiguin. - - - Muđuidge anán buorre áššin dan, ahte dát mánát oahpásmuvvet iežaset kránnjáide, geaidda sii eai muđuid livčče oahpásmuvvan. Ovttasbargu addá maiddái buoret vejolašvuodáid oahpahussii, man vuodđun lea sámiid kultuvra ja mii ovttahtta guovtti riikka oahpahusvuogádagaide buoremus osiid.”*¹¹⁴

Helena Guttorm barggai prošeavttas sámi árrabajásgeassima áššedovdin. Su bargun lei oahpistit mánáidgárddiid bargiid váldit vuhtii mánáid iešguđetlágan gielladuogáziid ja heivehit oktii Norgga ja Suoma bargovugiid. Mánáidgárddiid bargiide gárvejuvvojedje giela ealáskahttin- ja nannenplánat, mat dorjo sin barggu. Ohcejoga ja Sirmá gaskasaš beaivválaš ovttasbargu goittotge nogai, go Deanu

¹¹⁴ Hirvasvuopio.Laiti & Hirvonen 2013, 25 (sitáhta vanhema jearahallamis).

gielda vuodđudii Sirbmái davvisámegielat mánáidgárddi. Sirpmás lei vásihuvvon váttisin dat, ahte Ohcejohka ii fállan mánáide bissovaš dikšobáikkiid. Guttorm raporterii beaivválaš ovttasbarggu nohkama čuovvumušain mánáid giela geavaheapmái. Mánáid gaskasaš sámegillii gulahallan, erenomážit stohkosiin, uhcánii dalán go Sirpmá mánát sirdašuvve beaivedikšui iežaset ruovttugillái. Ovttasbargu joatkašuvvá goittotge oktasaš dikšobeivviid ja dáhpáhusaid hámis sullii oktii mánus.

Hirvonen ja Hirvasvuopio-Laiti jearahalaiga iežaska čielggadusas oahpaheaddjiid ja vanhemiid lassin maiddái nuoraid, geat ledje oassálastán oktasaš oahpahussii. Čielggadus čájeha, ahte mánggat Sirpmá oahppit livčče háliidan oahppat eambbo suomagiela ja muhtimat Ohcejotnjálmme oahppiin eanet dárogiela. Čielggadusa ráhkadeaddjiid mielde sámegiella orui leamen skuvlagiellan nu lunddolaš, ahte oahppit eai máhttán árvvoštallat dan geavaheami skuvllas. Oahppit ledje hárvánan dasa, ahte buot oahpahus lea sámegillii. *“Goappáge skuvlla oahppit mitalit, ahte váldogielat gal gullojit skuvlašiljuin gaskadiimmuid áigge, muhto sin mielas sii ieža geavahit eanaš sámegiela skuvllas. Oassi Ohcejotnjálmme skuvlla oahppiin lei dan mielas, ahte suomagillii gulahallan lea álkit go sámegillii. Sirpmá oahppiin fas namalassii sámegiella orru leamen čielgasit nannosut go dárogiella.”*¹¹⁵

78

Báikkálaš sámi searvi *Sámi Siida rs* ja OVTAS!-prošeakta ollašuhhte ovttasbargun maiddái dutkamuša, mas čielggaduvvui Ohcejoga 13-17-ahkásaš sámegielat nuoraid giellageavaheapmi bearrašis, skuvllas, astoáiggis, media geavaheamis sihke lohkamis ja čállimis čálimist¹¹⁶. Dutkamuša boadus, man mielde stuorámus oassi nuorain geavahii eanet suoma- go sámegiela eanaš giellageavahanguovlluin, bovtii mángasiid guorahallat sivaidda ja dan, mo sámegiela geavaheami sáhtášii nannet. Dutki Torkel Rasmussen jearai, manin Deanu nuorat hállet eanet ja buorebut sámegiela go Ohcejoga nuorat. Su mielas dillái ledje mánggalágan sivat. Buot stuorámus sivaidda son gávdná skuvllas. Norgga bealde nuorat vázzet ovttagielat sámegielat skuvlla, man oahpahus vuodđuduvvá sámi árvvuide, kultuvrii ja sámi oahpahusplánii. Suoma bealde nuorat fas vázzet suomagiella-sámegiella-guovttegielat skuvlla, man oahpahusplána vuodđun lea suomelaš kultuvra.¹¹⁷

¹¹⁵ Seammá, 35-36.

¹¹⁶ Taipale 2012.

¹¹⁷ Rasmussen 2012, 2014 ja 2015.

Dilli bohciidahtii jurdaga priváhta, ovttagielat sámeskuvlla vuodđudeamis Ohcejoga ja Sirpmá mánáide ja nuoraide. Dilli oaččui áigái maiddáid ođđa plánaid lasihit mánáid ja nuoraid sámegiela geavaheami skuvllain. Ulbmilin lei ovddidit skuvllas nannosut sámegielat birrasa ja addit buot oahppiide vejolašvuodaid bajásšaddat doaimmalaš ja alladásat guovttegielatvuhtii. Ohcejoga gieldda čuvgehuslávdegoddi mearridii giđdat 2015 vuosttaš giellalávgunluohká vuodđudeamis. Go čakčalohkanbadji 2015 álggii, buot Ohcejotnjálmmi skuvlla 0-2-luohkáid oahppit bohte sámegielat oahpahussii, oassi sámegiella-suomagiella-guovttegielat giellalávgunluohkkái ja oassi ollásit sámegielat luohkkái.¹¹⁸

Boahttevuotta čájeha šaddágo Ohcejohka-Deatnu guvlui ođđa sámeskuvla vai rievdágo Ohcejotnjálmmi skuvlla ollásit sámegielagin go giellalávgunoahpahus joatkašuvvá bajit luohkáide. Juohke dáhpáhusas vásihusat OVTTAS!-prošeavttas ja ságastallamat Ohcejogas čájehit luotta eará sámeovuolluide. Earenomážit Deanuleagi oahpahusplána hámus lea dehálaš dokumeanta ja málle eará rádjeguovlluid skuvllaide, maid ovtastahtá sámegiella ja sámiiid kultuvra.

79

Ohcejoga ja Sirpmá skuvla- ja mánáidgárdeovttasbargu lea áidnalunddot rádjegovttasbarggu málle, mii lea válđojuvvon vuhtii ee. Norgga ráđđehusa sámegielaid doaibmaplánas.¹¹⁹ Lea jurddašuvvon, ahte ovttasbargu ovddida sámegielat oahpahusa ja ealáskahtá sámegielaid ja kultuvrra geavadaga dásis – ja ollašuhtá seammás sámemánáid ja -nuoraid vuoi-gatvuodá iežaset gillii ja kultuvrii.

Loga lasi OVTTAS!-prošeavttas ja Ohcejoga ja Sirpmá skuvla- ja mánáidgárdeovttasbarggu:

- < <http://www.utsjoki.fi/fi/palvelut.php> >
- < <http://www.tana.kommune.no/ohcejoga-ja-deanu-gielddaid-skuvla-ja-manaidgardeovttasbarggu.4901287-51331.html> >
- < <http://www.seg.deatnu.no/> >.

¹¹⁸ Ohcejoga gieldda čuvgehuslávdegoddi 25.02.2015 12 § ja 21.05.2015 74 §.

¹¹⁹ Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet/ Ođasmahttin-, hálddahuš- ja girkodepartemeanta 2011, 25.

3.13. Sámás muinna! Saemesth munnjen! Sámásta mujna! Snakk samisk te´mæ!¹²⁰

Sámás muinna -kampánja bisttii guokte jagi (2013-2015). Dat leavai sosiálalaš medias ja fuomášuvvui juohke sajis. Kampánja dagahii sámegielaide dovddusin ja oinnolažžan Norgga servodagas, muhto dat váikkuhii maiddá kránnjáriikkain. Kampánjja vuolggahii Norgga Sámediggi ja dat lei oaivvilduvvon erenomážit nuoraide. Dan ulbmilin lei movttiidahttit geavahit sámegielaide juohke sajis: meahcis, gávppis, gáhta alde, gilis, spábbačiekčangiettis, feasttain, kránnjá luhtte, ruovtus ja skuvllas, sosiálalaš medias – juohke sajis gos fal johtá. Kampánja oamastuvvui buot nuoraide, sidjiide, geat máhttet sámegiela, sidjiide, geat máhttet dan vehá ja maiddá sidjiide, geat eai máhte giela.

80

Sámediggi álmuhii kampánjasiiddus, ahte dat háliida nannet, ovddidit ja seilluhit sámegielaide juohke guovllus. Dat háliida, ahte buot mánát ja nuorat sáhttet oahppat sámegiela doppe gos ássat ja, ahte sis lea vejo-lašvuohta geavahit iežaset sámegiela juohkebeaivválaš eallimis. *“Sámediggi bargá dan ovdii ahte mánát ja nuorat miehtá riikka galget beassat oahppat sámegiela skuvllas. Mii hálidit ahte eanebut galggaše oahppat sámegiela, go dušše dainna lágiin sáhttit mii sihkarastit ahte giella eallá viidáseappot ja ahte boahtte buolvvat maiddá beasaše oahppat sámegiela.”*¹²¹ Kampánjja ulbmilin ásahuvvui, ahte sámegielaide geavaheapmi lassána, olbmot ain eanet hállet sámegiela, sámegiella geavahuvvo ođđa arenain ja oktavuodain, sámegiella boahtá oinnolažžan ja, ahte servodagas lassána áddejupmi das, manin iežas giella lea dehálaš.

Kampánja lei somás vuohki lasihit sámegiela geavaheami ja váikkuhit giellageavahandábiide. Dan buot oinnoleamos oassi lei boallomearka, mas ráhkaduvvojedje iešguđetlágan veršuvnnat buot Norggas hállojuvvon sámegielaiguin ja maiddá dárogillii. Boallomearkka sátni lea buot gielaiguin oktageardán: sámás muinna! Lisa Monica Aslaksen, guhte ovdanbuvttii kampánja Anáris lágiduvvon Eurohpá ráđi sámesemináras,

¹²⁰ < <http://www.samediggi.no/Samas-muinna> > ; Aslaksen 28.11.2014; Council of Europe 2015, 32.

¹²¹ < <http://www.samediggi.no/Samas-muinna> >, < <http://www.samediggi.no/> Samas-muinna >, álgovuolggalaš teaksta. Dás fuolatkeahhtá, ahte kampánja nogai Guovdageainnu beassášfestiválain 2015, lei kampánjasiidu ain rabas ja dan sáhtii lohkat dán raportta čáledettiin 30.6.2015.

muitalii mo vieris olmmoš lei hállagoahtán sutnje sámegillii go son lei fitnan borramušgávppis Álaheajus. *“Smihhten álggos, ahte dovddango su, muhto dalle muiten, ahte mus lea busiris Sámás muinna-mearka.¹²²”*

Sámás muinna-kampánja doaimmai ovdasajis sosiálalaš medias. Okta bargoneavvu lei instagram (*#samasmuinna*, *#saemesthmunnjien*, *#samastamujna*, *#snakksamisktemæ*)¹²³, man bokte neahttasiidduide sáddejuvvojedje čuođit govat. Govat sáhtte leat gos beare, olbmuin, dilálašvuodain, iešguđetlágan birrasiin jna., muhto dat galge sisttisdoallat sámegiela, sáni dahje eanet. Govat, main lei #-mearka ja kampánjadovddaldat, ihte johtilit kampánjasiidui. Sosiálalaš medias lágiduvvojedje maiddá i ešguđetlágan gilvvut, maid bálkkašupmin ledje erenomáš Sámás muinna-kampánjagahpirat.

Sámediggi nammadii oktiibuot 24 nuora sámegiela giellaambassadeveran. Sii doibme sámegiela geavaheami ovdagovvan, lebbedje dieđu ja movttiidahte nuoraid geavahit iežaset giela. Giellaambassadevrrat ožžo viiddis fuomášumi medias ee. televišuvnna áigeguovdilprográmmain, rádíoain, muhto maiddá go deaivvadedje oahpes olbmuiguin ja jerre sin doarjut kampánjja. Giellaambassadevrrat manne skuvllain, dáhpáhusain, konfereanssain ja iešguđetlágan dilálašvuodain muitaleamen kampánjja birra ja lágidedje nuoraide ee. giellagáfeadeaivvadeamiid. Aslaksen muitala, ahte buot suohttaseamos kampánjjas lei go giellaambassadevrrat besse ráhkadit ja almmustahttit kampánjalávлага ovttas dovddus sámí rap-artista SlinCrazein (gč. liŋkka vuollin). Giellaambassadevrrat doalahedje maiddá sámegielat blogga. Buot nuorat sáhtte sáddet bloggii čállosiid. Áidna eaktu almmustahttimii lei, ahte čállosiid giella lei sámegiella.

Kampánjja áigge almmustahttui maiddá sátnegirjjáš¹²⁴, man ulbmilin lei álkidahttit sámegillii hállama ja čállima ja movttiidahttit dasa. Girjji sisdoallu heivehuvvui nuoraide ja nuorra rávesolbmuide. Girjjáš sisttisdoallá sániid ja dajaldagaid, mat movttiidahttet nuoraid hállat sámegiela duodalaš eallimis. Girjjáš ii sisttisdoala giellaoahpa, dušše beare dárbbas-

122 Aslaksen 28.11.2014.

123 Instagram lea govvaajuogadanapplikašuvdna ja sosiálalaš fierpmádat, mii rahpasii golggotmánus 2010. Applikašuvnna bokte geavaheaddjit sáhttet juohkit govaid, kommenteret eará geavaheddiid govaid ja liikot daidda. Applikašuvnna ferte luđet mobiilaapparáhtii. Applikašuvdna lea fidnemis iOS-, Android- ja Windows Phone 8-apparáhtaide. Gáldu: < <http://fi.wikipedia.org/wiki/Instagram> >.

124 Norsk-samisk lommepearlør/ Nordsamisk-sátnegirjjáš/ Lulesamisk-báhkogirjásj/ Sørsamisk-baakoegærjetje.

laš sániid ja dajaldagaid temáin vuosttašlávki, vuosttaš deaivvadeapmi, skuvllas, ruovttus, ustibiiguin, luonddus, feasttain ja servvoštallan.

Sátnegirjjáš lei okta kampánjabuktagiin, maid sáhtii dingot nuvttá kampánjasiiddus. Eará kampánjabuktagat ledje boallomearokat ja giehtabáttit, main logai kampánja dovddaldat dainna kampánjagielain, mainna dinggojeaddji ieš háliidii.

Loga lasi Sámás muinna!-kampánjas:

- < <http://www.samediggi.no/Samas-muinna> >
- < <http://www.saemiedigkie.no/Saemesth-munnjien> >
- < <http://www.samedigge.no/Samasta-mujna> >
- < <http://www.sametinget.no/Snakk-samisk-te-mae> >
- kampánjalávlla < <https://samasblogg.wordpress.com/kampanjelat/> >

82

Loga maiddái *Giela muitalusat* -prošeavttas, mas leat mielde doaibmit Norgga ja Ruoŧa bealde ja mas nuorat leat guovddášrollas:

- *Giela muitalusat/Giela giehto*. Det samiska språket – tre generationer berättar, < <http://www.giella.se> >

3.14. Yle Sápmi – giela ealáskahttin rádiobarggus, ovtaveardásašvuohta studios¹²⁵

Suoma Yleisradio Sámi doaimmahus, Yle Sápmi, buvttada materiála internehtti, rádío ja televišuodnii buot golmma Suomas hállujuvvo sámegeielain. Yle Sápmi doaibmá iežas rádiokanálas ja lea okta Yle ođas- ja áigequovdilisoaimma guovlorádío. Dat doaibmá lagaš oktavuodas Norgga ja Ruoŧa rádío ja tv:aid Sámi doaimmahaiguin¹²⁶. Yle Sápmi ollašuhttá Yle almmolaš bálvalusa prinsihpa. Yle Sámi ulbmilin lea bálvalit olles álbmoga dan iežas gielain,

¹²⁵ Sleatgapoastastastallan YLE Sámi hoavddain Pirita Näkkäljärviin 26.9.2014; YLE Sámi ulbmilat strategiijabadjái 2013–2015. Gč. maiddái Wesslin 2014.

¹²⁶ NRK Sápmi, SVT Sápmi ja SR Sápmi.

buvttadit mánáid-, nuoraid-, ođas- ja áigeguovdilisprográmmaid ja eallit nannosit mielde sámi servoša árgabeaivválaš eallimis ja ávvudeamis. Yle Sápmi lea Suoma deháleamos Sámi media. Erohussan buot eará Yle guovloráдиоide, Yle Sámis lea maiddái erenomáš bargu: sámegiela, kultuvrra ja identitehta nannen. Yle Sápmi linnje bargguset ná: neahtha lea dan deháleamos ođaskanála ja rádio deháleamos gielaealáskahttinbargoneavvu. Televisuvnna bokte dat fállá eallámušaid gehččiide.

Yle Sápmi lea jagi 2013 rájes ollašuhttan ođđalágan giellapolitihka, mainna dat lea figgan loktet anáraš- ja nuortalašgielaid ovttavewardásaš sajádahkii davvisámegielain ja buoridit gielaid gaskasaš áddejumi. Ulbmilin lea leamašan loktet anáraš- ja nuortalašgielaid stáhtusa buot doaimmas. Ovdal anáraš- ja nuortalašgielain ledje iežaset sáddagat ja ráddjejuvvon sáttáiggit. Jagi 2013 rájes rádio njuolggoidit- ja eahketbeaivesáddagat leat loaiddastuvvon mainna beare sámegielain. Ođđa prinsihppan lea bohtán dat, ahte mii beare golmma sámegielas sáhttá leat sáddaga giellan. Dan lassin Yle Sápmi lea váldán geavahussii mánggasámegielat doaimmamálla, mii oaivvilda dan, ahte seammá sáddagis sáhttá gullat mánga sámegiela oktanaga.

83

Anárašgielat *Anarâšsaavah* ja nuortalašgielat *Nuõrttsäämas* prográmmat leat ain maiddái iehčanas sáddagat, main iežas giellaservoša áššii-de lea vejolaš vuoddjut eambbo. Dál goittotge goabbáge prográmma sáddejuvvo njuolggosáttan, dannego dat lasiha prográmmaid áigeguovdilvuoda.

Yle Sápmi lea huksen ovttavewardásašvuoda maiddái neahtha ja TV-ođđasiin. Doaimmahusa máhttu lea lasihuvvon diđolaččat nu, ahte doaimmahus almmustahttá neahtaođđasiid ja doaimmaha TV-materiála buot golmma sámegillii. Doaimmahusa bargit hálddašit rádiobarggu lassin maiddái neahttabarggu ja TV-dáidduid. Anáraš- ja nuortalašgillii doaimmahuvvon ođđasiid mearri lea lassánan sihke televisiuvnnas ja rádios. Davviriikkalaš sámegielat *Ođđasat* -sáddagii leat doaimmahuvvon jagi áigge 20 nuortalašgielat ođđasa go ovddit jagiin dat ledje dušše moadde.

Vuosttaš guovttegielat fástasáttá, nuoraid prográmma Sohkaršohkka. álggahuvvui jagis 2012. Anáraš- ja davvisámegielat loaiddasteaddjiguovttos ságastallaba ja jodiheaba prográmma lunddolaččat guvttiin

gielain, man čuovvumuššan maiddái guldaleaddjit leat hárvánan áddet guktuid gielaide. Anáraš- ja davvisámegiela lassin prográmmas leat maiddái nuortalašgielat oasit nu dávjá go vejolaš.

Mánáid rádioprográmma *Binna Bánna* álggahuvvui jagis 2002 ja maiddái dat doaimmahuvvo golmma sámegillii. Das leat davvi-, anáraš ja nuortalašgielat oasit, maid doaimmaheamis mánát leat aktiivvalaččat mielde. Vuosttaš sámegielat mánáid TV-prográmma Unna Junná álggahuvvui jagis 2007. Vuosttaš jagiid prográmma buvttaduvvui ovttasbarggus SVT Sámiin. Ruoŋas buvttaduvvon sáddagiin gullui maiddái julev- ja lullisámegiella. Jagi 2010 rájes Yle Sápmi lea buvttadan prográmma okto ja dan ráhkadit davvi-, anáraš- ja nuortalašgiellii.

Yle Sámi hoavda Pirita Näkkäljärvi mielas vásáhusat ođđa doaimbavugiin leat buorit. Anáraš- ja nuortalašgielat bargit vásihit, ahte sin sajádat bargoservošis lea buorránan. Yle Sámi guldaleaddjit leat áddegoahtán eará sámegielaid buorebut go ovdal. Kritihka lea lunddolaččat maiddái boahtán. Muhtimat leat vásihan, ahte davvisámegielat bálvalus lea hedjonan. Doaimmahusas golmma sámegiela geavaheapmi seammá sáddagiin lea goittotge šaddan lunddolaš ja normála dillin. *"Mainna eará vugiin mii oahppat áddet nuppiideamet, juos eat gula eará gielaide"*, jearrá Näkkäljärvi.

Loga lasi Yle Sámi ja kránnjáriikkaid Sámi rádiodid doaimmas:

- YLE Sápmi < <http://yle.fi/uutiset/sapmi/> >
- NRK Sápmi < <http://www.nrk.no/sapmi/> >
- Sameradion & SVT Sápmi < <http://sverigesradio.se/sameradion> >

3.15. Sámi Giellagáldu sámegielaide boahhteáiggi huksemin¹²⁷

Sámegielaide ovdáneapmi johtilit rievdi máilmmis, gos gielaide girjjálaš ja almmolaš geavaheapmi lassána ja sámegiela geavahuvvojit ain eanet eallinsurggiin, mearkkaša stuorra dárbbu giellagáhttemii, giela ovddideapmái, gielladutkamuššii ja normerenbargui. Dárbbu guoská buot sámegielaide. 1970-logus álggahuvvon davviriikkalaš sámi giellaovttasbargu ii šat vástidan dálá máilmmi gáibádusaid ja galggai ođasmahttojuvvot. Dárbbášuvvui koordinerejuvvon beaivválaš ovttasbargu ja bistevaš vuodđu giellabargui, masa livčče čadnon giela ámmátolbmot. Vástádussan sámegielaide dárbbuide golbma riikka Sámedikkiit ásahedje mihttomearrin oktasaš sámi giellaguovddáža vuodđudeami. Giellaguovddáži lei ulbmilin čohkket gielaide buoremus áššedovdamuša, giellagáhttema, normerema ja daidda laktáseaddji bálvalusaid. Dan lassin guovddáš galggai nannet sámegielaide gaskasaš gulahallama ja ovttasbarggu ja sihkkarastit gielaide ovdáneami seammá guvlui sierra riikkain.

85

Suoma, Norgga ja Ruota Sámedikkiid ovttasbargoorgána *Sámi parlamentáralaš ráđđi* álggahii jagi 2013 álggus davviriikkalaš sámegiela ámmát- ja resursaguovddáža vuodđudanprošeavtta. Prošeavttas vuodđuduvvui oktasaš sámi giellaguovddáš, *Sámi Giellagáldu*. Dat oaččui alimus ovddasvástádusa sámi giellaovttasbarggus, giellaámmátlaš barggus ja giellabálvalusain, mat ledje oaivvilduvvon buot sámegiela geavaheddjiide. Sámi Giellagáldu ii vuodđuduvvon fysalaččat ovttá báikái, baicce organiserejuvvui Suoma, Ruota ja Norgga Sámedikkiid gaskasaš ovttasbargun. Prošeavtta jođihii Suoma Sámediggi ja dan ruhtadedje EU-programma Interreg IV Nord Sápmi, Lappi lihttu, Romssa fylka (*Troms fylke*), Norlándda fylka (*Nordland fylke*) ja dan lassin Suoma, Ruota ja Norgga Sámedikkiit. Prošeakta doaimmai 1,5 jagi ja nogai geassemánu 2014 loahpas.

Davviriikkaid Sámedikkiit geahččaledje skáhppot sámi giellaovttasbargui joatkkaruhtadeami ja bissovaš ruhtadeami, dannego ovttasbargui lea stuorra dárbbu. Sámi Giellagáldu gearggai oanehis doaimmas áigge

¹²⁷ SÁFÁ2 -prošeavtta hoavddas Marko Marjomaas ožžojuvvon dieđut: Sámi Giellagáldu organisašuvdna, Sámi Giellagáldu gaskaboddosaš bargoortnet, SÁFÁ2 -prošeavtta čuožáhatjoavku ja ulbmilat, SÁFÁ2 -prošeavtta bohtosat.

hábmets doaimma- ja áššehasbálvalanmálla, man bohtosat duođáštedje sihke dárbbu giellabargui, ja maiddá davviriikkalaš ovttasbarggu beaktilvuoda. Giellaámmátlaččaid searvuš, man buot lahtut barge seammá prinsihpain ja ovttasbarggus gaskaneaset, basttii ee. buvttadit stuorra meari ođđa tearpmaid ja sániid buot proševtta gielaide.

Giellagáldu giellabargit ovddastedje vihtta sáme giela, davvi-, anáraš-, nuortalaš-, lulli- ja julevsáme giela. Dát sáme gielat geavahuvvojit ee. oahpahusgiellan ja oahpahuvvojit oahppoávnnsin Davviriikkaid skuvllain ja universitehtain. Giellabargit ledje oktiibuot ovcci. Juohke prošektagielas lei okta giellabargi juohke riikkas, gos giella hállojuvvo: Suomas anáraš-, nuortalaš- ja davvisáme giela giellabargit, Ruotas ja Norggas lulli-, julev- ja davvisáme giela giellabargit. Juohke giela várás doaimmai iežas áššedovdijuogus, mat giedahalle áššiid maid giellabargit ledje válmmaštallan. Giellajuhkosiid bargun lei dahkat mearrádusaid, mat guske gielaide terminologijja, normerema ja báikenamaid. Anárašgielajuhkosa buot lahtut ledje Suomas, nuortalašgiela juhkosis ledje lahtut maiddá Ruoššas. Lulli- ja julevsáme giela juhkosa ovddasteaddjit ledje eret Norggas ja Ruotas ja davvisáme giela juhkosa ovddasteaddjit Suomas, Norggas ja Ruotas.

86

Giellabargiid ja juhkosiid barggu bohtosat ledje hui buorit. Proševtta áigge anárašgillii dohkkehuvvojedje oktiibuot 841 ođđa sáni ja guhtta ođđa norpma, nuortalašgillii 229 ođđa sáni ja 148 norpma, davvisámegillii 1020 ođđa sáni ja 47 norpma, julevsámegillii 438 ođđa sáni ja lullisámegillii 616 ođđa sáni. Proševtta bargit adde maiddá giellageavaheaddjiide rabas rávvema, man deháleamos kanálat ledje šleađgapoasta ja Facebook. Proševtta čuožahatjoavkun ledje buohkat ee. viđa sáme giela hállit, Sámedikkat, sáme gielat servošat ja organisašuvnnat, jorgaleaddjit, dulkkat, hálldahusbargit ja eiseválddit, geat dárbbasit giela iežaset doaimmas, oahppamateriálbargit ja jorgaleaddjit, oahpaheaddjit, doaimmaheaddjit ja sámi giellaguovddáža bargit. Čuožahatjoavku lei hui didolaš ođđa bálvalusas ja geavahii rávvenbálvalusa ánggirit.

Sámi Giellagáldu prošektahoavda Marko Marjomaa árvoštalai, ahte boahttevaš giellaovttasbargui lea stuorra dárbu erenomážit čuovvovaš surggiin:

- giellagáhtten,
- terminologijabargu ja gielaide normeren,
- giellageavaheddjiide oaivilduvvon bagadallan, rávven ja

dieđiheapmi,

- giellateknologalaš applikašuvnnaid nugo sámegeielaid gielladárkkistanprográmmaid ovddideapmi ja geavaheapmi,
- sátnegirjebargu,
- sámi kielaš ja sámi kielaš máttááttâš ja toid lohtâsejee oppâmateriaalpargo,
- nammabálvalus, ovdanamat ja goarggut,
- báikenammabálvalus mm. kárta barggu ja geaidnogalbbaid várás,
- materiála ja arkiivva čohkken gielladieđalaš dutkamuša várás.

Suoma Sámedikki várreságadoalli Heikki Paltto deattuhii sáhkavuorustis Sámi giellagáldu rahpansemináras guovvamánus 2013 davviriikkalaš giellaovttasbarggu rolla sámi servoša ja gielaid ovttasteaddjin: *“Ballun namalassii lea, ahte sámegeielaid terminologiija ja sátnevuorká šaddá juohke riikkas nu iešguđetláganin, ahte daid hállit eai šat gulahala gaskaneaset. Dán prošeavtta oktan deháleamos ulbmilin lea eastit ná dáhpáhuvvamis.”*¹²⁸ FUOM! Sámi giellagáldu doaibma bisánii badjelaš jahkái, muhto doaibma joatkašuvvá ođđa prošeaktan jagiide 2015-2018 mieđihuvon EU-ruhtademiin.

87

Loga lasi sámi giellaovttasbarggus:

- < <http://www.giella.org> >
- < <http://www.samediggi.fi> >
- < <http://www.sametinget.se> >
- < <http://www.samediggi.no> >.

128 Paltto 20.2.2013, sitáhta oaniduvvon.

4. Sámegielaid ealáskahttima našuvnnalaš rámat

Sámegiela sajádat Suoma, Ruota ja Norgga našuvnnalaš giella-politihkas orru olggosoidnit seammálagan, dasgo buot riikkain lea fámus sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuođaid dorvvasteaddji erenomáš giellaláhka. Norggas lea fámus ‘sámi giellaláhka’, mii oaivvilda sámelága 3. logu. Dat lea lasihuvvon láhkii dan fápmuiboahhtima maŋná jagis 1990. Ruotas sámit ja sámegielat gullet 2009 addojuvvon našuvnnalaš vehádagaid ja vehádatgielaid guoski lága ollái. Suomas lea fámus sierra, jagis 2003 ođasmahttojuvvon sámi giellaláhka. Buot giellalágaide oktasaš lea dat, ahte dain meroštallojuvvon rievttit ja eiseválddiid geatnegasvuođat leat stuorámus oassái čadnojuvvon erenomáš hálddašanguvlui. Oktasaš iešvuohki lágaide lea maiddái dat, ahte dain eai leat dárkilut njuolggadusat skuvlejumis. Skuvlejupmi stivrejuvvo iežas sierralágaiguin.

88

Kártii leat merkejuvvon gielddat, mat gullet sámiid ruovttuguvlui Suomas ja sámegiela hálddašanguvlui Ruotas ja Norggas. Norgga bealde háld-

- SUOMAS/SUOMESSA
 1. Ohcejohka/Utsjoki
 2. Anár/Inari
 3. Eanodat/Enontekiö
 4. Soađegilli Sámi bálggus / Sodankylän Lapin paliskunta
- RUOTAS/RUOTSISSA
 5. Giron/Kiruna
 6. Jiellevárri/Gällivare
 7. Jáhkámáhkki/Jokkmokk
 8. Árjepluovve/Arjeplog
 9. Árviesjávrrie/Arvidsjaur
 10. Suorsa/Sorsele
 11. Maalege/Malå
 12. Luspje/Storuman
 13. Liksjo/Lycksele
 14. Vueltjere/Wilhelmina
 15. Upmeje/Umeå
 16. Straejmie/Strömsund
 17. Krom
 18. Åre
 19. Staare/Östersund
 20. Bierjen tjelte/Berg
 21. Härjedalen
 22. Eajra/Älvdalen
 23. Kraapohke/Dorotea
- NORGGAS/NORJASSA
 24. Unjárga/Nesseby
 25. Deatnu/Tana
 26. Porsángu/Porsanger
 27. Kárašjohka/Karasjok
 28. Guovdageaidnu/Kautokeino
 29. Gáivuotna/Kåfjord
 30. Loabát/Lavangen
 31. Divttasvuotna/Tysfjord
 32. Snåasen/Snåsa
 33. Raavrevijke/Røyrvik

dašanguvlui lea maŋimuš, jagis 2010, laktásan Røyrvik/*Raavrevijke* Snåsa davábealde, Davvi- Trøndelága fylkkas lullisámegeiela guovllus. Ruoŧa bealde hálddašanguvlui laktásii maŋimuš, jagis 2012, Dorotea gielda/*Kraapohken Tjielte*, mii lea Västerbottena leana lulliravddas lullisámegeiela árbevirolaš guovllus.¹²⁹

Norgga vuodđoláhkii lasihuvvui jagis 1988 ng. sápmelašparagráfa (110a §), man mielde stáhta eiseválddiin lea geatnegasvuohta ordnet diliid nu, ahte sámi álbmogis lea vejolašvuohta ovddidit ja dorvvastit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima¹³⁰. Sápmelaččaid sajádat riikka eamiálbmogin nannejuvvui jagis 1990, goas Norga ratifiserii ILO eamiálbmotsoahpamuša n:o 169. Norgga vuodđolágas eai leat njuolggadusat riikka virggálaš gielain.

Suopma dovddastii sápmelaččaid riikka eamiálbmogin vuosttaš háve vuodđolágas jagis 1995. Vástideaddji paragráfa dohkkehuvvui maid dái ođasmahttojuvvon vuodđoláhkii, mii bođii fápmui jagis 2000¹³¹. Vuodđolága 17 § 3 momeantta mielde sápmelaččain lea eamiálbmogin vuoigatvuohta doalahit ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra. Suoma vuodđolágas ii leat sierra máinnašuvvon vuoigatvuohta servodateallima ovddideapmái seammáláhkai go kránnjáriikkain. Vuodđolága hálddahusa ja iešráđđema guoskevaš logus 11 (121 § 4 mom.) mearriduvvo sápmelaččaid vuoigatvuođas iežaset giela ja kultuvrra guoskevaš iešráđđemis sámiid ruovttuguovllus. Jagis 1995 addojuvvui sierra láhka sámiide vuodđolágas dorvvastuvvon iešráđđema ollašuhtti iešráđđenorgánas, sámedikkis¹³². Suoma virggálaš guovttegielatvuođas mearriduvvo ovdabealde máinnašuvvon vuodđolága 17 §:s. Dan mielde Suoma našuvnnalaš gielat leat suoma- ja ruoŧagiella.

Ruoŧas sápmelaččat máinnašuvvojit dávjá eamiálbmogin eahpevirggálaš ságastallamiin ja juoba riikka ráđđehusa diedihandoaimmas. Našuvnnalaš láhkaásaheamis sápmelaččat meroštallojuvvojit goittotge našuvnnalaš minoritehttan ovttas ruoŧasuopmelaččaiguin, Durdnosleagis ássi olbmuiguin, románaiguin ja juvddálaččaiguin. Vehádagaid vuoigatvuođat máinnašuvvojedje vuosttaš háve vuodđolágas jagis 1976. Vehádagaid guoski njuolggadus rievdaduvvui jagis 2010 hápmái, man mielde sápmelaččat máinnašuvvojit álbmogin (*det samiska folket*). Gustojeaddji vuodđolága njuolggadusa mielde sámi álbmoga ja etnikkalaš, gielalaš

129 Kárta: Sámedikki skuvlen- ja oahppamateriáladoaimmahat (Suopma) 2015. Gráfalaš ollašuhttin Studio Borga/ Minna Saastamoinen.

130 Láhka 1988:432 (Norga).

131 Lágat 1995/969 ja 1999/731 (Suopma).

132 Láhka 1995/974 (Suopma). Sámediggelága ođasmahttin lei jodus jagi 2012 rájes, muhto šluhttejuvvui Riikabeivviid giedahallamis gidđat 2015.

ja oskkoldatvehádagaid vejolašvuodaid sealluhit ja ovddidit iežaset kultuvrra ja servodateallima berre ovdánahttit.¹³³ Erohussan kránjjáriik-
kain sápmelaččaid vuoigatvuohta iežaset giela doalaheapmái ja ovddi-
deapmái ii leat nannejuvvon vuodđolágas.

4.1. Sámi giellaláogat

Norggas sámi giellalága ásaheapmi jagis 1990 lei joatkka 1980-
logu loahpas álgán sápmelaččaid riektedili ovddideapmái,
Sámedikki vuodđudeapmái, vuodđolága rievdadeapmái ja riik-
kaidgaskasaš ILO eamiálbmotsoahpamuša nummir 169 ratifise-
remii.¹³⁴ Giellaásahusat guske álggos dušše árbevirolaš davvisámegiela
guovlluid ja sámegiela hálddašanguvlui gulle oktiibuot guhtta gieldda¹³⁵.
Jagi 2006 rájes hálddašanguvlui leat laktásan maiddái julev- ja lullisáme-
giela guovlluid gielddat ja leanat (gč. kárttá)¹³⁶.

90

Sámegiela hálddašanguvlui gullet gielddaid lassin maiddái njeallje Norg-
ga davimus leana, mat leat Finnmárkku fylka (*Finnmark fylke*), Romssa
fylka (*Troms fylke*) Norlándda fylka (*Norland fylke*) ja Davvi-Trøndelága
fylka (*Nord-Trøndelag fylke*). Gielddat ja leanat sáhttet ohcat Ođasmaht-
tin-, hálddahus- ja girkodepartemeanttas dohkkeheami sámegiela háld-
dašanguvlui. Ministeriija mearrida áššis dan maŋŋá, go lea álggos gullan
Sámedikki ja árvoštallan hálddašanguvlui laktáseami goluid. Hálddašan-
guvlui dohkkeheamis mearrida loahpalaččat stáhtaráđđi.

Sámi giellalága vuodđun lea prinsihppa sáme- ja dárogielaid ovtta-
dásašvuodas (1-5 §). Sámi giellalága njuolggadusat dáhkidit vuoigat-
vuođa geavahit sámegiela eiseválddiin áššiid divššodettiin. Dákkár eise-
válddit leat ee. hálddahuseiseválddit, sosiála- ja dearvašvuodadivššu
bálvalusat sihke riekteológadus (duopmostuolut, boles- ja áššáskuhti-

133 Láhka 1974:152, rievdadusat 1976:871 ja 2010:1408 (Ruotta).

134 Láogat 1987:56 ja 1988:432 (Norga).

135 Gielddat ledje Kárašjoga (*Karasjok*), Guovdageainnu, Unjárgga (*Nesseby*),
Porsáŋgu (*Porsangerfjord*) ja Deanu (*Tana*) gielddat Finnmárkku leanas ja Gáivuona
(*Kåffjord*) gielda Romssa leanas.

136 Forskrift om forvaltningsområdet for samisk språk, 2005:657.

eiseválddit ja fánjalat). Gielaide ovttaveardásašvuoda sáhtta atnit goittotge lágas ášahuvvon ulbmilin, man dievaslaš ollašuvvama estet mánggat ráddjehusat, ee. báikkálašhálddaha viiddis mearridanváldi.

Giela ealáskahttima geahččanguovllus lága 3-7 § lea dehálaš. Dan mielde sáme giela hálddašanguovllus báikkálaš ja guovlolaš almmolaš eiseválddiid bargiin lea vuoigatvuohta oažžut virgeluomu báikkáin sáme giela studerema várás, juos doaimmahagas dahje lágádusas lea dárbu sáme gielmáhtolaš bargiide. Bargoaddi sáhtta laktit studerema guoski virgeluopmomearrádussii eavttu, man mielde bargi, guhte lea studeren sáme giela, čatnasa bargat virgeluomu miedihhan doaimmahagas (bargosajis) dihto áiggi studerema maŋjá.

Lága 3-8 §:s ášahuvvo almmolaš dásis vuoigatvuodas oažžut sáme giela oahpahusa. Lága mielde juohkehaččas (ássanbáikkis dahje čearddalaš jovkui gullamis beroškeahttá) lea vuoigatvuohta oažžut sáme giela oahpahusa. Njuolggadusa ulbmilin lea dorvvastit sáme giela oahppanvejolašvuoda sidjiide, geain agi, ássanbáikki dahje eará siva dihte ii leat vuoigatvuohta oažžut sáme giela oahpu eará njuolggadusa vuodul. Njuolggadus dievasmahtta dasto oahpahušlágas meroštallojuvvon sáme giela oahpahušsii guoskevaš vuoigatvuodaid.

Norgga Sámedikkis lea geatnegasvuohta čuovvut lága ollašuhttima ja addit juohke válgabajis čilgehusa sáme giela dilis riikkas (3-2 §). Norgga virggálaš giellapolitihkas sáme giella giedahallojuvvo eamiálbmotgiellan.

Sáme giela oinnolašvuoda ja almmolaš árvvus atnima dáfus maiddá báikenammalága njuolggadus lea dehálaš. Sáme giela hálddašanguovllu gielddat leat geatnegahtton merket sáme gielat báikenama bajimužžan galbbaide, juos guovllus leat geavahusas mángggagielat báikenamat.

Ruotás sáme giela sajadaga virggálažžan dahkan jagis 1999 laktásii Eurohpá rádi vehádatsoahpamušaid¹³⁷ ratifiseremii, man oktavuodas sáme giella, suomagiella ja meāngiella meroštallojuvvojedje našuvnnalaš vehádatgiellan. Riikkabeaivvit dohkkehii guokte odđa lága, main nubbi guoskkai sáme gielaid geavaheami ja nubbi suoma ja meāngiela geavaheami eiseválddiin.¹³⁸ Našuvnnalaš vehádatgielaide laktásuvvojedje vehá eanet rievttit go eará vehádatgielaide. Sámi giellaláhka guoskkai njealje davimus gieldda, mat leat davvi- ja julevsáme giela árbevirolaš guovllut.¹³⁹

¹³⁷ Council of Europe 1992 ja 1995.

¹³⁸ Lágat 1999:1175 ja SFS 1999:1176 (Ruotta).

¹³⁹ Gielddat ledje Árrjaluovvi, Váhčir, Johkamohkki ja Giron.

Čuovvovaš giellapolitihkalaš ođastus ollašuhttui Ruotas juo logi jagi geažes, jagis 2009, goas ovddit vehádatgiellalágat buhttejuvvojedje ovt-tain ođđa našuvnnalaš vehádagaid ja daid gielaid guoski lágain.¹⁴⁰ Lága 2 § meroštallama mielde juvddálaččat, románat, sápmelaččat, ruotasuop-melaččat ja Durdnosleagis ássi olbmot ledje našuvnnalaš vehádagat ja suomagiella, jiddish, meängiella, romána chib ja sámeigiella našuvnnalaš vehádatgielat.

Lága 6 § meroštallá suoma-, meän- ja sámeigiela hálddašanguovlluid, gos gieldda galgá fállat našuvnnalaš vehádagaide ee. ollásit dahje oassái iežasgielat mánáid beaivedivššu (*förskola*) ja boarrásiiddivššu (*äldreomsorg*). Eará osiin láhka dorvvasta našuvnnalaš vehádatgielaid geavaheami eiseválddiin ja duopmostuoluin. Olbmos, guhte gullá našuvnnalaš vehá-dahkii, lea riekti geavahit iežas giela áššiid divššodettiin gieldda dahje stáhta eiseválddiin. Hálldahuseiseválddiin fas lea geatnegasvuohta fuo-lahit das, ahte dan bálvalusas leat vehádatgielat bargit. Eiseválddit galget maiddá informeret našuvnnalaš vehádagaid daid iežaset rivttiid birra, addit daidda vejolašvuođa váikkuhit iežaset áššiide ja ráđđádallat vehá-daga ovddasteaddjiiguin nu olu go vejolaš.

92

Ođđa vehádatlágas sámeigiela hálddašanguvlui laktásedje 13 ođđa giel-dda. Go láhka bođii fápmui jagi 2010 álggus, sámeigiela hálddašanguvlui gulle oktiibuot 17 gieldda. Gielddain lea maiddá vejolašvuohta searvat hálddašanguvlui eaktodáhtolaččat. Riikka ráđđehus mearrida eaktodáh-tolaš searvamis ohcamušaid vuodul. Ektodáhtolaččat sámeigiela hál-d-šašanguvlui serve jagiin 2010 ja 2012 vel guokte gieldda, man manjá hálddašanguovlu ollá viidát maiddá lullisámeigiela guvlui. Dasa gullet jagis 2015 oktiibuot 19 gieldda ja golbma davimus eanandiggegieldda (*landsting*), Jämtlánda, Norrbottena ja Västerbottena leanaid eanandikkít.

Giellapolitihkalaš átmosefeara riev dama Ruotas govvida maiddá vuosttaš almmolaš giellalága (*språklag*) ásaheapmi seammá áigge ođđa vehádat-lágain ucceeblovólavvái¹⁴¹. Giellaláhka nanne ruotagiela sajádaga riikka váldogiellan (*“huvudspråk i Sverige”*) ja olles servodaga oktasaš giellan ja stivre riikka váldogiela ja eará gielaid geavaheami ja gaskavuoda. Láhka sisttisdoallá maiddá njuolggadusa oahpahussii laktáseaddji giellarivttiin (14 §). Dan mielde riikka ássiin galgá leat vejolašvuohta oahppat, ovddi-dit ja geavahit ruotagiela. Seammá láhkai našuvnnalaš vehádahkii gulle-

140 Láhka 2009:724 (Ruotta).

141 Láhka 2009:600 (Ruotta).

vaš olbmoss galgá leat vejolašvuohta oahppat, ovddidit ja geavahit vehádatgielas. Almmolaš giellalága ásaheapmi govvida erenoamážit fuola, man eanglasgiela sajádaga nanosmuvvan ruohtelaš servodagas dagaha.

Suomas sámi giellalága válmmaštallan álggahuvvui juo 1980-logu álggus. Sámi Parlamenta (1973-1995), mii doaimmai ovdal Sámedikki, ulbmilin lei dorvvastit sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuođaid vuođđovuogitvuohtan vuođđolágas. Vuođđovuogitvuođaid ođasteapmi goittotge vanai ja sámi giellalága válmmaštallan sirrejuvvui vuođđolága ođasmahttimis. Láhka sámegiela geavaheamis eiseválddiin¹⁴² bodii fápmui seammá áigge Norgga sámelága giellanjuolggadusaiguin jagis 1992. Láhka dorvvastii lagamusat iežas giela geavaheami hálddahuseiseválddiin ja almmolaš čoačkimiin ja vuođđuduvai eanáš dulkoma, jorgaleami ja sámegielat áššeteavsttaid meari lasiheapmái.

Ođasmahtton, jagis 2004 fápmui bohtán sámi giellalága¹⁴³ ulbmilin lea dahkat sámegiela geavaheami eiseválddiin lunddolažžan nu, ahte maiddá eiseválddiin leat sámegielat bargit. Sámi giellaláhka ođasmahttojuvvui jagis 2003 seammá áigge almmolaš giellalágain¹⁴⁴, mii lea Suoma nášuvnnalaš gielaid, suoma- ja ruohtagielaidd, guoski almmolašláhka. Láhka dorvvasta suoma- ja ruohtagielaidd gielalaš vuoigatvuođaid vuođđolága gáibádusaid mielde, muhto lágas maiddá čjuhuvvu sámegiela guoski láhkaásaheapmái. Almmolaš giellaláhka ollašuttá vuođđolágas ásahuvvon prinsihpa Suoma virggálaš guovttegielatvuođas ja nášuvnnalaš gielaid, suoma- ja ruohtagiela, ovtaveardásašvuođas.

Sámi giellaláhka bodii fápmui jagi 2004 álggus ja dat heivehuvvo (eanáš) sámiid ruovttuguovllus, gos lága fápmui bohtima maŋŋá lea Suoma áidna virggálaččat njealjegielaat giela, Anár (Aanaar anárašgillii, Aanaar nuortalašgillii ja Inari suomagillii). Anára guovllus hállujuvvojit buot golbma Suoma sámegiela. Sámiid ruovttuguovllus lea mearriduvvon sámediggelágas¹⁴⁵. Sámediggeláhka dahje sámi giellaláhka ii sisttisdola njuolggadusa, man vuođul giela sáhtášii ohcat lobi searvat sámiid ruovttuguvlui.

Gielddaid lassin sámi giellaláhka heivehuvvo dain stáhta báikkálaš- dahje guovlohálddaha eiseválddiin, maid virgeguvlui sámiid ruovttuguovllu gielddat ollásit dahje oassái gullet. Dan lassin láhka heivehuvvo sámi hálddahas ja mánggain stáhta guovddášhálddaha eiseválddiin,

¹⁴² Láhka 1991/516 (Suopma).

¹⁴³ Láhka 2003/1086 (Suopma).

¹⁴⁴ Láhka 2003/423 (Suopma).

¹⁴⁵ Láhka 1995/974, 4 §. Sámiid ruovttuguvlui gullet Anára gieldda lassin Eanodaga giela ja Ohcejoga giela ja Soađegili gieldda davveoassi, Lappi bálgosa guovlu.

álbmotealáhtlágádusas (KELA), eanandolliid ealáhtlágádusas, boazo-
doalu hálddahasus sihke evangelalaš-luteralaš ja ortodoksalaš girkuid
sámevuovllu doaimmas.

Lága ulbmilin lea dáhkidit sápmelaččaide vuoigatvuoda vuoiggalaš riek-
tegeavvamii ja buori hálddahussii. Eiseválddit galget ollašuttit sápm-
elaččaide gielalaš vuoigatvuodaid, almmá ahte daidda galgá sierra čujuhit.
Láhka guoská buot Suomas hállonuvvon sámegeielaid: davvi-, anáraš- ja
nuortalašgiela.

Sámiid ruovttuovllu stáhta dahje gielddaid doaimmahagain ja
doaimmasajiin sápmelaččas lea lágas dorvastuvvon vuoigatvuodta iežas
válljema mielde geavahit suoma- dahje sámegeiela áššiid divššodettiin.
Vuoigatvuodta geavahit sámegeiela guoská maiddá iešguđetlágan
doaimmaorgánaid čoahkkimiidda oassálastima. Lága vuollái gullevaš
eiseválddiid almmuhusat, gulahusat, dieđáhusat ja galbbat galget leat
maiddá sámegeilli. Sámiid ruovttuovllu eiseválddiid geatnegasvuodtan
lea iežaset doaimmain ovddidit sámegeiela geavaheami. Láhka sisttisdoal-
lá maiddá ásaheami vuoigatvuodas dulkomii, áššegirjorgalusaid ja
vuoigatvuodas almmuhit sámegeiela eatnigiellan álbmotdiehtoregistarii.

94

Lága mielde sámiid ruovttuovllu stáhtalaš ja gielddalaš eiseválddit
gálget fuolahit das, ahte juohke doaimmahagas lea vejolašvuodta oážžut
bárvaleami maiddá sámegeilli. Eiseválddit galget maiddá fuolahit das,
ahte bargiin lea doarvái buorre sámegeiela dáidu. Eiseválddit sáhttet ov-
damearka dihte lágidit bargiide sámegeiela skuvlema. Lága vuollásaš ei-
seválddiid virgeolbmui lea vuoigatvuodta bávkávirgelupmui, man áigge
sii studerejit sámegeiela.

Lágas ásaheami maiddá Sámedikki erenomáš geatnegasvuodain. Láhka
geatnegahtta Sámedikki addit juohke válgabajis čielggadusa sámi giel-
lalága ollašuttimis, sápmelaččaide gielalaš vuoigatvuodaid ollašuvvamis
ja gielladiliid ovdáneamis. Juvvá Lemet/ Klemetti Näkkäljärvi válmmaš-
talai vuosttaš čuoovunraportta jagis 2008. Raportta mielde lága ollašuv-
vamis ledje stuorra váilevašvuodat¹⁴⁶.

Sámedikki sámegeiela doaimmahat ee. doaimmaha sámi giellalágas gá-
biduvvon áššegirjorgalusaid eiseválddiide, bargá sámegeiela sajádaga
buorideami ovdii servodagas ja gohcá sámi giellalága čuoovvuma. Sáme-
geiela doaimmahat vástida maiddá Sámi giellagáldu hálddahaslaš barg-
guin, mat leat govviduvvon dán raportta logus 3.15.

146 Näkkäljärvi 2008.

4.2. Sámegielat árrabajásgeassimis ja skuvlemis

Árrabajásgeassin (0-5 v)¹⁴⁷

Suomas sámegielat árrabajásgeassin juohkašuvvá 1) lágas mearriduvvon eatnigielat beaivedikšui, mii geatnegahtá olles riikkas ja 2) sámegielaid ealáskahtti giellabeassedoibmii, man Sámediggi ruhtada oahpahas- ja kulturministeriija stáhtadoarjagiin. Gielddat mákset oasi goluin.

Norgga mánáidgárdelága (*barnehageloven*) mielde sámeaguovllu gielddat vástidit das, ahte sámemánáid beaivedivššu vuodđun lea sámegiella ja kultuvra. Eará gielddat galget lágidit sámemánáid beaivedivššu nu, ahte sámemánát sáhttet ovddidit gielaset ja kultuvrasat.

Ruotas našuvnnaš vehádagaid ja vehádatgielaid guoski láhka geatnegahtá sámegiella hálddašanguvlui gulli gielddaid lágidit oassái dahje ollásit sámegielat beaivedivššu (*förskola*).

Vuodđoskuvla, logahat ja ámmátlaš skuvlen¹⁴⁸

Suoma vuodđooahpahaslága mielde sámegiella sáhtá leat vuodđooahpahas oahpahasgiella. Sámiid ruovttuguovllus ássi sámegielat oahppiid skuvlaoahpahas galgá lágiduvvot eanáš sámegillii. Sámegiella oahpahuvo maiddá eatnigiella ja girjjálašvuoda oahppoávnnašin, masa laktása suoma- dahje ruođagiella oahpahas erenomážit sámegielagiidda heivehuvvon oahppomeari mielde. Sámegiella sáhtá oahpahit maiddá vuodđoskuvlla vuolleluohkáin álgi guhkes vieris giellan ja badjeluohkáin álgi oanehis vieris giellan. Sámegiella sáhtá leat maiddá giellalávgunoahpahas giella.

Jagis 2014 vuodđooahpahasláhka rievdaduvvui nu, ahte buot 6-ahkásažat leat geatnegahtton oassálastit ovdaoahpahussii. Ovdaoahpahasas sámegiella oahpahas guoski njuolggadusat leat seammáláganat go vuodđooahpahasas (1-9 lk).

¹⁴⁷ Láhka 1973/36, rievdadusat 1981/875 ja 2015/580 (Suopma); Láhka 2005:64 (Norga); Láhka 2009:724 (Ruotta).

¹⁴⁸ Lágat 1998/628 (ovdaoahpahussii guoski rievdadus 2014/1040), 1998/629, 1998/630, 2009/1705, 2010/252 (Suopma); Láhka 2010:800, rievdadusat 2014:458 ja 2015:194 (Ruotta); Láhka 1998:61 (Norga).

Sámiid ruovttuguovllus oahpahusa ollašuvvama ja ovddideami dahká vejolažžan erenomáš ruhtadeapmi, man sámiid ruovttuguovllu gielddat ožžot. Gielddat ožžot lahka 100 % ruhtadeami sáme giela oahpaheaddjiid bálkágo luide.

Sámiid ruovttuguovllu olggobealde lea vejolaš oažžut sáme giela oahpahusa, juos oahppi eatnigiella dahje bearraša eará giella lea sáme giella. Oahpahus ordnejuvvo vuodđooahpahusa dievasmahtti oahpahussan (*perusopetusta täydentävä saamen kielen opetus*) ja Oahpahusráđđehus juolluda sierra ruhtadeami dasa. Dán oahpahusa lágideaddjit sáhttet oažžut stáhtaruhtadeami guovtti vahkkodiimmu oahpahussii. Sáme giela oahppit leat sámiid ruovttuguovllu olggobealde hui uhcán. Sáme gielaid gáiddusoahpahus ádnojuvvo ávkin uhcán ja duollet dále. Gáiddusoahpahusa várás ii leat doaisttažii sierra ruhtadeapmi iige erenoamáš ortnet (2016).

96

Sámi oahpahus čuovvu našuvnnaš vuodđooahpahusa oahppoplána vuodustusaid (2014). Gielddat dohkkehit sierra báikkálaš oahpahusplána sáme gielat oahpahusa várás. Sámiid oahpahusa erenomáš ulbmilin lea doarjut oahppiid bajásšaddama iežaset gillii, kultuvrii ja servosii ja addit sidjiide vejolašvuoda oahppat sámi kulturárbbi.¹⁴⁹

Sáme giella sáhtta leat logahagas ja ámmátlaš skuvlemis oahpahusgiellan, muhto lánka ii geatnegahtte dasa. Sáme giella sáhtta leat logahagain eatnigiela ja girjjálašvuoda oahppoávnas, vuodđooahpahusas álggahuvvon vieris giela ja logahagas álggahuvvon oanehis vieris giela oahppoávnas. Oahppi sáhtta čađahit sáme giela eatnigiela ja oanehis vieris giela iskosiid studeanttadutkosis buot golmma sáme gielas. Eará osiin studeanttadutkkus lea suoma- dahje ruoŋagielat. Sáme giella sáhtta oahppat eatnigiela oahppoávnas maddái ámmátlaš skuvlemis.

Sámi oahpahusguovddáš addá ovdalis máinnašuvvon (gč. loguid 3.9. ja 3.11) sáme gielaid intensiivaskuvlemiid ja virtuálagurssaid lassin ámmátlaš vuodđoskuvlema mánggagain surggiin. Sámiid kultuvrii laktásit luondu- ja birassuorgi, boazodoalli ámmátdukkus ja sámeduoji artesánaskuvlen. Oahpahusguovddáš lea stáhta skuvla ja dan várás lea ásahuvvon iežas lánka. Skuvlla oahpahusgielat leat suoma- ja sáme giella.

Ruoŋa vuodđoskuvllas leat golbma sierralágan sámeoahpahusa molsaeavttu. 1) Sámemánáin lea vejolašvuoda čađahit oahppogeatnegas-

149 Oahpahusráđđehus 2014, 9.1.

vuodá erenomáš sámeskuvllain, mat leat oktiibuot vihtta ja mat leat oassi almmolaš skuvlalágádusa. Sámeskuvllaid oahpahus vástida vuodđoskuvlla 1-6 jahkeluohkáid oahpahusa. Sámeskuvllain vástida stáhta ja dain lea iežaset hálddahus, Sámeskuvlastivra (*Sameskolstyrelsen/SamS*)¹⁵⁰. Sámeskuvllat galget addit oahpahusa sihke sáme- ja ruotagielain. Sámeskuvllat oahpahit davvi-, julev- ja lullisámegeiela.

Sámeskuvllaid oktavuodas doibmet maiddái sámi beaiveruovttut (*förskola*) ja ovdaskuvllaluohkát (*förskoleklass*). Dan lassin skuvllat lágidit skuvlabeaivvi maŋŋá astoáiggedoaimma (*fritidshemmet*). Sámeskuvllat čuvvot našuvnnalaš oahpahasplána, masa leat lasihuvvon sámeskuvllaide ásahuvvon erenomáš barggut. Sámeskuvla vástida oahpahasplána mielde das, ahte juohke skuvlla vážžán oahppi máhttá hállat, lohkat ja čállit sámegeiela ja lea doaimmalaččat guovttegielat (*funktionellt tvåspråkig*). Juohke sámeskuvlla oahppi gálgá oahpahasplána mielde leat diđolaš sámiid kultuvrras, gielas, oskkoldagas ja historjjas.

2) Integrererejuvnon sámeoahpahus (*integrerad samisk undervisning*) gullá maiddái SamS bargguide. Dat sáhttá dahkat gielddaid vuodđoskuvllain soahpamuša sámiid kultuvrra ja sámegeiela oahpahusa integreremis skuvlla oahpahussii. Integrererejuvnon sámeoahpahus joatkašuvvá dávjá badjeluoahkái sámeskuvlla oahpahusa maŋŋá.

3) Sámegeiela sáhttá oahppat maiddái eatnigiela (*modersmål*) oahppoávnasin. Eatnigiella čujuha Ruota skuvllain vehádatgielaide. Eatnigiela oahpahusa eaktun lei ovdal, ahte giella galgai leat ruovttu gulahallama giella ja, ahte oahppiin galge leat giela vuodđodáiddut. Dilli rievddai jagis 2015 go skuvlaláhka rievdaduvvui ja sámegeiela oahppan álggu rájes šattai vejolažžan. Skuvla lea velge geatnegahtton lágidit eatnigiela oahpahusa dušše dalle, juos heivvolaš oahpaheaddji gávdno. Eatnigiela oahpahusa lágideami easttan lea dávjá leamašan dat, ahte oahpaheaddji ii leat gávdnon. Vuordámuš lea, ahte dilli rievdá jagi 2015 rájes. Skuvllat sáhttet das rájes bivdit giela gáiddusoahpahusa sámeskuvllain, juos dain ii leat heivvolaš oahpaheaddji.

Logahatskuvllaid (= almmolaš ja ámmátlaš linnjá) oahppiin lea vuoi-gatvuohta sámegeiela eatnigiela oahpahussii juos oahppi máhttá giela ovddežis bures (*goda förkunskaper*). Ruota logahatskuvllain Johkamohki Bokenskuvllas¹⁵¹ lea välljen láhkái erenomáš sámi logahatlinjá/ sámi molssaeaktu.

¹⁵⁰ < <http://www.sameskolstyrelsen.se> >

¹⁵¹ < <http://www.bokenskolan.jokkmokk.se/> >

Norgga oahpahuslágas sámegiela oahpahusa guoski njuolggadusat leat meroštallojuvvon vuoigatvuohtan. Oahpahusláhka sisttisoallá sihke vuodđoskuvlla ja joatkkaskuvlla guoski njuolggadusaid. Juohke oahppis sámegiela hálddašanguovllus lea, iežas duogázis fuolatkeahtá, vuoigatvuohta oažžut sihke sámegiela ja sámegielat oahpahusa. Sámevuovlluid olggobealde ássi oahppiin lea vuoigatvuohta oažžut sámegiela oahpahusa. Juos skuvllas ii leat vejolašvuohta lagašoahpahussii, oahpahuslágiduvvo molssaevtolaš vugiiguin, ovdamearkka dihte gáiddusoahpahussan. Sámevielat oahpahus sámevuovlluid olggobealde lea vejolaš dihto eavttuiguin. Sámevuovllu gielda sáhtá mearridit, ahte sámegiela oahpahus lea buohkaide oktasaš oahppoávnas.

Skuvllat sáhttet oahpahit sámegiela oahpahusplánas meroštallojuvvon molssaevttuid mielde. Dat leat sámegiella 1 (vuosttaš giella/eatnigiella oahppoávnas), sámegiella 2 (nuppi giella oahppoávnas oahppiide, geat máhttet giela muhtin veardde skuvlla álggadettiin), sámegiella 3 (oahppiide, geat álggahit sámegiela lohkama vuodđoskuvllas) ja sámegiella 4 (oahppiide, geat álggahit sámegiela lohkama logahagas). Buot sámegiela hálddašanguovllu skuvllain ja maiddá riikka eará guovlluin sámeoahpahus čuovvu riikkaviidosas sámii oahpahusplána (Máhttolokten 06S). Sámiid kultursisdoalut, historjá ja árvvut leat čáhkaduvvon oahpahusplánii, mii muđuid čuovvu dároskuvlla oahppoávnasjuogu. Sámevielat servodatoahppa ja luonddudiedu oahpahusplánat ođasmahttojuvvojedje jagis 2013.

Sámegiella lea oahpahusgiellan sámii joatkkaskuvllain (= almmolaš ja ámmátlaš linnjá) Kárášjogas ja Guovdageainnus. Sámevielat oahpahuvo 1. ja 2. giellan. Joatkkaskuvllain leat molssaektun erenomáš sámii linnját.

Sámegielaid gáiddusoahpahus. Norggas sámegiela gáiddusoahpahus lea ovddiduvvon 1990-logu beallemuttu rájes. Gáiddusoahpahusa ulbmilin lea sihkarastit vejolašvuođa oahppat sámegiela, eandalitge dakkár sámeoahppiide, geat ássat sámii guovddášguovlluid olggobealde. Molssaevttolaš oahpahusvugiid, nugo gáiddusoahpahusa, dagai vejolažžan jagis 1998 fápmui boahtán oahpahusláhka¹⁵². Sámevielaid gáiddusoahpahusa lágideapmái lea juolluduvvon erenomáš ruhtadeapmi ja juohke sámegiela (lulli-, julev- ja davvisámegiella) várás lea ovddiduvvon iežas gáiddusoahpahusa fierpmádat.

¹⁵² Láhka 1998:61, 6-2 §; Forskrift 1999/722, 7-1 §.

Lullisámegiela guovllus sámegiela gáiddusoahpahusa lágideapmái sámi giel-
laguovddáš Aajage, Snåasa sámeskuvla, Brekkena skuvla ja Árbordde
sámeskuvla (*Gaske-Nørjen Saemien skovle*). Árbordde sámeskuvla,
mii doaimmai ovdal lagašoahpahusa addi ásodatskuvlan (internáhtta-
skuvlan), fokusere dán áigge áivve sámegiela gáiddusoahpahussii ja
lullisámegiela giellalávgunleairraid lágideapmái. Julevsámegiela guovllus
gáiddusoahpahusa lágideapmái Budejju skuvla (*Bodø*) ja Divttasvuonas (*Tys-
fjord*) doaimmai julevsámegiela giella- ja kulturguovddáš (*Árran julevsáme
guovdásj*). Davvisámegiela gáiddusoahpahusa lágideapmái mánnggat Finnmark-
ku guovllu skuvllat. Sámegiela gáiddusoahpahusa dievasmahtta dávjá
sámegiela giellalávgunoahpahus maiddái eará oahppoávdnasiin.

Norlánda fylka (*Fylkesmannen i Nordland*) lea ožžon stáhtas ruđa gáid-
dusoahpaheaddjiid skuvlemii. Dan lassin mánnggat oahpaheaddjit leat
ožžon skuvlema neahttaskuvllas (*Norsk Nettskole*¹⁵³), man njeallje giella-
da leat vuodđudan ovttas. Stáhta bušehtas lea juolluduvvon ruhta gáid-
dusoahpahusa digitála resurssaid ja oahppomateriálaid ovddideapmái.
Norgga oahpahusráđdehus (*Oahpahusdirektoráhtta/ Utdanningsdirek-
toratet*¹⁵⁴) lea dahkan sámegielaid gáiddusoahpahusa fállama vejolažžan
maiddái kránnjáriikkaide.

Ruota oahpahusláhki lasihuvvojedje vuosttaš gáiddusoahpahusa guoski
njuolggadusat geasset 2015. Dan ovdal ee. sámegiela gáiddusoahpahus
lea muhtin veardde iskkaduvvon sierralobiin. Norgga bealde doaimmai
Árbordde sámeskuvla, mii lea spesialiseren gáiddusoahpahussii, lea
addán lulli- ja julevsámegiela gáiddusoahpahusa maiddái Ruota skuvl-
laide. Gáiddusoahpahus lea lohkanbaji 2015-2016 álggu rájes vejolaš
ee. sámegiela eatnigiela oahpahussan dakkár skuvllaide, main ii leat
vejolašvuotta gávdnat dohkálaš sámegiela oahpaheaddji. Skuvlema lági-
deaddji (*skolhuvudman*) sáhtta dahkat stáhtain soahpamuša gáiddusoah-
pahusas. SamS, mii lea stáhta sámeskuvllaid hálddahuorgána, sáhtta
boahttevuodas soahpat sámegielaid gáiddusoahpahusa lágideamis eará
skuvllaide. Oahpahusláhka meroštallá gáiddusoahpahusa ná: *”I denna
lag avses med fjärrundervisning: interaktiv undervisning som bedrivs med
informations- och kommunikationsteknik där elever och lärare är åtskilda
i rum men inte i tid.*¹⁵⁵” Meroštallama ulbmilin lei sirret *’fjärrundervisning’*
nuppi gáiddusoahpahusa hámis, mii gohčoduvvo ráđdehusa skuvlalága
rievdadusevttohusas namain *’distansundervisning’*. Dát namma čujuha
iehčanas studeremii neahas, mas oahpaheaddji ja oahppi eaba deaivvat

153 < <http://norsknettskole.pedit.no/web/> >

154 < <http://www.udir.no/> >

155 Láhka 2015:194, 1 kap. 3 § (Ruotta).

reálaáiggis. Skuvláláhkii dahkkon rievdadus eaktuda, ahte skuvllas, mii vuostáiváldá oahpahusa, lea mielde maiddái bagadalli veahkeheamen oahppiid.

Suomas vuodđooahpahušláhka eaktuda, ahte oahppageatnegahtton oahpahus lea lagašoahpahus. Gáiddusoahpahus lea nappo vejolaš ee. lo-gahagain ja rávesolbmuid skuvlejumis. Vuodđooahpahušlága geahččanguovllus gáiddusoahpahussan ii rehkenastojuvvo dakkár video- dahje dihtoroktavuođain ordnejuvvon oahpahus, man oahppit čuvvot skuvllas ja mas oahppiid iežas oahpaheaddji dahje dorvvalašvuodas vástideaddji olmmoš lea mielde. Suomas ii nappo hállojuvvo ge gáiddusoahpahas, baicce oahpahas, mii geavaha gáiddusoktavuođaid.

100

Sámegiela oahpahusa dáfus dilli lea váttis, dannege stuorámuš oassi sámegoahppiin (árvalusa mielde 65-70 %) ássat ja vázzet skuvlla guovlluin, main sámegiela lagašoahpahus ii leat vejolaš ee. oahpaheaddji váiluma dihte. Skuvlejumi ordnejeaddjiin ii leat láláhkii vuodđuduvvi geatnegasvuolta lágidit sámegiela oahpahusa sámeguovllu olggobealde. Stáhtadoarjja, mii juolluduvvo vuodđooahpahas dievasmahtti sámegiela oahpahusa ordnemii, ii leat doarvái stuoris gáiddusoahpaheaddji ja oahpahusa vuostái váldi skuvllas gáiddusoahpahasdiimmu gohcci olbmo báلكkáheapmái.

Sámegielaid gáiddusoahpahus lea lágiduvvon jahkásaččat juo guhká dakkár logahaga oahppiide, geat gazzet oahpu sámiid ruovttuguovllu olggobealde. Oahpahus lea addojuvvon sámiid ruovttuguovllu logahagain. Fierbmelogahat **eLukio**¹⁵⁶ lea maid fállagoahtán davvisámegiela logahatgurssaid čavčča 2014 rájes.

Sámi oahpahušguovddáš lea ovddidan sámegiela gáiddusoahpahas pedagogihka ja tehnikalaš čovdosiid ja lágidan rávesolbmuid oavvilduvvon neahttagurssaid juo badjel logi jagi (gč. logu 3.11.). Oahpahušguovddášis addojuvvon láláhkii ii doaisttázii leat suovvan sámegielaid oahpaheami vuodđooahpahas oahppiide.

Sámediggi lea juo guhká dahkan oahpahuš- ja kulturministerijai evttohusaid sámegielaid gáiddusoahpahas vejolažžan dahkamis. Evttohusat

¹⁵⁶ < <http://www.elukio.fi/etusivu> >, eLukio lea 20 iehčanas logahaga fierpmádat, mii fállá ovttasbargun logahatoahpuid.

leat guoskán oahpahusa ruhtadeami ja oahpahušláhkaásaheami. Maiddái sámegeiela ealáskahttima doaibmaprogramma oahpahus- ja kulturministerijai gárven bargojoavku evttohii iežas raporttas jagis 2012, ahte gáiddusoktavuođaid geavaheaddji oahpahus ovddiduvvošii dorvvastan dihte sámegeiela oahpahusa erenomážit sámeaguovllu olggobealde. Ministeriija álggahii giđđat 2015 čielggadanbarggu, man ulbmilin lea dahkat sámegeielaid gáiddusoahpahusa vejolažžan.

Dálá dilli rihkku sápmelaččaide eamiálbmogin vuodđolágas dorvvastuvon vuogiatvuoda iežaset gillii ja kultuvrii. Sámedikki mielas dál geavvá nu, ahte ruovttuguovllu olggobealde ássi sámegeielat mánát ja nuorat eai oahpa čállit eaige lohkat iežaset giela. Vel stuorát oassi sámemánáin ja nuorain masset ollásit vejolašvuoda oahppat ja ealáskahttit sogaset álgogiela.¹⁵⁷

Maŋimuš jagiid muhtun vuodđooahpahusa oahppit leat ožžon sámegeiela oahpahusa gáiddusoktavuođaid bokte. Eará molssaeavttut eai leat leamašan. Roavvenjárgga gávpot lea oastán oahpahusa Sámi oahpahušguovddáži ja oahpahus lea lágiduvvon oahppiid ruovttuin skuvlabeaivvi maŋŋá. Gáiddusoahpahus lea lágiduvvon maiddá moatti eará gávpogii ja gáibádusat oažžut gáiddusoahpahusa leat čielgasit lassánan.

101

Rávesolbmuid skuvlen¹⁵⁸

Sámi oahpahušguovddáš (*Sámij áhpadusguovdásj/ Samernas utbildningscentrum*), Ruoŋa Johkamohkis ordne ámmátlaš- ja rávesolbmuid skuvlejumi ee. sámi duojis. Dasa lassin dat lágida sámegeielaid gurssaid lagaš- ja gáiddusoahpahuš ja ovttasbargá universitehtaiguin ja Sámi allaskuvllain.

Sámi oahpahušguovddáš Anáris lágida rávesolbmuide oaivvilduvvon sámegeiela ja kultuvrra (ee. duoji) skuvlejumi oanehisgursan, neahttagursan ja lagašoahpahuš miehtá sámeaguovllu ja maiddá eará guovlluin riikka. Oahpahušguovddáš ovttasbargá Oulu ja Lappi universitehtaiguin ja Sámi allaskuvllain ja buktá alladását skuvlema sámiid ruovttuguvlui.

Universitehtat ja allaskuvllat

Suomas sámegeiela sáhtta studeret golmma universitehtas¹⁵⁹. Oulu universitehta Giellagas-instituhtas (University of Oulu) lea riikkaviidosáš

¹⁵⁷ Sámediggi 19.5.2015 a ja b (Suopma).

¹⁵⁸ < <http://www.samernas.se/> >; < <http://www.sogsakk.fi> >; Láhka 2010/252 (Suopma).

¹⁵⁹ < <http://www oulu.fi/giellagasinstituutti/> >; < <http://www ulapland.fi/Suomeksi/Tutkimus/Saamentutkimus> >; < <http://www arcticcentre.org/> >; < <http://www helsinki.fi/sup/suomalaisugrilainen/zsa.html> >.

ovddasvástáduš buot golmma sáme giela ja sámiid kultuvrra alimus oahpahusas ja dutkamušas. Anáraš- ja nuortalašgielat sáhttet leat studeantta váldo- dahje oalgeávnnašin. Nuortalašgiela studerenvejolašvuotta rahpasi jagis 2015 ja dilli lea ovdáneamen seammá guvlui eará sáme gielaiguin. Anáraš- ja nuortalašgiela oahput leat plánejuvvon giela ealáskahttima geahččanguovllus ja joatkkan gielaid intensiivaskuvlejumiide, mii álggahuvvui Sámi oahpahusguovdážis 2010-logus. Giela ealáskahttima geahččanguovlu oaivvilda ee. dan, ahte váldoávnnašoahpuide sáhttet eatnigielaiguin lassin ohcat maiddá studeanttat, geat eai máhte giela. Oahput sisttisdollet maiddá giela revitaliseremii laktáseaddji oahpuid, giellabargguid sámi servošis ja giellameašttirhárjehallama.

Giela lassin Giellagasas sáhttá studeret váldo- dahje oalgeávnnašin sámiid kultuvrra. Giellagasas válmmaštuvvet filosofii ja kandidáhttat, magistrat ja doaktárat, geaid váldoávnnašin lea juogo sáme giella dahje sámiid kultuvra. Sáme giela oahput sáhttet laktásit maiddá oahpaheaddji oahpuide, mii oaivvilda vejolašvuotta válmmaštuvvat sáme giela ávnnašoahpaheaddjin, sierra surggiid sáme gielat ávnnašoahpaheaddjin dahje sáme gielat luohkká oahpaheaddjin (dábálaš oahpaheaddjin). Sáme giela sáhttá studeret Giellagasas eatnigiellan dahje vierisgiellan. Instituhtas leat sihke sáme giela ja sámi kultuvrra professorat.¹⁶⁰ Oulu universitehtta lea Suoma universitehtain áidna, gos lea vejolašvuotta studeret sáme giela eatnigiela dásis váldoávnnašin. Dat lea maiddá áidna universitehtta, mas lea erenomáš sáme giela ávnnašoahpaheaddji (fágaoahpaheaddji) skuvlenlinnjá.

Lappi universitehtas (*University of Lapland*) lea vejolaš čađahit eatnigielaiguidda (oahppit, geat leat čađahan eatnigiela oahppomeari logahagas dahje máhttet giela seammá bures) oaivvilduvvon davvisáme giela vuođđooahpuid 25 ov, maid sáhttá laktit ee. luohkká oahpaheaddji dutkosii ja nu spesialiseret sáme gielat luohkká oahpaheaddjin. Oahppit, geaid eatnigiella ii leat sáme giella, sáhttet čađahit sáme giela giella oahpuid universitehta giellaguovddážis. Pedagogihka dieđagotti oktavuodas lea sáme giela lektora virgi, masa gullá sihke dutkamuš- ja oahpahusbargu. Lappi universitehta sámedutkamuš laktása bastevaš ovdáneami, vuoigatvuotta ja vuoiggalašvuotta strategalaš suorgái, man erenomáš dutkanfáddán leat eamiálbmottemát. Lappi universitehtas lea riikkavii-dosaš ovddasvástáduš sámi vuoigatvuottaide ja sápmelašvuhtii laktáseaddji servodatlaš dutkamušas. Universitehtas lea sámedutkamuš veahkkeprofessor ja guokte dutki virggi. Árktalaš guovddážis doaibmá eamiálbmogiid ja sámedutkamuš doaimmahat, man jođiha sámiid spešialadutki. Universitehta addá oahpahusa, mii giedahallá sáme vuotta ja

eamiálbmotgažaldagaid. Oahpahus fállonjuvvo mánggain oahppoávdna-siin ja buot diedagottiin. Čavčča 2015 rájes universitehta fállá buohkaide rabas sámedutkamuša oalgeávnnasollisvuoda (25 ov).

Helssega universitehtas (*University of Helsinki*) lea vejolašvuhta studeret sámegeiela sierragurssaid humanisttalaš diedagottis suomaugralaš gielladutkamuša oktavuodas. Universitehtas doaibmá mánggadiedalaš sámedutkamuša oahppoollisvuolta. Sámedutkamuša oahppoávnnas sáhtta leat sihke váldoávnnas ja oalgeávnnas humanisttalaš diehtagiid kandidáhtta ja magistara dutkosis. Universitehtas lea sámedutkamuša lektora virgi.¹⁶¹ Universitehtta vuodđudii eamiálbmotdutkamuša profesora virggi čakčat 2015.

Ruoŧas sámegeiela sáhtta studeret Upmi universitehtas ja Uppsala universitehtas¹⁶². Upmi universitehtas (*Umeå universitet*) lea vejolaš studeret davvi-, julev- ja lullisámegeielaid ja sámiid kultuvrra. Sihke giela ja kultuvrra oahput sáhttet leat váldoávnnasin kandidáhtta, magistara ja doaktára dutkosis. Giellaoahpuide gullá maiddá gursa sámegeiela ealáskahtti-noahput (*samiska språkrevitaliseringsstudier*). Gursa giedahallá áitatvuloš giela ealáskahttima metodaid ja strategijaid erenomážit sámegeiela ja eamiálbmoga geahččanguovllus. Upmi universitehtas lea mánggadiedalaš sámedutkamuša guovddáš (*Centrum för samisk forskning/ Cesam – Vaartoe*). CeSam-Vaartoe doaibmá sámiid ja eará eamiálbmogiid kultuvrraid, servodagaid, historjjá ja giellaid guoski dutkamuša guovddážin.

Upmi universitehta oáččui jagis 2012 erenomáš bargun skuvlegoahpiti sámegeiela eatnigiela oahpaheaddjiid badjeskuvllaide ja logahagaide. Skuvlen galggai álgit čakčat 2015, muhto dat lea eahpesihkar¹⁶³. Sámegeiela eatnigiela oahpaheaddjiid virggit eai doaisttáži leat badjeskuvllain ja logahagain. Universitehta oáččui vejolašvuoda maiddá lasse- ja dievasmahttinskuvlema lágideapmái oahpaheaddjiide, geat leat juo oahpaheaddjibargus. Dán vejolašvuoda geavahit buorin ee. sámeskuvllaid oahpaheaddjit ja gielddalaš skuvllaid sámegeiela eatnigiela oahpaheaddjit. Ođastusat laktásit Ruoŧa ođđa vehádatpolitihkkii, mii figgá ee. lasihit našuvnnaš vehádatgiellaid oahpahusa. Sámegeielaid oahpuid ii sáhtte čakkadit Ruoŧa dábálaš oahpaheaddjidutkosiidda. Ruoŧa ii skuv-

¹⁶¹ Seurujärvi-Kari 2014.

¹⁶² < <http://www.umu.se/> >; < <http://www.cesam.umu.se/> >; < <http://www.valentin.uu.se/> >; < <http://www.moderna.uu.se/> >.

¹⁶³ Geassemánu 2015 Upmi universitehtas fidnejuvnon diehtu.

le sámegielat luohkkáoahtaheaddjiid, maid sámeskuvllat dárbašivčče. Muhtimat sámeskuvllaid oahtaheaddjit leat čađahan oahtaheaddjidutkosa Sámi allaskuvllas Guovdageainnus.

Uppsala universitehtas (*Uppsala universitet*) sáhtta čađahit davvisámegiela oahtuid, maid lágida modearna gielaide instituhtta (*Institutionen för moderna språk*). Oahtut laktásit eará suomaugralaš gielaide oahtuhusa ja dutkamuša ollisvuhtii. Universitehta Hugo Valentin guovddáš (*Hugo Valentin Centrum*) lea juo guhká dahkan giellasosiologalaš dutkamuša, mii laktása sámegiela ja eará vehádatgielaide geavaheapmái, sajádahkii ja ealáskahttimii.

Norggas¹⁶⁴ sámegielaide ja sámiid kultuvrra alla dásat oahtuhusa ja sámedutkamuša guovddášbáikin sáhtta doallat Guovdageainnu Sámi allaskuvlla (*Samisk høgskole/ Sámi University College*) ja Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáša (*Universitetet i Tromsø, Senter for samiske studier, Sesam*).

104

Sámi allaskuvla lea vuodđuduvvon jagis 1989 ja dat lea máilmmi áidna allaskuvla, mas sámegiella (davvisámegiella) lea olles skuvlla oaiveáššálaš oahtuhus- ja hálddahušgiella. Sámi allaskuvla lea álggu rájes addán sámegiela, mánáidgárdeoahtaheaddji- ja oahtaheaddjiskuvlema. Sámegielas ja girjjálašvuodas lea jagi 2009 rájes sáhtán čađahit magistar-oahtuid. Sámegielas sáhtta dan lassin čađahit iešguđetlágan spesiálgurssaid, ee. sámegiela lohkanbadjeoahtuid. Oahtuid, mat válmmaštit lohkanbadjeoahtuide, leat lágidan sámi giellaguovddášat (gč. logu 3.10.). Servodatdieđalaš, eamiálbmotfilosofiija, journalistihka ja duoji/design oahtuhusa vuodđun leat sámiid kultuvra, sámi searvvuš, árbevirolaš diehtu, sámegiella ja eamiálbmogiid diehtosystemat. Giđđat 2015 Sámi allaskuvllas álggahuvvui eanjalasgielat sámi journalistihka mastergrádaprogramma álgoálbmot perspektiivvas. Dán oahtuhussii studeanttat bohtet Davviriikkaid ja Eurohpá riikkaid lassin birra máilmmi.

Sámi allaskuvllas leat professurat sámegielas, sámi duojis, sámi girjjálašvuodas sihke skuvladutkamušas ja pedagogihkas. Davviriikkalaš Sámi Instituhtta ovtastuvvui Sámi allaskuvllii dutkanovttadahkan jagis 2015. Sámi allaskuvllas dahket sámevuhtii laktáseaddji dutkamuša mánggain

164 < <http://samas.no/> >; < http://sa.uit.no/om/enhet/forsiden?p_dimension_id=88182 >; < <http://www.uin.no/> >; < <http://www.hint.no/> >

diedasurggiin. Allaskuvla lea mielde riikkaidgaskasaš eamiálbmogiid alla skuvlema servošis (*WINHEC, World Indigenous Nations Higher Education Concoortium*) ja ovddida iežas dutkamušdoaimma oassin riikkaidgaskasaš eamiálbmotdutkanmuša.

Romssa universitehta (*Universitetet i Tromsø*) lea máilmmi davimus universitehta. Dat lea fokuseren sihke sámedutkanmuššii ja eamiálbmotdutkanmuššii ja dáid guoski alla skuvlemii. Universitehtas lea vejolaš čađahit sámegeillii ja eamiálbmotdutkanmuššii laktáseaddji magistarohpuid ee. hálddahuš- ja vuoigatvuođadiehtagis. Universitehtas lea sámegeiela, sámi girjjálašvuođa ja sámi historjjá professurat. Universitehtas lea erenomáš Sámi dutkamiid guovddáš (*Senter for samiske studier, Sesam*), mii jođiha mánggaid diedasurggiid sámedutkanmuša. Guovddáš lea hálddahušlaččat sajuštuvvon humanistalaš diehtagiid, servodat diehtagiid ja oahpaheaddjiskuvlema dieđagoddái (*Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning*). Sámedutkanmuša guovddáža doaimmaguovllun lea olles universitehta.

Norlánda universitehtas (*Universitetet i Nordland, Bodø*) lea vejolaš čađahit julevsámegeiela oahpuid Bachelor-dásis. Julevsámegeiela oahput leat oavvilduvvon erenomážit daidda, geat studerejit oahpaheaddjin.

105

Davvi-Trøndelága allaskuvllas (*Høgskolen i Nord Trøndelag, Steinkjer*) lea vejolaš studeret lullisámegeiela ja kultuvrra ja oahput leat oavvilduvvon erenomážit oahpaheaddjiide.

Norgga oahpahusministeriija (*Máhttodepartementa/ Kunnskapsdepartementet*) ásahii jagis 2010 erenomáš oahpaheaddjiskuvlenguovllu, man ulbmilin lea ovddidit sámi oahpaheaddjiskuvlema. Guvlui gullet Sámi allaskuvla, Finnmárkku allaskuvla Álaheajus, Romssa universitehta, Norlánda universitehta ja Davvi-Trøndelága allaskuvla. Sihke sámi mánáidgárdeoahpaheaddjiskuvlema ja sámegeielat oahpaheaddjiskuvlema várás lea dohkkehuvvon erenomáš riikkaviidosáš skuvlenplána (rápmaplána sámi oahpaheaddjeoahpuid várás). Vuodđoskuvlla oahpaheaddjiid skuvlenplána vuodđuduvvá Norgga odđa oahpaheaddjiskuvlemii, mas lea vejolaš spesialiseret 1-7 dahje 5-10 luohkáid oahpahussii. Sámi oahpahusskuvlema várás lea dohkkehuvvon sierra láchkaásahus, mii ollašuhtá oahpaheaddjiskuvlenlága. Oahpaheaddjiskuvlema plánejit rievdadit vidajagát magistarskuvlemin, mii galggašii álggahuvvot jagis 2017.

4.3. Sámegielaid ealáskahttin ráđđehusaid áššelisttus

Suopma. Sámediggi evttohii miessemánus 2009 oahpahasministtar Henna Virkkusii sámegiela ealáskahttinprográmma gárvema, dan-nego buot golbma Suomas hállojuvvon sámegiela, eandalitge nuortalaš- ja anárašgielat, leat duodas áitatvuložat. Stáhtaráđđi čáhkadii sámegiela ealáskahttinprográmma čielggadussii Suoma olmmošvuoigatvuodapolitihkas ja evttohus oaččui doarjaga ee. Riikkabeivviid vuodđoláhkálávdegottis. Riikkabeivvit dohkkehii olmmošvuoigatvuodačielggadusas addán cealkámušas čuovvovaš oaivila: *“Riikkabeivvit eaktuda, ahte ráđđehus bargagohtá nannoseabbot sámegiela ealáskahttima buorrin. Erenomáš fuomášupmi galgá giddejuvvot áitatvuloš anárašgiela ja nuortalašgiela seailuma dorvvasteapmái.”*¹⁶⁵

106

Oahpahas- ja kulturministeriija ásahii 24.9.2010 bargojoavkku, man ulbmilin meroštallojuvvui 1) árvoštallat sámegielaid dili ja dan buori-deami buorrin dahkkon doaimmaid buot golmma Suomas hállojuvvon sámegiela ektui ja 2) gárvet árvoštallama vuodul evttohusa oppalaš ja bastevaš ealáskahttinprográmmas. Bargojoavkku barggu stivrii ja čuovui viiddis ja servodaga sierra surggiid ovddastan stivrenjoavku. Bargojoavku luohpadii iežas evttohusa sámegiela ealáskahttinprográmma jagi 2012 álggus. Prográmma ollašuvvama čuovvumis vástida oahpahas- ja kulturministeriija.¹⁶⁶

Doaibmaprográmma sisttisdoallá oktiibuot 30 doaibmaevttohusa, maid vuodđun lea bargojoavkku árvalus sámegielaid dilis Suomas. Doaibmaprográmma ulbmilin lea nannet sámegielat árrabajásgeassima ja giella-beassedoaimma, ovddidit sámegiela oahpahusa olles riikkas, buoridit sámegiela sajadaga studeanttadutkosis, láchčit plánejuvvon gielaealáskahttinbálgá vuodđooahpahussii sihke lasihit eiseválddiid ja almmolaš orgánaid sámegiela geavaheami. Aigumuššan lea maiddá lasihit gelbbo-laš árrabajásgeassin- ja oahpahasbargiid meari sihke buoridit sámegiela gáhttema, vurkema ja dutkamuša. Evttohuvvon doaimmaid ulbmilin lea nannet sámi dáidaga ja kultuvrra doarjaga ja servviid giellabarggu. Dan lassin bargojoavku evttoha nuortalaš giella- ja kulturguovddáža vuodđudeami Čeavetjávraí ja sámiid deaivadanbáikki oaivegávpotguvlui.

¹⁶⁵ Suoma stáhtaráđđi VNS 7/2009 vp, 170; Suoma Riikkabeivvit PeVM 1/2010, 6 ja 8.

¹⁶⁶ Oahpahas- ja kulturministeriija 2012 (Suopma).

Go oaiveministtar Jyrki Katainen ráđđehus doaibmagodii geasset 2011, ráđđehusa prográmmii čállui: *“Ollašuhttit sámegeiela ealáskahttinprográmma doaibmaid ja dorvvastit dasa dárbbášuvvon resurssaid. Ulbmilin lea gárvet bistevaš doaibmamálla sámegeiela ealáskahttimii ovttasbarggus oahpahas- ja kulturministeriijain.*¹⁶⁷” Oaiveministtar Alexander Stubb ráđđehus nannii prinsihppamearrádusain geasset 2014 sámegeiela ealáskahttima doaibmaprográmma ollašuhttima ja ásahii sierra doaibmaide áigetávvaliid ja vástueiseválddiid. Prinsihppamearrádus sisttisdoallá oktibuot 20 doaimma.¹⁶⁸ Oaiveministtar Juha Sipilä ráđđehusa prográmma¹⁶⁹ (2015) ii máinnaš sámegeiela ealáskahttinprográmma, muhto ovddit ráđđehusa prinsihppamearrádus lea fámus ja muhtin doaibmaprográmma áššiid válmmaštallan lea álggahuvvon sierra eiseválddiin.

Sámegeiela ealáskahttima doaibmaprográmma ollašuhttin Suomas lea nappo gaskan ja vuordá mánggaid eiseválddiid čielggadusaid ja ruhtadanmearrádusaid. Sámediggi lea kritiseren ášši hiidis ovdáneami ja dan, ahte doaibmaprográmmii eai leat juolluduvvon doarvái resurssat¹⁷⁰. Sámegeielat oahppomateriála válmmašteami várás stáhtabušehtas juolluduvvon resurssat leat goittotge lassánan 2010-logus. Dan lassin Sámediggi lea bastán čađahit sámegeiela giellalávvguma guoski skuvlenprošeavtta (2015) sámi oahpahasbargiide ja ovddidit sámi giellabesiid vuodđudeami maiddá ruovttuguovllu olggobealde. Čakčat 2016 almustahtton ruhtaministeriija evttohus jagi 2017 bušehtas lohpidasi resurssaid sámiid giellabeassedoaimma várás. Sámediggi oaččui jagis 2015 ruđa maiddá sámi árrabajásgeassima materiálabánjkku vuodđudeapmái. Materiálabánjkku doaibmá golmmain sámegeielain. Čakčat 2016 álggahuvvui maiddá sámi mánáidgárdeoahpaheaddjiid skuvlenprošeakta Oulu universitehta ja Sámi oahpahasguovddáša ovttasbargun¹⁷¹.

107

Sámegeiela ealáskahttima doaibmaprográmma ollašuhttet maiddá stáhtadoarjagat, maid City Sámit- searvi lea ožžon davvisámegeielat giellabeasi doaimma várás Helssegis ja Sámi dálleprošeavtta plánemii oaivegávpotguvlui. Nuortalaškulturálágáduš lea ožžon Lappi ELY-guovddášis¹⁷²

¹⁶⁷ Suoma stáhtaráđdi 22.6.2011, 25.

¹⁶⁸ Suoma stáhtaráđdi 3.7.2014.

¹⁶⁹ Suoma stáhtaráđdi 29.5.2015.

¹⁷⁰ Sámediggi (Suopma), mm. 23.1.2015.

¹⁷¹ Oulu universitehta & Sámi oahpahasguovddáš & Sámediggi 14.8.2016.

¹⁷² ELY-guovddášat (Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset = Ealáhus-, johtolat- ja birasguovddášat) leat oassi stáhta hálddahas. Dat dikšot stáhta hálddassii gullevaš guovllulaš doaibmaid ja miedihit ee. EU-ruhtademiid.

ruhtadeami Čeavetjávraí plánejuvvon nuortalaškulturguovddáža latnjadárbbuid čielggadeapmái. Evttohusat bistevaš ruhtadeamis ja láhkaásaheami rievdadeamis eai leat vel ollašuvvan. Oahpahus- ja kulturministeriija lea giđdat 2015 ovttasbarggus Sámedikkiin válmmaštallagohtán evttohusa sámegielaide gáiddusoahpahusa laktimis vuodđooahpahussii. Gáiddusoahpahus lágiduvvošii dakkár skuvllain, main eai leat vejolašvuoddat lagašoahpahussii.

Suomas ii leat seammálágan gielddaid ja guovlluhálddahusa guovttegielatvuoda ovddideapmái ja doalaheapmái oaivvilduvvon ruhtadeapmi go kránnjáriikkain Ruoŋas ja Norggas. Sámi giellalága vuollái gulli eiseválddit sáhttet jahkásaččat ohcat vuoigatvuohtaministeriijas stáhtadoarjaga sámi giellalágas oaivvilduvvon goluide. Dákkár golut šaddet ovdamearka dihte dulkomis ja áššegirjjiid jorgaleamis. Stáhtadoarjaga mearri, mii juolluduvvo mánggaide eiseválddiide ohcamuša bokte, lea juo guhká leamašan 120.000 euro/jahki. Vuoigatvuohtaministeriija dieđuid mielde eiseválddit ohcet jahkásaččat sullii golbma geardde eanet stáhtadoarjaga go mii lea juohkinláhka¹⁷³. Sámi giellalága ollašuttimii juolluduvvon stáhtadoarjja ii leat dahkan vejolažžan sámi giellalágas ásahuvvon vuoigatvuoda oazžut bálkavirgeluomu virggis dárbbášuvvon sámegiela dáiddu skáhppomii¹⁷⁴. Dát vuoigatvuohta guoská stáhta virgeolbmuid. Sihke Sámediggi ja vuoigatvuohtaministeriija lea jagis 2015 čielggadišgohtán sámi giellalága doaibmama ja sámiid gielalaš vuoigatvuodaid ollašuvvama.

108

Ruotta. Sámegiela ja eará našuvnnalaš vehádatgiellan láhkaásaheamis meroštallojuvvon gielaide ealáskahttin (*revitalisering*) lea loktanán Ruoŋa ráđđehusa áššelistui 1990-logu rájes. Našuvnnalaš vehádatgielaide sajádaga virggálažžan dahkama (gč. logu 4.1.) geažil riikkas leat gárvejuvvon logiid mielde iešguđetlágan eiseválddečielggadusat ja raporttat gielaide diliin, ovddidandárbbuin, giellamolsuma bisseheamis ja áitatvuloš gielaide ealáskahttimis. Našuvnnalaš vehádatgielaide ealáskahttin lea šaddan okta riikka ráđđehusa ođđa vehádatpolitihka čiehkagedggiin, vaikko giela ealáskahttin ii njuolga máinnašuvvo jagis 2009 addojuvvon ođđa lágain¹⁷⁵.

173 YLE Sápmi 3.6.2015.

174 Láhka 2003/1086, 25 § (Suopma).

175 Lágat 2009:600 ja 2009:724; láhkaásahus 2010:21 (Ruotta).

Jagi 1999 sáme-, suoma- ja meängiela guoski lágaid¹⁷⁶ ásaheapmi laktásii Eurohpá ráđi vehádatsoahpamušaid¹⁷⁷ ratifiseremii. Soahpamuššii searvan dagahii stuorra riikkavulošsággastallama našuvnnalaš vehádagaid gielalaš vuoigatvuođain, vehádagaid vealaheamis ja vejolašvuođas iežasgielat mánáidd beaivedikšui, boarrásiiddikšui ja iežaset gielaid oahpahussii.

Eurohpá ráđđi kritiserii Ruođa juohke soahpamuša raporterembaji oktavuodas das, ahte Ruođta ii čuvvon soahpamuša eaige vehádagaid vuoigatvuođat ollašuvvan soahpamuša mielde. Ovdamearkan sáhtta mánnašit sámegeiela (ja eará našuvnnalaš vehádatgielaid) oahpahusa, man ollašuhttin lei hoigaduvvon gielddaid ovddasvástádussan sihke doaimma dáfus ahte ekonomalaččat. Gielddat ledje dávjá vuostemielaččat lágidit bálvalusaid vehádatgielain. Oahpahušláhka geatnegahtiid daidd lágidit našuvnnalaš vehádatgielaid oahpahusa dušše dalle, juos daidd lei vejolašvuohta gávdnat heivvolaš oahpaheaddji ja, juos oahppis ledje juo giela vuođđodieđut. Earáidd go našuvnnalaš vehádatgielaid oahpahusa lágideamis gáibiduvvui lassin dat, ahte giella gálggai leat oahppi ruovttugiellan. Eatnigiela oahpahasas, mainna Ruođas oaivvildit dušše vehádatgielaid oahpahusa, váilot sihke oahpaheaddjit ja oahppomateriála iige vehádatgielaid oahpaheaddjiskuvlen lean lágiduvvon ollenge. Sámegeiela ektui ovdanbuktui kritihkka maiddáid das, ahte jagis 1999 ásaheavvon lágas meroštallojuvvon sámegeiela hálddašanguovllu olggobeallai báhce lullisámegeiela árbevirolaš guovllut ja stuorra oassi julevsámegeiela árbevirolaš guovlluin.

109

Kritihkka dihte Ruođta válmmaštallagođii ođđa vehádatpolitihka. 2000-logu vuosttaš logijagis Ruođta dagai mánggaid viiddis čielggadusaid, main guokte¹⁷⁸ riikka ráđđehusa vuollásažžan. Ođđa vehádatpolitihka linjád meroštallojuvvojedje ráđđehusa našuvnnalaš vehádagaid guoski strategiijas jagis 2008¹⁷⁹. Strategiija lei viiddis áššegirji ja sisttisdoalai ráđđehusa evttohusaid ođđa vehádatpolitihkas. Dan oaiveulbmilin mearriduv-vui našuvnnalaš vehádagaid vásihan vealaheami bisseheapmi, Eurohpá ráđi soahpamušaid buoret ollašuhttin, našuvnnalaš vehádagaid válddi ja váikkuhanvejolašvuođaid lasiheapmi ja našuvnnalaš vehádatgielaid seailuma ovddideapmi.

176 Lágat 1999:1175 ja 1999:1176.

177 Council of Europe 1992 ja 1995.

178 SOU 2005:40 ja 2006:19.

179 Sveriges Regering 2008.

Go stáhtabeaivvit dohkkehii vehádatpolitihkalaš strategijja, addojuvvui ođđa láhka, mas našuvnnalaš vehádatgiela sajádaga ožžo maiddá ijjidish ja romána chib¹⁸⁰. Jagis 1999 ásahuvvon sáme-, suoma- ja meängielaid guoski lágat gomihuvvojedje ja buhttejuvvojedje ovttain lágain, mii guoská buot našuvnnalaš vehádagaid. Lága válmmaštallamis loktejuvvui erenomážit ovdan našuvnnalaš vehádagaid vásihan ángiris assimilerenpolitihkka, gielaide dálá áittavulošvuohta ja dárbu daid suodja-leapmái, ealáskahttimii ja ođđa gielageavaheaddjiid bajásgeassimii. Buot mávssoleamos lága njuolggadusain navdojuvvo dat, ahte našuvnnalaš vehádatgielaid hálddašanguovllut viiddiduvvojedje sakka. Sáme giela hálddašanguovlu viiddiduvvui lulli- ja julevsáme giela guovluide, main eiseválddit galget ee. lágidit oassái dahje ollásit sáme gielat mánáid beaivedivššu ja sáme gielat boarrásiiddivššu.

Sáme gielaid ealáskahttima geahččanguovllus mearkašahhti boadus ođđa vehádatpolitihka čađaheamis lei sámi giellabarggu nannen Sámedikki doaimmas. Sámediggi oaččui jagis 2010 vejolašvuođa vuodđudit sámi giellaguovddáža, bargun geavatlaš gielaealáskahttin. Sámi giellaguovddáš (*Samiskt språkcentrum*) vuodđuduvvui guovtti doaimmasadjai lullisáme giela árbevirolaš guvlui (gč. logu 3.10.). Ráđđehusa vehádatpolitihkalaš strategijjas sámi giellaguovddáža vuodđudeapmi maiddá julev- ja davvisáme giela guvlui adnojuvvo dárbbášlažžan.

Sámediggái mearriduvvojedje maiddá ođđa eiseváde barggut go vehádatláhka bodii fápmui. Sámedikki bargun bargun šattai ovtta Stockholmma leanaráđdehusain čuovvut ja raporteret jahkásaččat riikka ráđdehussii vehádagaide guoski politihka ollašuvvamis. Sámediggi gohcá vehádatlága ollašuvvama ja stáhta bušehtas vehádatpolitihka várás juolluduvvon ruđaid geavaheami gielddain sáme gielaid ektui.¹⁸¹ Jagi 2013 raporttas čielgá ee. ahte 32 % sáme giela hálddašanguovllu gielddain deavdá lága gáibádusa ollásit dahje oassái sáme gielat mánáid beaivedivššus. Raporta duodašta maiddá, ahte 54 % sáme giela oahpahussii vuoigadahtton ja oahpahusa gáibidan mánáin ja nuorain oaččui lohkanbaji 2012-2013 áigge sáme giela oahpahusa.¹⁸²

180 Juvddálaččat ja románat meroštallojuvvojedje vehádahkan juo jagis 1999, goas Ruotta ratifiserii Eurohpá rádi vehádatsoahpamušaid. Daid gielaide guoski earenoamáš láhka ii goittotge ásahuvvon dán oktavuodas.

181 Gč. Länsstyrelsen i Stockholms län & Sámediggi/ Sametinget 2011-2014.

182 Länsstyrelsen i Stockholms län & Sámediggi/ Sametinget 2014, 39, 42.

Sámediggi oaččui maiddái ovddasvástádusa neahttasiiddus (www.minoritet.se), mii dahká našuvnnaš vehádagaid oinnolažžan Ruota servodagas. Siiddu ulbmilin lea maiddái doaibmat dieđihankanálan buot našuvnnaš vehádagaide guoski áššiin.

Sámediggi hálddašii jagis 2013 oktiibuot sullii 14 miljovvna kruvnnu sturrosaš bušeahta, mii lei oaivilduvvon sámegeiela ovddideapmái. Oassi stáhtadoarjagis geavahuvvui iežas hálldahusa vehádatpolitihkalaš barggaid dikšumii. Sámediggi maiddái doarjui sámeorganisašuvnnaid giellabarggu, *minoritet.se*-siiddu doalaheapmái ja ovddideapmái geavahuvvui 1,3 milj. kruvnnu. Sámeskuvllaid hálldahussii (*SamS*) juolluduvvui 1 milj. kruvnnu ruhtadeapmi integrerejuvvon sámi oahpahusa lasiheapmái. Sámi giellaguovddáža doibmii geavahuvvui 6 milj. kruvnnu, mainna giellaguovddáš ruhtadii ee. lullisámegeiela giellakonfereanssa, Språkspärr- ja giellameašttirproševttaid (gč. loguid 3.1. ja 3.10.), báikenammabarggu, nuoraidbarggu ja gursadoaimma. Ovttaskas olbmui ja iešguđetlágan servošiin lea vejolašvuolta ohcat Sámedikkis doarjaga rávesolbmuid lohkan- ja čállindáidoproševttaid várás.

111

Stuorámus oasi (sullii 66 milj. kr jagis 2013) ruhtadeamis, man stáhta lei juolludan odđa vehádatpolitihka ollašuhttimii, Sámediggi ja Stockholm leannaráđdehus juogadedje stáhtadoarjagin vehádatgielaid hálddašanguovvluid gielddaide. Eanandikkiide juolluduvvui stáhtadoarjja oktiibuot 2,5 milj. kruvnnu. Sámedikki ja Stockholm leannaráđdehusaid lassin Giela ja árbevieru dutkanlágádus (*Institutet för språk och folkminnen*) juolluda doarjagiid našuvnnaš vehádagaid gielaeláskahtinproševttaide. Jagis 2013 oktiibuot gávcci sámegeiela giellaproševtta ožžo veahkkeruđa oktiibuot 832.000 kruvnnu.

Go vehádatláhka bođii fápmui jagis 2010, stáhta bušeahtas várrejuvui 80 milj. kruvnnu odđa vehádatpolitihka ollašuhttimii. Jagi 2015 bušeahtas vehádatpolitihkalaš ulbmiliidda lei várrejuvvon 103 milj. kruvnnu. Gielddaid stáhtadoarjaga vuodđodoarjja lea 660.000 kruvnnu, man bajidit olmmošlogu ja našuvnnaš vehádatgielaid meari mielde. Juos giella gullá eanet go ovttá vehádatgiela hálddašanguvlui, oažžu dat 500.000 kruvnnu lasi. Eanandikki stáhtadoarjja lea 250.000 kruvnnu guđege eanandiggái.¹⁸³

¹⁸³ < <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/> >

Norga. Norggaráđđehus almmuhii sáme politihkalaš dieđáhusastis jagis 2008¹⁸⁴, ahte dat álggaha erenomáš doaibmaprográmma, man ulbmilin lea dorvvastit sáme giela boahttevuoda. Golmma sáme giela, eandalitge julev- ja lullisáme giela, dilli gávnnavuvui raššin. Ráđđehus háliidii čalm- mustahttit maiddái nuortalaš- ja bihtángielaid dili, dasgo gielat ledje juo goasii jávkan riikkas. Ráđđehus dohkkehii jagis 2009 viiddis sáme gielaid doaibmaprográmma (*Handlingsplan for samiske språk*), man dat lei válmmaštallan ovttas Sámedikkiin. Doaibmaprográmma ollašuttináiigi lei vihtta jagi. Prográmma čuovvunraporttat almmustahttojuvvojedje jagiin 2011 ja 2013.¹⁸⁵ Dat ledje maiddái válmmastallojuvvon ovttas- barggus Sámedikkiin.

Bargoministtar Dag Treje Andersen cealká jagi 2009 doaibmaplána láidehusas, ahte ráđđehusa prográmma ásaša vuodu viiddis ja guh- kesáigásaš doaimmaide, maidda mánggat ministerijat leat čatnasan¹⁸⁶. Juohke ministerijas, mii lea namuhuvvon prográmmii dohkkehuvvon doaimmas vástideaddji eiseváldin, lea ovddasvástádus doaimma ol- lašuttimis ja ruhtadeamis. Doaibmaplána politihkalaš vuodđun namu- huvvo ráđđehusa sámpolitihkka ja ráđđehusa obbalaš giellapolitihkka, man ulbmilin lea ee. dorvvastit sáme giela, kultuvrra ja servodateallima boahtteáiggi Norggas. Doaibmaplána juridihkalaš vuodđun leat riikkaid- gaskasaš soahpamušat, maid Norga lea ratifiseren, riikka vuodđolága 110a §, sámeláhka sihke oahpahuš- ja mánáidgárdeláhka.

Doaibmaplána ulbmilat ja dorjojuvvon doaimmat leat lađastallojuvvon golmma váldosuorgái:

- *Oahppat* - nannet davvi-, julev- ja lullisáme giela ja -gielat oahpa- husa buot dásiin. Dát gielat galget seailut ja sirdašuvvat čuovvovaš sohkabuolvaide.
- *Geavahit* – buoridit sáme gielat fáldadaga eiseválddiin ja almmolaš bálvalusain buot servodaga viidodagain. Sáme gielaid galgá leat vejolaš geavahit buot servodaga surggiin.

184 Bargo- ja searvadahttindepartemeanta/ Arbeids- og inkluderingsdepartementet 30.5.2008. Norgga ráđđehus addá juohke válgabaji áigge parlamentii viiddis sáme- politihkalaš dieđiheami, mii sisttisoallá ráđđehusa linnjáid lassin Sámedikki jah- kediedáhusa/doaibmaplána. Eará jagiin Sámedikki jahkediedáhus doaimmahuvvo parlameantta ráđđehussii oanehut kommeanttain.

185 Bargo- ja searvadahttindepartemeanta/ Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2009; Ođasmahttin-, hálddahuš- ja girkodepartemeanta/ Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet 2011; Ođasmahttin-, hálddahuš- ja girkodepartemeanta/ Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet & Sámediggi/ Sametinget 2013.

186 Bargo- ja searvadahttindepartemeanta/ Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2009, 8.

- *Oaidnit* - lasihit sámegiela almmolaš oinnolašvuoda. Sámegielat galget oidnot Norgga servodagas.

Sámegielaid doaibmaplána ollašuttimii juolluduvvon ruhtameari lea váttis árvoštallat oktageardánit, dasgo ruhtadeapmi lea juolluduvvon mánggaide sierra doaibmiide ja mánggaid ministerijaid bušeahtain. Lea goittotge čielggas, ahte plána lea lasihan sámigiellabarggu ruhtadeami mánggain logiin miljovnnain kruvnnuin. Ráđđehus almmuha ee. jagi 2011 stáhtabušehtii guoski preassadieđáhusas, ahte dat lea lasihan golmma vuosttaš jagi (2009-2011) áigge sámegiela doaibmaplána ruhtadeami oktiibuot 23 milj. kruvnnuin. Dát resurssat bohte lassin sierra ministerijaid bušeahtain juolluduvvon ruhtadeapmái sámegielaid várás¹⁸⁷ (ee. sámegielat bálvalusat).

Oassi doaimmain ja daidda guoski ruhtadeamis lea oaivvilduvvon báikkálaš ja guovllulaš giellaprošeavttaide, nugo ovdamearkka dihte Norlánda ja Davvi-Trøndelága fylkkaid bokte lulli- ja julevsámegiela giellaprošeavttaide (ee. dán raporttas loguin 3.5. ja 3.6. govviduvvon prošeavttaide). Maiddá! Ohcejoga ja Sirpmá ovttasbargoprošeakta Ovttas! lea ožžon doarjaga Norgga stáhta bušeahtas (gč. logu 3.12.). Sámi allaskuvla lea ožžon ruhtadeami ee. oahpaheaddjiskuvlema ođasmahttimii ja rekryterenkámpanjáide. Sámi allaskuvla ja Sámediggi ollašutte maiddá! viđajahkásaš rávesolbmuide oaivvilduvvon rekryterenprográmma (gč. logu 3.10.), man ulbmilin lei addit vejolašvuoda skáhppot lohkangelbbolašvuoda sámegiela alladási oahpuide.

Romssa universitehta sámigiellateknologijja guovddáš lea ožžon ruhtadeami ee. neahttasátnegirjebargui ja Divvun -prošektii, mas leat ovddiduvvon riektáčállinprográmmat, gielladárkkistanprográmmat ja pedagogaš prográmmat mánggaide sámegielaide. Sámegiela geavaheami ja oinnolašvuoda sihke sámiid kultuvrra dovdamuša leat dorjon ee. girku, bolesa, riekte- ja fánngallágádusa, bargo- ja vearrohálddaha doaimmain, sosiála- ja dearvasvuodadoaimmas ja báikenammabarggus. Prošeavttaid ruhtadeapmi lea joatkašuvvan maiddá! sámegielaid doaibmaprográmma fápmoáiggi manjá¹⁸⁸.

¹⁸⁷ Ođasmahttin-, hálldahus- ja girkodepartemeanta/ Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet 05.10.2010.

¹⁸⁸ Ee. Gielda- ja ođasmahttindepartemeanta/ Kommunal- og moderniseringsdepartementet 23.02.2015.

Sámeálbmotfoandda oktiibuot 75 miljovna kruvnnu vuoittut váldojuv-vojedje geavahussii jagi 2008 rájes. Foandda vuodđudii Stuorradiggi. Sámediggi, mii hálddaša foandda reantoboađuid, mearridii geavahit foandda vuoittuid eandalitge sámeagiella- ja árbediehtoproševttaide, sámeagielat girjjálašvuoda doarjumii ja alladási stipeanddaide. Foanda lea vuodđuduvvon buhtadit vahágiid, maid dáruiduhttinpolitihkka dahgahii sámi servošii. Jagis 2015 foandda ruđat geavahuvvojedje oktiibuot 5,2 miljovna kruvnnu.

Sámeagielaide doaibmaplánii laktásit ee. čuovvovaš ollašuhhton ođastusat:

- *Sámi lohanguovddáš*, man Sámi allaskuvla vuodđudii jagis 2007, lea ožžon bistevas bušeahhtaruhtadeami ja dat lea sáhtán vuodđudit lullisámeagiela siidodoaibmabáikki Engerdalii. Lohanguovddáša bargun lea ovddidit erenoamážit sámeagielaide lohkan- ja čállindáiddu ja oassálastit daidda guoski dutkanbargui.
- Jagis 2010 bođii fápmui vuogádat, man mielde oahppiin, geat čadahit mánáidgárde- dahje dábálašoahpaheadji dutkosa ja čadahit unnimustá 60 oahppočuoggá sámeagielas, geahpeduvvo eanemustá 50.000 kruvnnu oahppoloanas. Vuogádat lea ain fámus.
- Oahpaheadjiin lea vejolašvuhta studeret sámeagiela bálkkáin. Vuosttaš jagiid áigge dat vejolašvuhta guoskkai njealji davimus leana vuodđoskuvlla oahpaheadjiid. Čavčča 2015 rájes vejolašvuhta lea viiddiduvvon olles riikii ja dat guoská dál sihke vuodđoskuvlla ja logahaga oahpaheadjiid. Stáhta bušeahdas lea čujuhuvvon ruhta dán ulbmila várás.
- *Ovttas/Aktan/Aktesne* –nammasaš Sámedikki prošeakta, man áigge gárvejuvvui sámeagielat oahppomateriála portála nehttii ja lasihuvvojedje erenomážit digitála oahppomateriálat, nogai jagis 2013 ja sirdašuvai seammás bistevas doaibman sámi lohanguovddášii Sámi allaskuvlii.

Sámediggi hálddaša stuorámus oasi sámi giellabargui juolluduvvon ruđain. Ruhta, maid Sámediggi geavahii giellabargui jagiin 2012-2014, stuorui sullii 15 miljovna kruvnnuin, sullii 65,5 miljovna kruvnnus sullii 81 miljovna kruvdnui. Sámediggi juohká stuorámus oasi sámeagiela ovddideapmái oaivilduvvon ruđain sámeagiela hálddašanguovllu gielddaide ja fylkkaide. Dat ožžot stáhtadoarjaga Sámedikkiin dahkkon soahpamušaid vuodul. Ovttasbargosoahpamušat gusket gielddaid ja

fylkkaid doaimmaide, maiguin dat doalahit sámi giellalágas gáibiduvvon guovttegielatvuođa ja prošeavttaid, mat ovddidit sámegeiela geavaheami. Stáhtadoarjagiid, mat leat juolluduvvon gielddaide ja fylkkaide guovttegielatvuođa doalaheapmái, oktiirehkenastojuvvon mearri jagis 2014 lei 48,429 milj. Nkr.¹⁸⁹

Sámediggi juohká nubbin stuorámus oasi sámegeiela ovddideapmái oaivvilduvvon ruđain sámi giellaguovddážiidda daid vuodđoruhtadeapmin. Supmi lea sturron badjel guovttegeardásazžan jagi 2012 rájes. Oktan sivvan dasa lea golmma ođđa giellaguovddáža vuodđudeapmi jagis 2013. Giellaguovddážiidda juolluduvvon ruhtadeami oktiirehkenastojuvvon mearri lei jagis 2014 sullii 14 milj. kruvnnu. Dan lassin Sámediggi ruhtada sámegeiela ovddidanprošeavttaid, giellakampánjaid, boarrásiidda oaivvilduvvon lohkan- ja čállinveahkkeprošeavttaid ja juohká stipeanddaid joatkkaskuvllaid buot sámegeiela oahppiide. Stipeanddaide geavahuvvui jagis 2014 oktiibuot golbma miljovvna kruvnnu. Sámedikki mielde stipeanddat leat lasihan sámegeiela studerema ja sámegeiela oahppiid mearri lea lassanan buot gielain ja oahppoplána molsaeavttuin.¹⁹⁰

115

Sámediggi evttohii jagis 2012 giellanjuolggadusaid rievdadeami. Evttohus laktásii giellapolitihkalaš dieđáhussii (Sámediggedieđáhus sámegeiela birra). Gielda- ja ođasmahttinministeriija áсахii jagis 2013 áššedovdilávdegotti, man bargun lea čielggadit ođasmahttindárbbuid sámegeielaide guoski láhkaásaheamis ja servodaga eará viidodagaid geavadagas.¹⁹¹

189 Sámediggi (Norga) 5.12.2013, 16-36.

190 Sámediggi (Norga) 5.12.2013, 22-36.

191 Sámediggi 2012 (Norga).

5. Logi ášši, maid mii diehtit dál

- *Sámegiela leat ain, fuolatkeahttá daid áittavulošvuodas, maiddáivuosttažin ohppojuvvon eatnigiela. Dát láhčá buori vuodu gielaide ealáskahttimii ja mearkkaša dan, ahte sámi servošis lea olu gielalaš máhttu ja vejolaš giellameaštárat. Giellameaštir gávdno dávjá lagabus go máhtta jurddašitge!*
- *Buoremus bohtosiid giela ealáskahttin buktá dalle, go motivašuvdna ja ulbmilat leat sajisteaset. Giela ealáskahttin gáibida čatnaseami, diđolašvuoda iežas giellageavahandábiin sihke mearrediđolašvuoda oahppat ja geavahit giela. Mađi viidáseappot olles giellasearvvuš čatnasa giela ealáskahttinbargui, dađi buorebut leat bohtosat.*
- *Bearrašat ja ruovttut dahket deháleamos mearrádusaid sámegielaide boahttevuodas. Vánhemať/ fuolaheaddjit mearridit, man giela/ gielaide sii hállet mánáidasaset ja man gillii mánát ožžot beaivedivššu ja skuvlaoahpahusa. Dan dihte vánhemať dárbbášit olu ákkastallon dieđu guovttegielatvuhtii bajásšaddamis ja giellaválljemiid guhkesáigasaš váikkuhusain.*
- *Servodatlaš mearrideamis fas mearriduvvo lámččojuvvogo sámegillii botkekeahťes bálggis árrabajásgeassimis oahppogeatnegasvuodaskuvlii ja alit dássái ja leago oahpahus buohkaid olámuttus. Servodatlaš mearrideamis mearridit maiddái das, man olu ja makkár almmolaš eallima viidodagain sámegiela lea vejolaš geavahit. Danin lea dehálaš, ahte mearrádusaid dahkamii oassálastet maiddái sámegielať ja olbmot, geat áddejit sámi gielladiliid.*
- *Giellamolsuma millus jorran govvida dávjá sámegiela dili. “Go eai leat oahpaheaddjit, giella ii oahpahuvvo skuvllain. Oahpaheaddjit eai leat, dannego sin eai skuvle. Oahpaheaddjit eai skuvlejuvvo, dannego ii leat oahpahus. Oahpahus ii leat, dannego oahppit eai leat. Oahppit eai leat, dannego ii leat oahpahus. Oahppomateriála ii leat, dannego eai leat bargit, eai oahpaheaddjit, eai oahppit, ii oahpahus jna.” Mánngat ovdamearkkat čájehit, ahte giellamolsuma lea vejolaš botket muhtin sajis. Go dat lea ovttá sajis botkejuvvon, rahpasa čuovvovašge čuolbma ja giellamolsun jorggiha nuppe guvlui.*

- *Mánnggasámegiela kommunikašuvdnamálla lasiha sámegiela geavahanvejolašvuođaid ja gielalaš oaiveoami, dannego sámegiela hállit ohppet áddet nubbi nuppi. Mánnggasámegiela kommunikašuvdnamálla geahpida gielaide gaskasaš sierraárvosašvuođa ja váikkuha giellageavahandábiide. Seammás sámegiela oidnojit ja gullojit eanet.*
- *Sámegiela geavahanvejolašvuođat leat juohke sajis uhcán, dasgo smii eallit servodagain, gos hálddašit riikkaid váldogiela ja eanngalasgiella. Sámegiela birrasiid lea vejolaš hukset nu, ahte vuođđudit sámegiela "orrunlanjaid", deaivvadanbáikkiid dahje soahpat, ahte dihto báikkiin ja dilálašvuođain galgá dušše sámástit. Mánnggain sámi servošiin leat buorit vásáhusat diđolaččat huksejvvon sámegiela servošiin, sajiin ja dilálašvuođain.*
- *Giela ealáskahttin sáhtta rievdat eallima mánngga láhkai. Dat rahpá oktavuodaid eará sámi giellaservošiid, kránnjáriikkaide, iežas soga historjái, sámegiela girjjálašvuhtii, musihkkii ja árbevieruide. Giela ealáskahttin rahpá ođđa bargovejolašvuođaid. Dan lassin giela ealáskahttin čavde olles servoša, burgá boares traumaid ja jurddašuvguid. Giela ealáskahttima geažil maiddái árbevirolaš dáiddut nugo duodji-, mitalan- ja musihkkaarbevierru ožžot ođđa eallima. Ja, nugo mánnggain guovlluin lea dáhpáhuvvan, giela ealáskahttin mielddisbuktá ođđa kultuvrra: ođđa sámegiela girjjálašvuođa, musihka ja dáidaga.*
- *Jotkkolašvuohta ja bastevaš ráhkadusat leat dehálaččat sámi giellabarggus. Giellabargu ii galggašii leat dušše gaskaboddosaš prošekta, mii nohká go leat juksán mihttomeari. Áššit, mat dagahit assimilerema ja giellamolsuma, eai leat jávkan gosage proševttaid maŋŋá. Dan dihte unna áitatvuloš gielaide hállit leat dávjá eanet gielladiđolaččat go ovttagiela stuoat gielaide hállit, geaidda iežaset giella ja dan geavahanvejolašvuođat leat iešalddesčielgasat*
- *Sámegielaide áittavulošvuođas ja sámi giellaservošiid unnivuodas čuovvu dat, ahte giela sirdáseapmi sohka buolvvas nubbái ferte sihkkarastojvvot juohke buolvvas ain ođđasis ahte ođđasis. Árrabajásgeassimis ja skuvlaoahpahas lea erenoamáš stuorra mearkkašupmi dán barggus.*

GÁLDUT JA FÁDDÁI LAKTÁSEADDJI GIRJJÁLAŠVUOHTA

Aikio, Ante 2016. Näkökulma pohjoissaamen kieleen. *Saamen kielten opetus ja osaaminen. Saamen kielten oppimistulokset perusopetuksen 7.-9. vuosiluokilla 2015*, toim. Mari Huhtanen ja Mika Puukko. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus KARVI, Julkaisut 21:2016, 33-35.

Andersen, Svanhild & Strömngren, Johan 2007. *Evaluering av samelovens språkregler.* Guovdageaidnu/ Kautokeino: Sámi instituhtta/ Sámi allaskuvla.

Antonsen, Lene & Johansen, Siri Broch 2013. Gáivuona sámi giellaguovddáš – vásihusat ja muittut/ Kåfjord samiske språksenter – erfaringer og minner. *Sámi skuvlahistorjá/ Sámi skávlláhistávrrá/ Saemien skuvle-vaajese/ Samisk skolehistorie 6*, red. Svein Lund, Siri Broch Johansen & Siv Rasmussen. Kárašjohka/ Karasjok: Davvi Girji, 190-201.

Aslaksen, Lisa Monica 28.11.2014. *Projects to activate the use of the Sámi languages. Sámás muinna – talk Sámi to me.* Sáhkavuorru Eurohpa rádi semináras 'Sámi – The People, their Culture and Languages and The Council of Europe', Anár Sajos 27-29 November 2014.

Baker, Colin 2006. *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism* (4th edn). Clevedon: Multilingual Matters.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta/ Arbeids- og inkluderingsdepartementet 30.5.2008 (dohkkehuvvon Stoltenberg II ráđdehusas seammá beavivve). *St. dieđ. nr. 28 (2007-2008) Sámepolitihkka.*

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta/ Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2009. *Sámeielaid doaibmaplána/ Handlingsplan for samiske språk.*

Barruk, Henrik 2008. *Samiskan i Sverige. Rapport från språkkampanjarådet. En sammansställning av befintliga resultat och fakta om samiskans användning och utbredning i Sverige.* Giron/ Kiruna: Sámediggi/ Sametinget (Ruotsi).

Council of Europe/ Eurohpá ráđdi 1992. *European Charter for Regional or Minority Languages/ Guovlolaš gielaide dahje vehádatgielaide guoski eurohpálaš vuodđogirji.* ETS n:o 148, SopS 23/1998.

Council of Europe/ Eurohpá ráđdi 1995. *Framework Convention for the Protection of National Minorities/ Našuvnnalaš vehádagaid suodjaleapmái guoski almmolaš rápmasoahpamuš.* ETS n:o 157, SopS 2/1998.

Council of Europe/ Eurohpá ráđdi 2015. *The Sámi. The People, Their Culture and Languages.* Anára Sajosis 27.-29.11.2014 lágiduvvon seminára almmustahttin internehtas < <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680302f64> >

Fishman, Joshua 1994. *What Do You Lose When You Lose Your Language?* Artihkal internehtas, 11 s. < <http://www2.nau.edu/jar/SIL/Fishman1.pdf> >

Fishman, Joshua 1997 [1991]. *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages.* Clevedon: Multilingual Matters.

Fjellgren, Patricia & Huss, Leena 2013. *Giele aelhkje guedtedh. En bok för dig som vill återta ditt språk.* Sámediggi/ Sámedigge/ Saemiedigke/ Sametinget (Ruotsi).

Fjellheim, Elin 2014. *Språkbadsmodell i språkopplæringa. Elgå skuvle/ skole, Engerdal barne- og ungdomsskole.* Logaldallan SamS lågidan gursas, mii giedahalai giellalávgunmetoda Johkamohkis 17.6.2014. < < <http://www.sameskolstyrelsen.se/sv/news/spr%C3%A5kbadskurs-16-17-juni-del-2> >

Gaski, Harald 2015. Giellaealáskahttin ja kvantitehta mihtut – moadde jurdaga Sámi ja Aotearoa vásáhusaid vuodul. *Sámis. Sámi čálakultuvrralaš áigečála nr. 19-20.* Karášjohka: ČálliidLágádus, 28-32.

Giella- ja ođasmahttindepartemeanta/ Kommunal- og moderniseringsdepartementet 08.10.2014. *2 miljovvna Sámi giellagáldu giellaovttasbargui.* Preassadieđáhus. < <https://www.regjeringen.no/se/aktuelt/2-miljovvna-Sami-giellagáldu-giellaovttasbargui/id2005537/> >

Giella- ja ođasmahttindepartemeanta/ Kommunal- og moderniseringsdepartementet 23.02.2015. *3,5 miljovvna kruvvnno sámi giellaproševttaide.* Preassadieđáhus. < <http://www.regjeringen.no/se/dep/kmd/id504/> >

Grenoble, Lenore A. & Whaley, Lindsay J. 2006. *Saving Languages. An introduction to language revitalization.* Cambridge: Cambridge University Press.

Guttorm, Sonja 6.5.2013. *Oktasaš oahpaheapmi Ohcejoga ja Sirpmá oahppiin geain lea váldo oahpaheapmi sámegillii. Sáhkavuorru OVTTAS!-proševtta semináras Sirpmá skuvllas 6.5.2013.*

Guttorm, Sonja 2015. Šleadgapoastaságastallan 26.1.2015.

Hinton, Leanne 2002. *How to Keep Your Language Alive. A Commonsense Approach to One-on-One Language Learning.* Berkeley, CA: Heyday Books.

Hinton, Leanne & Hale, Ken 2001 (ed.). *The green book of language revitalization in practice.* San Diego: Academic Press.

Hirvasvuopio-Laiti, Annukka & Hirvonen, Vuokko 2013. *Ohcejoga ja Deanu gielladaid skuvla- ja mánáidgárdeovttasbarggu dálá dilli ja hástalusat/ Ohcejohka: OVTTAS!-prošeahta.*

Huss, Leena 2014. *Revitalization against all odds? The South Sámi language in Sweden.* Seminar on Cultural Resilience and Human Rights – Perspectives of Northern Indigenous Peoples. Rovaniemi, Arktikum 4.3.2014.

Hyltenstam, Kenneth & Stroud, Christopher 1990. *Språkbyte och språkbevarande i ett internationellt perspektiv med särskilt beaktande av situationen för samiskan i Sverige. Underlagsrapport utgiven av samerättsutredningen SOU 1990:84.* Stockholm: Justitiedepartementet.

Hyltenstam, Kenneth & Stroud, Christopher 1991. *Språkbyte och språkbevarande. Om samiskan och andra minoritetsspråk.* Lund: Studentlitteratur.

Hyltenstam, Kenneth & Stroud, Christer & Svonni Mikael 1999. Språkbyte, språkbevarande, revitalisering. Samiskans ställning i svenska Sápmi. *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråkperspektiv*, red. Kenneth Hyltenstam. Lund: Studentlitteratur, 41-97.

Juuso, Jane 2009. *Válddán giellan ruovttoluotta/ Tar språket mitt tillbaka.* Isak Saba guovddáš/ Isak Saba senteret, Unjárga/ Nesseby.

Juuso, Jane 2013. *Mov gielem bäästede vaaltam/ Jag tar tillbaka mitt språk.* Red. Sylvia Sparrock. Samiskt språkcentrum, Sametinget i Sverige.

Kalla, Anne-Marie 2010. *Inarinsaamen kielen täydennyskoulutus 2009-2010. Kielimestariosuuden raportointi.* Ii leat almmustahtton, 15 s.

Kalstad Mikkelsen, Anne 1996. Vuotnagáttiid mánát. Sámegiela nannen mánáidgárddi bokte. *Duostta hupmat. Gulahallanvuohki sámegieloahpahasas/ Våg å snakke. Kommunikativ metode i samiskopplæringen, doaimm.* Jon Todal & Martin Pope. Guovdageaidnu/ Kautokeino: Sámi oahpahusráđđi/ Samisk utdanningsråd, 49-68.

Keskitalo, Pigga & Lehtola, Veli-Pekka & Paksuniemi, Merja 2014 (toim.). *Saamelaisien kansanopetuksen ja koulunkäynnin historia Suomessa.* Turku: Siirtolaisinstituutti.

King, Jeanette 2001. Te kohanga reo. Maori language revitalization. *The green book of language revitalization in practice*, ed. Leanne Hinton & Ken Hale. San Diego: Academic Press, 119-128.

King, Kendall A. 2009. Language loss and revitalization: Ten things we know. *Kvener i fortid og nåtid*, eds. A-R. Lindgren, M. Hauan, E. Niemi, L. Niiranen & T. Thuen. Tromsø: University of Tromsø, 9-25.

Kuoljok, Sunna 9.12.2010. *Sydsamisk revitalisering – vad händer?* < <http://www.samer.se/2737> >

Labba, Nils Gustav 10.11.2010. *Jätteintresse för språkbud.* < <http://www.samer.se> > reportagearkiv.

Lehtola, Veli-Pekka 2015 [1997]. *Saamelaiset. Historia, yhteiskunta, taide.* Inari: Kustannus-Puntsi.

Lehtola, Veli-Pekka 2014. Saamen kielen lehtoraatista Giellagas-instituutiksi. *Saamelaisien kansanopetuksen ja koulunkäynnin historia Suomessa*, toim. Pigga Keskitalo, Veli-Pekka Lehtola & Merja Paksuniemi. Turku: Siirtolaisinstituutti, 315-319.

Länsman, Anne & Tervaniemi, Saara 2012. *Sámegiela geavaheapmi Ohcejogas.* Ohcejohka: Sámedikki sámegiela doaimmahat ja Sámi giellaguovddáš Ohcejohkii-ovdačielggadusprošekta..

Länsstyrelsen i Stockholms län & Sámediggi/ Sametinget 2011-2014. *Rapport om tillämpningen av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk.* Seammanammasaš raporttat jahkásaččat.

Máhttodepartemeanta & Sámediggi & Oahpahusdirektoráhtta 2008. *Máhttolokten [2006S]. Sámi oahppoplánabuvttus (Læreplanverket – kunnskapsløftet samisk).*

Marjomaa, Marko 2014. *Šleđgapoastaságastallan skábmamánus 2014.*

Minde, Henry 2005. *Sápmelaččaid dáruiduhttin – manne, movt ja makkár váikkuhusaid buvttii?* Almmustahtton maiddá eangalagillii: *Assimilation of the Sámi. Implementation and Consequences.* *Gáldu čála 3/2005*, doaimm. Magne Ove Varsi. Guovdageaidnu: Gáldu/Álgoálbmotvuogiatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš.

Moilanen, Irmeli 2014. Inarinsaamen elvytys yhteisöllisenä oppimisprosessina. *Saamelaispedagogiikan ydinkysymysten äärellä*, toim. Pigga Keskitalo, Satu Uusiautti, Erika Sarivaara & Kaarina Määttä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 229–247.

Morottaja, Anna 2015. Šleđgapoastaságastallan 7.1.2015.

Morottaja, Matti 1991. Ele poolá. *Anarâš-losta juovlamáánu, 2.*

Morottaja, Petter 2009. Kirjäläšvuotá jottáa ja symboleh kirdâččeh fantasia suájáiguin/ Inarinsaamelaisen kirjallisuuden ensiaskel ja askel sen jälkeen. *Omin sanoin. Kirjoituksia vähemmistökielten kirjallistumisesta*, toim. Klaas Ruppel. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 65-74. < <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk6/nimiolehti.wmv> >

Moshnikoff, Jouni & Moshnikoff, Satu 2009. Nuörttsää'mk̄iõll/ Koltansaamen kieli. *Omin sanoin. Kirjoituksia vähemmistökielten kirjallistumisesta*, toim. Klaas Ruppel. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 111-125. < <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk6/nimiolehti.wmv> >

Nygaard, Vigdis & Varsi Balto, Áila Márge & Solstad, Marit & Solstad, Karl Jan 2012. Sámi giellaguovddážiid árvoštallan. Alta/ Altá: Norut raporta 2012:6.

Näkkäljärvi, Klemetti 2008. *Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004-2006. Kertomus saamen kielilain toteutumisesta.* Anár: Sámediggi/ sámgi giellaráđđi ja sámegiela doaimmahat.

Näkkäljärvi, Pirita 2014. Šleđgapoastaságastallan 26.9.2014.

Oahptii Injá 2002. “Dápmot”. *Oahpaheaddji ideagirji 1. ja 2. luohkáide.* Kárášjohka: Davvi Girji.

Odasmahttin-, hálddahuš- ja girkodepartemeanta/ Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet 05.10.2010. *Ráđđehus nanne sámgi giellaid ángirušsama.* Preassadieđáhus. < <https://www.regjeringen.no/se/aktuelt/raehus-nanne/id619003/> >

Odasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanta/ Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet 2011. Sámegeielaid doaibmaplána – gielladilli jagi 2010 ja joatkkevaš barggut jagi 2011/ *Handlingsplan for samiske språk – status 2010 og videre innsats 2011.*

Odasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanta/ Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet & Sámediggi/ Sametinget 2013. Sámegeielaid doaibmaplána – dilli áigodagas 2011-2013/ *Handlingsplan for samiske språk – status 2011-2013.*

Olthuis, Marja-Liisa 2003. Uhanalaisen kielen elvytys: esimerkkinä Inarinsaame. *Virittäjä 4/2003.* Helsinki: Kotikielen seura, 568-579.

Olthuis, Marja-Liisa 2008. Inarinsaamen huoltoa ja elvytystä. *Kielikello 1/2008.* Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 4-8.

Olthuis, Marja-Liisa 2009. Mii kirjekiela lii já maht tot šadda?/ Kirjakieli ja sen synty – inarinsaamen näkökulma. *Omin sanoin. Kirjoituksia vähemmistökielten kirjallistumisesta,* toim. Klaas Ruppel. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 75-107. < <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk6/nimiotehti.wmv> >

Olthuis, Marja-Liisa & Kivelä, Suvi & Skutnabb-Kangas, Tove 2012. *Revitalising Indigenous Languages: How to Recreate a Lost Generation.* Bristol: Multilingual Matters.

122

Oahpahus- ja kulturministeriija/ Opetus- ja kulttuuriministeriö/ Undervisnings- och kulturministeriet (Suopma) 2012. *Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi* [Doaibmaplána sámegeiela ealáskahttima várás]. Oahpahus- ja kulturministeriija bargojoavkku muituimerkejumit ja čielggadusat 2012:7. < <http://www.minedu.fi> >

Oahpahusráddehus/ Opetushallitus/ Utbildningsstyrelsen 2004. *Vuođđooahpahusa oahppoplána vuođđoáššit 2004/* Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Mearrádusat 1-3/011/2004.

Oahpahusráddehus/ Opetushallitus/ Utbildningsstyrelsen 2014. *Vuođđooahpahusa oahppoplána vuođuštusat 2014/* Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Mearrádus 22.12.2014.

Oulu universitehtta & Sámi oahpahusguovddáš & Sámediggi 14.8.2016. Mediadieđáhus: Sámi mánáidgárdeoahpaheaddjiskuvlejujumi álgá Anáris.

Paltto, Heikki 2013. *Sámi Giellagáldu rahpan.* Sáhkavuorru Sámi Giellagáldu rahpansemináras 20.2.2013, Sajos Anár.

Paltto, Kirsi 28.11.2014. *E-learning and distance learning: E-skuvla Norway and Sámi language cartoon Bamse.* Sáhkavuorru Eurohpá ráđi semináras 'Sámi – The People, their Culture and Languages and The Council of Europe', Anár, Sajos 27-29 November 2014.

Pasanen, Annika 2005. Kielipesätoiminta osana karjalan ja inarinsaamen kielen revitalisaatiota. *Sukukansaohjelman arki. Suomalais-ugrilainen perintö ja arkipäivä,* toim. Paula Kokkonen. Helsinki: Castreniaumin toimitteita 64, 67-81.

Pasanen, Annika 2010. *Inarinsaamen kielen täydennyskoulutus 2009-2010.* Harjehallamii guoski raporta dievasmahttinskuvlejujumi prošektii. Ii leat almmustahtton, 15 s.

Pasanen, Annika 2014. ”Kuolee se kumminkin!” Inarinsaamen kieli ei sittenkään kuollut. *Saamelaiden kansanopetuksen ja koulunkäynnin historia Suomessa*, toim. Pigga Keskitalo, Veli-Pekka Lehtola & Merja Paksuniemi. Turku: Siirtolaisinstituutti, 288-307.

Pasanen, Annika 2015. *Kuávsui já peivičuová. Sarastus ja päivänvalo. Inarinsaamen kieliyhteisön käänteinen kielenvaihto*. Helsingin yliopisto, nákkosgirjedutkamuš.

Rantala, Leif & Sergina, Aleftina 2009. Áhkkiela sápmelaččat. Oanehis muitalus sámejoavkku birra, man mañimuš sámegeielalaš olmmoš jámii 29.12.2003. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä raportteja 8/ Lappi allaoahpahaga pedagogalaš raporttat 8/ Lapplands universitets pedagogiska rapporter 8. Roavvenjárga/ Rovaniemi: Lappi allaoahpahat/ Lapin yliopisto.

Rasmus, Eeva-Liisa & Pautamo, Ellen 3.6.2011. *Etäopetus kielellisten ja kulttuuristen ihmisoikeuksien toteutumisen mahdollistajana – etäopetuksen käytännön toteutusprosessi Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa*, 13s. < <http://www.sputtr.com/ihmisoikeuksien> >

Rasmus-Moilanen, Eeva-Liisa & Pautamo, Ellen 2012. Gáiddusoahpahusa vejolašvuodat – Sámi oahpahusguovddáža geavtlaš bargu ja doaimmanmáillem. *Ulbmilin sámi pedagogihka ollašuhhtin*, doaimm. Pigga Keskitalo ja Kaarina Määttä. Roavvenjárga/ Rovaniemi: Lapland University Press/ Lapin yliopistokustannus, 103-118.

Rasmus-Moilanen, Eeva-Liisa 2014. Etäopetus aikuisopiskelijoiden saamen kielen opetuksessa. *Saamelaispedagogiikan ydinkysymysten äärellä*, toim. Pigga Keskitalo, Satu Uusiautti, Erika Sarivaara ja Kaarina Määttä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 215-226.

Rasmussen, Torkel 2005. *Jávohuvvá ja ealáska. Davvisámegeielagiid demografiija ja buolvvaidgaskasaš sirdáseapmi Norggas ja Suomas*. Sámegeiela váldofágadutkamuš. Romsa: Romssa Universitehtta, Humanisttalaš fakulteahhtta/ Sámi ossodat.

Rasmussen, Torkel 2012. Sámegeielaid ealáskahttin ja hehttehusat Suomas. *Ulbmilin sámi pedagogihka ollašuhhtin*, doaimm. Pigga Keskitalo & Kaarina Määttä. Rovaniemi: Lapland University Press/ Lapin yliopistokustannus, 71-92.

Rasmussen, Torkel 2013. Sámedikki doarjaortnegat sámegeielaide/ Sametingets midler til samiske språk. *Sámi logut muitalit 6. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2013/ Samiske tall forteller 6. Kommentert samisk statistikk 2013*. Guovdageaidnu/ Kautokeino: Sámi allaskuvla, 57-81/ 49-72.

Rasmussen, Torkel 2.5.2013a. *Láidehus Sirbmá-Ohcejoga sámegeielat oahpahusa oktasaš oahppoplánii*. OVTTAS! Sámi giella-, skuvla- ja mánáidgárdeovddideapmi Deanuleagis – fidnu. Ii leat almmustahtton, 12 s.

Rasmussen, Torkel 2.5.2013b. *Deanuleagi oahppoplána. Evttohusat oktasaš oahpahusa várás*. OVTTAS! Sámi giella-, skuvla- ja mánáidgárdeovddideapmi Deanuleagis –prošeakta. Ii leat almmustahtton, 104 s.

Rasmussen, Torkel 2014. *Go ealáska, de lea váttis dápmat. Davvisámegeiela etnolingvisttalaš ceavzinnávvecaid guorahallan guovtti gránnjagiiddas Deanus ja Ohcejogas 2000-logu álggus. Dieđut 5/2014*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla & Norgga dutkanráđdi.

Rasmussen, Torkel 2015. The Finnish school system – A Taboo issue in Sámi language revitalization. *AGON, Pohjoinen tiede- ja kulttuurilehti*. Rovaniemi: Agon ry. < <http://agon.fi/article/the-finnish-school-system-a-taboo-issue-in-sami-language-revitalization/> >. Almmustahton 12.4.2015. Lohkojuvvon 20.9.2015.

Sámediggi/ Sámedigge/ Saemiedigkie/ Sametinget (Norga) 2004. *Sámeigiella lea čaffat! Sámediggerádi diedáhus sámegiela birra.*

Sámediggi/ Sámedigge/ Saemiedigkie/ Sametinget (Norga) 2012. *Sámediggediedáhus sámegiela birra.*

Sámediggi/ Sámedigge/ Saemiedigkie/ Sametinget (Norga) 5.12.2013. *Sámedikki 2014 bušeahhta.* Ášši 054/13.

Sámediggi/ Sámedigge/ Saemiedigkie/ Sametinget (Ruotta) 2010 [2008]. *Samisk språkhandbok för förvaltningsmyndigheter.* Utarbetad av Elli Sivi Näkkäljärvi Utsi, reviderad i februari 2010.

Sámediggi/ Sámedigge/ Saemiedigkie/ Sametinget (Ruotta) 2011. *Lägesrapport. De samiska språken i Sverige.* Samiskt språkcentrum.

Sámediggi/ Sámedigge/ Saemiedigkie/ Sametinget (Ruotta) 2012. *Lägesrapport. De samiska språken i Sverige 2011.* Samiskt språkcentrum.

Sámediggi/ Sámedigge/ Saemiedigkie/ Sametinget (Ruotta) 2013a. *Projektrapport. Språkspärr – “Jag tar tillbaka mitt språk”.* Samiskt språkcentrum, Sametinget i Sverige. Författare Helen Blind Brandsfjell.

Sámediggi/ Sámedigge/ Saemiedigkie/ Sametinget (Ruotta) 2013b. *Projektrapport. Mentorprogrammet Bihkedæjja “Vaajmojne bihkedidh”.* Samiskt språkcentrum, Sametinget i Sverige. Författare Patricia Fjellgren.

Sámediggi/ Sámedigge/ Saemiedigkie/ Sametinget (Ruotta) 2013c. *Lägesrapport. De samiska språken i Sverige 2012.* Samiskt språkcentrum.

Sámediggi/ Sámedigge/ Saemiedigkie/ Sametinget (Ruotta) 2014. *Lägesrapport. De samiska språken i Sverige 2013.* Samiskt språkcentrum.

Sámediggi/ Sámedigge/ Saemiedigkie/ Sametinget (Ruotta) 2015. *Lägesrapport. De samiska språken i Sverige 2014.* Samiskt språkcentrum.

Sámediggi/ Sámedigge/ Saemiedigkie/ Sametinget (Ruotta) 2016. *Lägesrapport. De samiska språken i Sverige 2015.* Samiskt språkcentrum.

Sámediggi/ Sämitigge/ Sää’ mte’ ħġġ/ Saamelaiskäräjät (Suopma) 2004. *Sámiid giella- ja kultrsiida-prošeavtta loahpparaporta.* Pia Ruotsala 17.2.2004. Ii leat almmustahton, 35 s.

Sámediggi/ Sämitigge/ Sää’ mte’ ħġġ/ Saamelaiskäräjät (Suopma) 2009. *Sámeoahpahus ruovittuguovllu olgobealde/ Saamelaisopetus kotiseutualueen ulkopuolella. Sámedikki skuvlenraporta nr 1/ Saamelaiskäräjien koulutusraportti nro 1.* Anár/ Inari.

Sámediggi/ Sämitigge/ Sää'mte'ǧǧ/ Saamelaiskäräjät (Suopma) 2016. *Sámiid lohkomearri jagi 2015 Sámediggeválggain. Válgalávdegotti statistihkka.* Ii leat almmustahtton.

Sámediggi/ Sämitigge/ Sää'mte'ǧǧ/ Saamelaiskäräjät (Suopma) 23.1.2015. *Stáhtarádi 3.7.2014 prinsihppamearrádus doaibmaplánan sámegeiela eláskahttimii. Evttohus/ cealkámuš.*

Sámediggi/ Sämitigge/ Sää'mte'ǧǧ/ Saamelaiskäräjät (Suopma) 19.5.2015a. *Ságastallan sámegeiela gáiddusoktavuođaid geavaheadji oahpahusa lágideamis. Muittuhančála ja evttohus Oahpahus- ja kulturministerijai.*

Sámediggi/ Sämitigge/ Sää'mte'ǧǧ/ Saamelaiskäräjät (Suopma) 19.5.2015b. *Saamen kielen opetuksen mahdollisuudet ja mahdollisuudet. Duogášmuittuhančála Oahpahus- ja kulturministerijai.*

Sámediggi/ Sämitigge/ Sää'mte'ǧǧ/ Saamelaiskäräjät (Suopma) 2015a. *Opas kielipesälásten vanhemmille. Kielen kehityksen tukeminen kotona.* Almmustahtton < <http://www.samediggi.fi> > .

Sámediggi/ Sämitigge/ Sää'mte'ǧǧ/ Saamelaiskäräjät (Suopma) 2015b. *Menetelmäopas kielipesätyöntekijöille.* Almmustahtton < <http://www.samediggi.fi> > .

Sámi allaskuvla 2008-2013. *Sámi logut mitalit 1-6. Jáhkázážat almmustahttojuvvon statistihkkaraporta duogáš artihkkaliin.* Guovdageaidnu/ Kautokeino.

Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš/ Samisk nærings- og utredningscenter 2000. *Raporta. Iskkadeapmi sámegeiela geavaheami birra/ Rapport. Undersøkelse om bruken av samisk språk.* Bargoaddi/oppdragsgiver: Sámi giellaráđdi/Samisk språkråd. Prošeaktajođiheaddji/ projektleder Ellen Ravna. Deatnu/ Tana.

Sámi oahpahusguovddáš/ Saamelaisalueen koulutuskeskus 2013. *Koulutusstrategia/ Skuvlenstrategija 2013.*

SamS/ Sameskolstyrelsen/ Sámeskuvlastivra 2012 (Ruotsi). Årsredovisning 2011.

Sanila, Tiina 2009. *Jeá'1 ouddõđ! Älä antaudu! Omin sanoin. Kirjoituksia vähemmistökielten kirjallistumisesta,* toim. Klaas Ruppel. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 127-133. < <http://scripta.kotus.fi/www/verkojulkaisut/julk6/nimiolehti.wmv> >

Sanila-Aikio, Tiina 2013. *Muistio koltansaamen kielen tilasta, koltansaamen kielen ja –kielisen opetuksen tilanteesta ja kehitymisestä sekä pikaisista opetusta tukevista toimenpiteistä.* Miellodusin Sámedikki Riikkabeivviid čuvgehuslávdegodđái addin cealkámušas, Dnro 574/D.a. 4/10.10.2013.

Sanila-Aikio, Tiina 2014. Šleađgapoastaságastallamat 8.9.2014 ja 12.12.2014.

Seurujärvi-Kari, Irja 2014. Saamentutkimus, saamen kielen ja kulttuurin opetus Helsingin yliopistossa. *Saamelaisten kansanopetuksen ja koulunkäynnin historia Suomessa,* toim. Pigga Keskitalo, Veli-Pekka Lehtola & Merja Paksuniemi. Turku: Siirtolaisinstituutti, 308-312.

Skolverket 2011 (Ruotsi). *Läroplan för sameskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011.*

Skutnabb-Kangas, Tove 2000. *Kommentárat raportii 'Iskkadeapmi sámegiela geavaheami birra' / Kommentarer til rapporten 'Undersøkelse om bruk av samisk språk'.* Deatnu/ Tana: Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš/ Samisk Nærings- og utredningscenter.

Solstad, Karl Jan & Varsi Balto, Áila Márge & Nygaard, Vigdis & Josefsen, Eva & Solstad, Marit 2012. *Sámi giellaiskkadeapmi 2012. NF-raporta nr. 9/2012.* Bodø: Nordlands Forskning.

SOU – Statens offentliga utredningar 2006:19 (Ruotsi). *Att återta mitt språk. Åtgärder för att starka det samiska språket.* Slutbetänkande av utredningen om finska och sydsamiska språken.

SR Sameradion 26.11.2013. *Språkbud effektivt för att hålla sydsamiskan vid liv.* Jörgen Heikki jearahallá Leena Huss ja Sigrid Stångberg. < <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=5714744> >

SR Sameradion 11.2.2014. *Känslor kring språket viktigt för revitalisering av sydsamiskan.* Pia Sjögren jearahallá Leena Huss. < <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=5781372> >

126

Suoma riikkabeaivvit/ Suomen Eduskunta/ Finlands riksdag, PeVM 1/2010 vp. *Vuodđoláhkálávdegoddi smiehttamuš.*

Suoma stáhtaráddi/ Suomen valtioneuvosto/ Finlands regering, VNS 7/2009 vp. *Stáhtarádi čielggadus Suoma olmmošvuoigatvuohtapolitiikka.*

Suoma stáhtaráddi/ Suomen valtioneuvosto/ Finlands regering 22.6.2011. *Oaiveministtar Jyrki Katainen ráđđehusa prográmma.*

Suoma stáhtaráddi/ Suomen valtioneuvosto/ Finlands regering 3.7.2014. *Stáhtarádi prinsihppamearráduš doaibmaplánan sámegiela ealáskahttimii.*

Suoma stáhtaráddi/ Suomen valtioneuvosto/ Finlands regering 29.5.2015. *Stáhtarádi dieđáhus riikkabeivviide 29.5.2015 nammaduvvon oaiveministtar Juha Sipilä ráđđehusa prográmmas.*

Svenska kyrkan 2012. *Våga vara minoritet. En rapport om minoritetsrättigheter i Sverige 2012.* Sammanställt av Kaisa Syrjänen Schaal. Stockholm. < <http://www.svenskakyrkan.se> > (14.08.2014)

Svenska kyrkan 2013. *Marginalized and Ignored. National Minority Children's Struggle for language Rights in Sweden 2013.* Written by Kaisa Syrjänen Schaal. Uppsala. < <http://www.svenskakyrkan.se> > (14.08.2014)

Sveriges Regering 2008. *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna.* Prop. 2008/09:158. < <http://www.regeringen.se> >

Svonni, Mikael 2006. *Språksituationen för samerna i Sverige.* Umeå: Umeå universitet, Sámi dutkan/ Samiska studier.

Taipale, Riitta 2012. *Ohcejoga sámegielat nuoraid giellageavaheapmi.* Ohcejohka: Sámi Siida ry ja OVTAS! –prošeakta.

Todal, Jon 2006. The Southern Saami language in Svahken Sijte. *International Journal of the Sociology of Language 180 (2006). Small languages and small language communities 52*, ed. Nancy C. Dorian, 147-158.

Todal, Jon 2007. *Samisk Språk i Svahken Sijte. Sørsamisk vitalisering gjennom barnehage og skule.* Diedut 1/2007. Guovdageaidnu/ Kautokeino: Sámi Instituhtta.

Todal, Jon 2002. “...jos fal gáhttet gollegielat”. *Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet.* Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Todal, Jon & Pope, Martin 1996. *Duostta hupmat. Gulahallanvuohki sámegieloahpahusas/ Våg å snakke. Kommunikativ metode i samiskopplæringen.* Guovdageaidnu/ Kautokeino: Sámi oahpahusráđđi/ Samisk utdanningsråd.

Uppsala universitet/ Hugo Valentin-centrum 17.2.2014. *Sydsamiskans väg tillbaka.* Leena Huss ja Satu Gröndahl dutkamuššii ‘*Revitalisering mot alla odds? Sydsamiskan i Sverige*’ guoski ođas, < <http://www.valentin.uu.se/> >.

Wesslin, Sara 2014. *Anarâš saavah – media kielenelvyttäjänä. Yle Sápmi rooli vähemmistökielen elinvoimaisuudessa.* Kulttuurialan opinnäytetyö, viestinnän koulutusohjelma. Tornio: Lapin ammattikorkeakoulu.

YLE Sápmi 11.2.2015. *Áilegas giellasiidii ruhtadeapmi ja lávki ain ovddosguvlui.* Ođas Ohcejohkii plánejuvvon sámi giellaguovddázis, doaimm. Jouni Aikio.

YLE Sápmi 3.6.2015. *Anára gielda gáibida eanet ruđa doaimmaide mat leat sámi giellalágas mearriduvvon.* Ođas, mas Anára gielda gáibida eanet ruđa sámi giellalága ollašuttimii, doimm. Inger-Elle Suoninen.

YLE Sápmi 15.6.2015. *Giellagáldui 1,3 miljovvna euro EU-ruhtadeapmi.* Ođas davviriikkalaš sámegiela ámmát- ja resursaguovddáža, Giellagáldu, prošeaktaruhtadeamis, toim. Sara Wesslin.

YLE Sápmi 27.8.2015. *Ruhtaministeriija evttoha giellabesiide olles 900.000 euro.* Almmuhuvvon suomagillii 31.8.2015: *Kielipesille ehdotetaan kokonaista 900.000 euroa.* Doaimm. Pirita Näkkäljärvi.

Øzerk, Kamil & Eira, Inger Marie G. 1996. *Giellaodasmahttin ja sámegiela-dárogiel guovttegielalašvuohhta almmolaš ášahusain.* Guorahallan movt sámegiella geavahuvvo hálddahušgiellan gielddain mat gullet Sámegiela hálddašanguvlui. Sámediggi/ Sámi giellaráđđi (Norja).

Øzerk, Kamil & Juuso, Randi 1999. *Pedagogalaš jurddagirji guovttegielalaš mánáidgárdiide/ Pedagogisk idébok for tospråklige barnehager.* Guovdageaidnu/ Kautokeino: Sámi oahpahusráđđi/ Samisk utdanningsråd.

LÁHKAÁSAHEAPMI

Suopma

- (19.1.1973/36) *Varhaiskasvatustaki* [Árabajásgeassinláhka], (sámegiela guoski rievdadus 11.12.1981/875, 11 § 2 mom., lága nama molsun 8.5.2015/580)
- (17.7.1995/969) *Laki Suomen hallitusmuodon muuttamisesta* [Láhka Suoma ráđdehushámi rievdadeamis], (gomihuvvon 1999/731).
- (17.7.1995/974) *Laki Saamelaiskäräjistä/ Láhka Sámedikkis*.
- (21.8.1998/628) *Perusopetuslaki* [Vuoddooahpahušláhka].
- (21.8.1998/629) *Lukiolaki* [Logahatláhka].
- (21.8.1998/630) *Laki ammatillisesta koulutuksesta* [Láhka ámmátlaš skuvlejumis].
- (11.6.1999/731) *Suomen perustuslaki/ Finlands grundlag/ Suoma vuodđoláhka*.
- (6.6.2003/423) *Kielilaki/ Språklag* [Giellaláhka].
- (15.12.2003/1086) *Saamen kielilaki/ Sámi giellaláhka*.
- (29.12.2009/1705) *Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta* [Láhka oahpahuš- ja kulturdoaimma ruhtadeamis].
- (9.4.2010/252) *Laki saamelaisalueen koulutuskeskuksesta* [Láhka sámii oahpahušguovddážiš].

Ruotta

- (1974:152) *Regeringsform* [Ráđdehushápmi], (ändrad bl.a. 1976:871, 2010:1408).
- (1992:1433) *Sametingslag/ Láhka Sámedikkis*.
- (1999:1175) *Lag om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar* [Láhka vuoigatvuodas geavahit sámegiela hálddahuseissevaldiin ja duopmostuoluin].
- (1999:1176) *Lag om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar* [Láhka vuoigatvuodas geavahit suomaja meängiela hálddahuseissevaldiin ja duopmostuoluin].
- (2009:600) *Språklag* [Giellaláhka].
- (2009:724) *Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk* [Láhka nášuvnnalaš veahádagain ja veahádatgielain].
- (2010:21) *Förordning om statsbidrag för insatser till stöd för de nationella minoritetsspråken* [Láhkaásahuš stáhtaveahkis nášuvnnalaš veahádatgielaide].
- (2010:800) *Skollag* [Skuvlalahka], (ändrad b.a. 2014:458, 2015:194).

Norga

- (1987:56) Láhka Sámedikki ja eará sámi vuoigatvuodaid hárrái (Sámeláhka)/ Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (Sameloven); Sámegillii guoski lasáhusat/ Samisk språk tilføyelse 1990:78.
- (1988:432) Vuoddolága paragrafa 110a sámiid vuoigatvuodaid birra/ Sameparagraf 110a i Grunnlova.
- (1998:61) Oahpahušláhka - Láhka vuoddoskuvlii ja joatkkaoahpahussii/ Opplæringslova - Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa.
- (2005:64) Láhka mánáidgárddiid birra (mánáidgárdeláhka)/ Lov om barnehager (barnehageloven).
- (2005:657) Forskrift om forvaltningsområdet for samisk språk.

DEHÁLAŠ OKTAVUOHTADIEĐUT

Sámediggi/ Sámitigge/ Sää'mte'gǵ/ Saamelaiskäräjät (Suopma) < <http://www.samediggi.fi> >

Sámediggi/ Sámedigge/ Saemiedigkie/ Sametinget (Norga) < <http://www.samediggi.no> >

Sámediggi/ Sámedigge/ Saemiedigkie/ Sametinget (Ruotta) < <http://www.sametinget.se> >

Sámi Giellagáldu, Davviriikkalaš sámegiela fága- ja resursaguovddáš < <http://www.giella.org> >

Ovttas-Aktan-Aktesne, sámegielat oahppomateriála portála < <http://ovttas.no/> >

Sámi diehtujuohkinguovddáš/ Samiskt informationscentrum < <http://www.samer.se> >

Webplats för nationella minoriteter i Sverige < <http://www.minoritet.se> >

Oktavuohta – neahttabláddi sámiid ja sámiid kultuvrra birra < <http://www.samediggi.fi> > oktavuohta >

Upmi universitehtta/ Umeå universitet < <http://www.umu.se/> >

Upmi universitehtta/ Umeå universitet, Centrum för samisk forskning (CeSam) – Vaartoe < <http://www.cesam.umu.se/> >

Uppsala universitehtta/ Uppsala universitet, Hugo Valentin Centrum < <http://www.valentin.uu.se/> >

Uppsala universitehtta/ Uppsala universitet, Institutionen för moderna språk (davvisámegiella) < <http://www.moderna.uu.se/> >

Sámeskuvlastivra/ Sameskolstyrelsen (SamS, Johkamohkki, Ruotta) < <http://www.sameskolstyrelsen.se> >

Sámij áhpadusguovdásj/ Samernas utbildningscentrum (Johkamohkki, Ruotta) < <http://www.samernas.se/> >

Oulu universitehtta/ Oulun yliopisto, Giellagas-instituhtta < <http://www oulu.fi/giellagasinstituutti/> >

Lappi universitehtta/ Lapin yliopisto, sámedutkan < <http://www.ulapland.fi/Suomeksi/Tutkimus/Saamentutkimus> >

Lappi universitehtta/ Lapin yliopisto, Árktalaš guovddáš < <http://www.arcticcentre.org/> >.

Helssega universitehtta/ Helsingin yliopisto, sámedutkan < <http://www.helsinki.fi/sup/suomalaisugrilainen/zsa.html> >

130

Sámi oahpahušguovddáš/ Saamelaisalueen koulutuskeskus < <http://www.sogsakk.fi> >

Ruoktoeatnangielaid guovddáš/ Kotimaisten kielten keskus < <http://www.kotus.fi> >

Sámi allaskuvla/ Sámi University of Applied Sciences/ Saamelainen korkeakoulu < <http://samas.no/> >

Romssa universitehtta/ Universitetet i Tromsø, Senter for samiske studier/ Sámi dutkamiid guovddáš (Sesam) < http://sa.uit.no/om/enhet/forsiden?p_dimension_id=88182 >

Sámi giellateknologiija guovddáš/ Saamen kieliteknologian keskus < <http://giellatekno.uit.no/> >

Nordlandda universitehtta/ Universitetet i Nordland, Bodø (julevsámegiella) < <http://www.uin.no/> >

Davvi-Trøndelaga allaskuvla/ Høgskolen i Nord Trøndelag, Steinkjer (lullisámegiella ja kultuvra) < <http://www.hint.no/> >

Gáldu Resource Centre for the Rights of Indigenous Peoples/ Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuodaguovddáš < <http://www.galdu.no> >